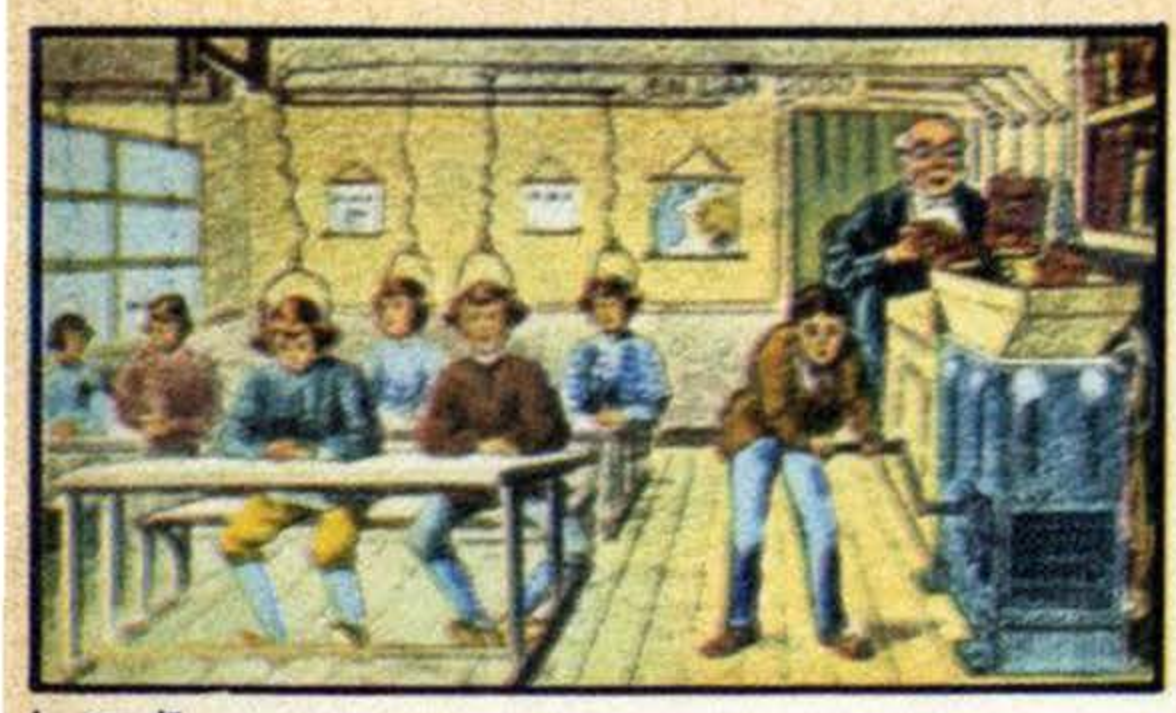

La școală

Dictînd corespondența

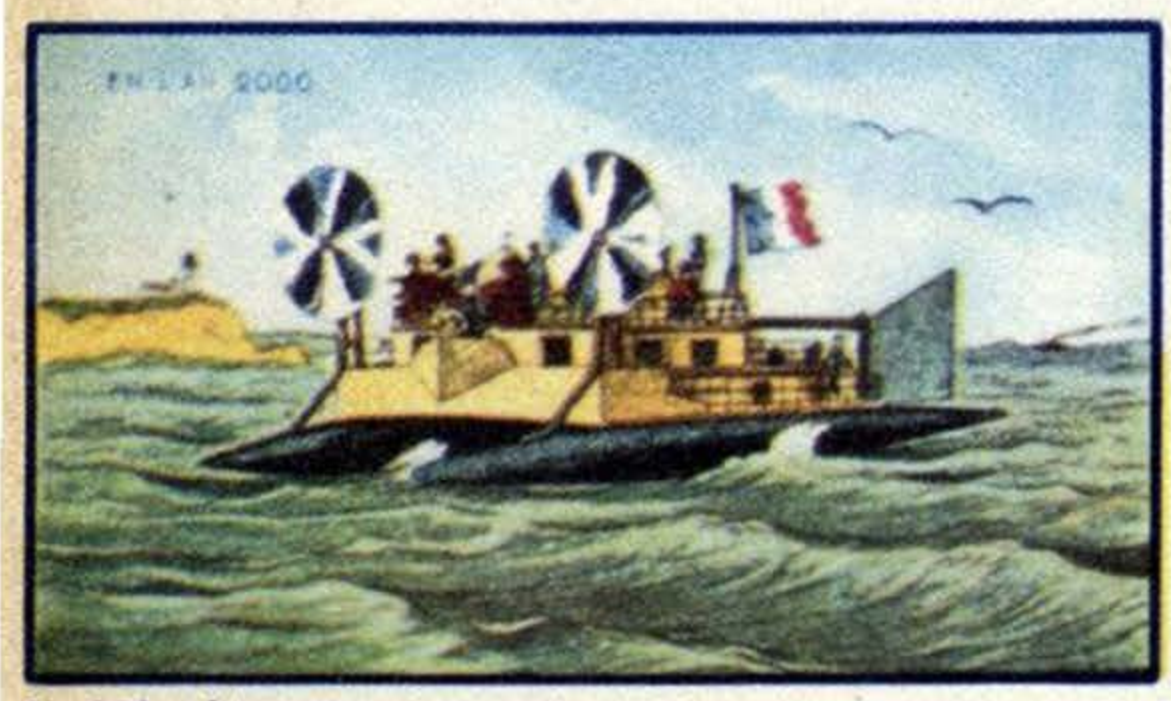

Un hidroplan

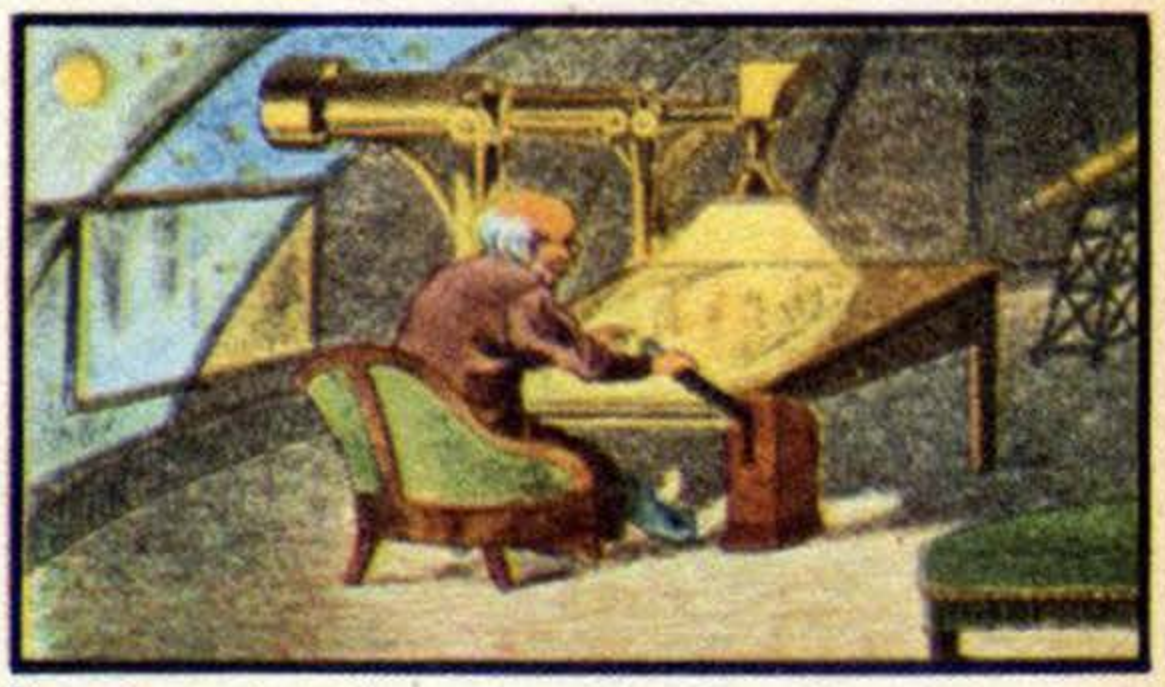

Un astronom

magazin istoric

ANUL XV Nr. 8 (173) AUGUST 1981

Un agricultor foarte ocupat

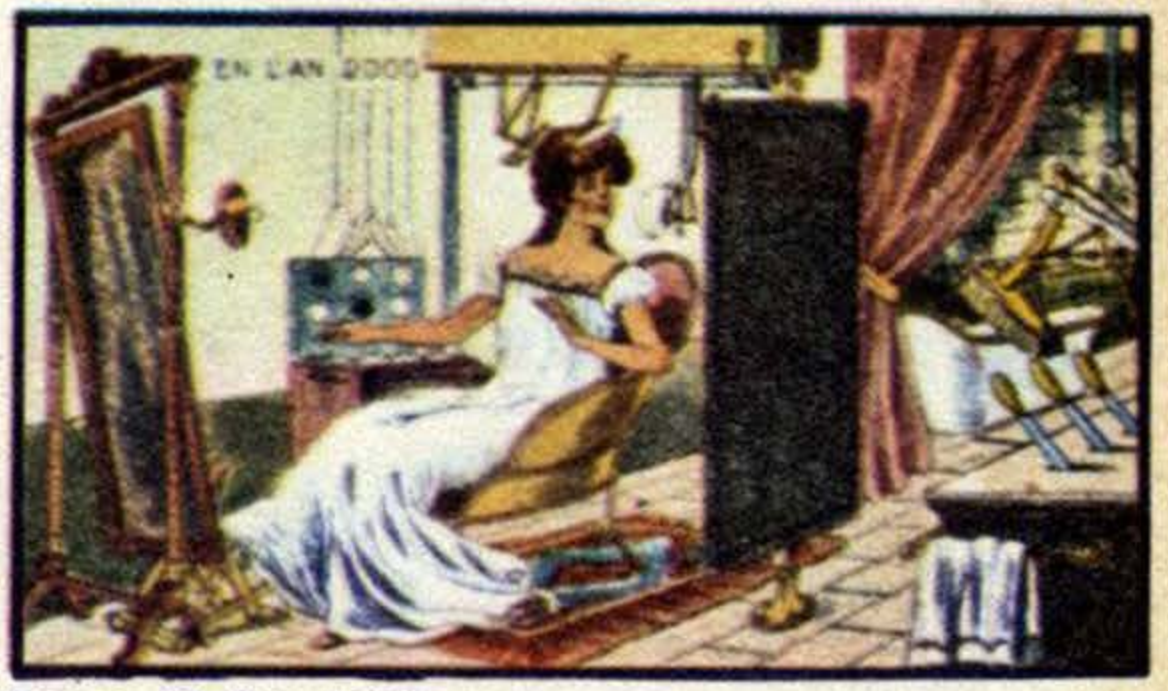

Doamna își face toaleta

Tenis de cîmp

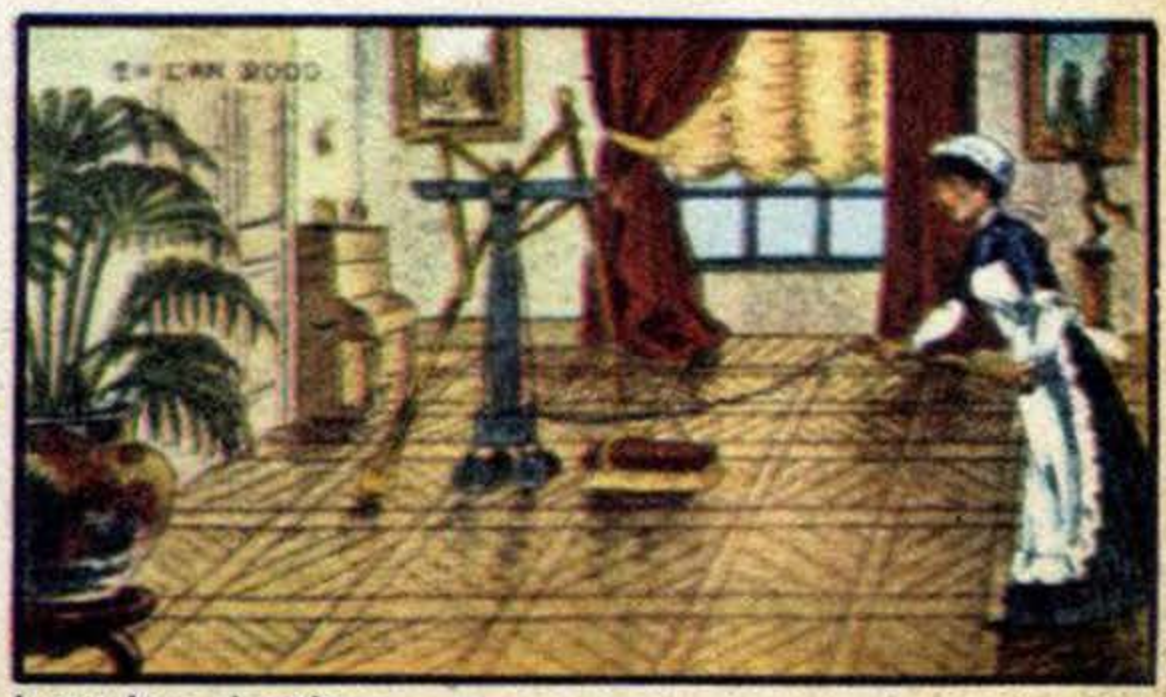

Lustruitor electric

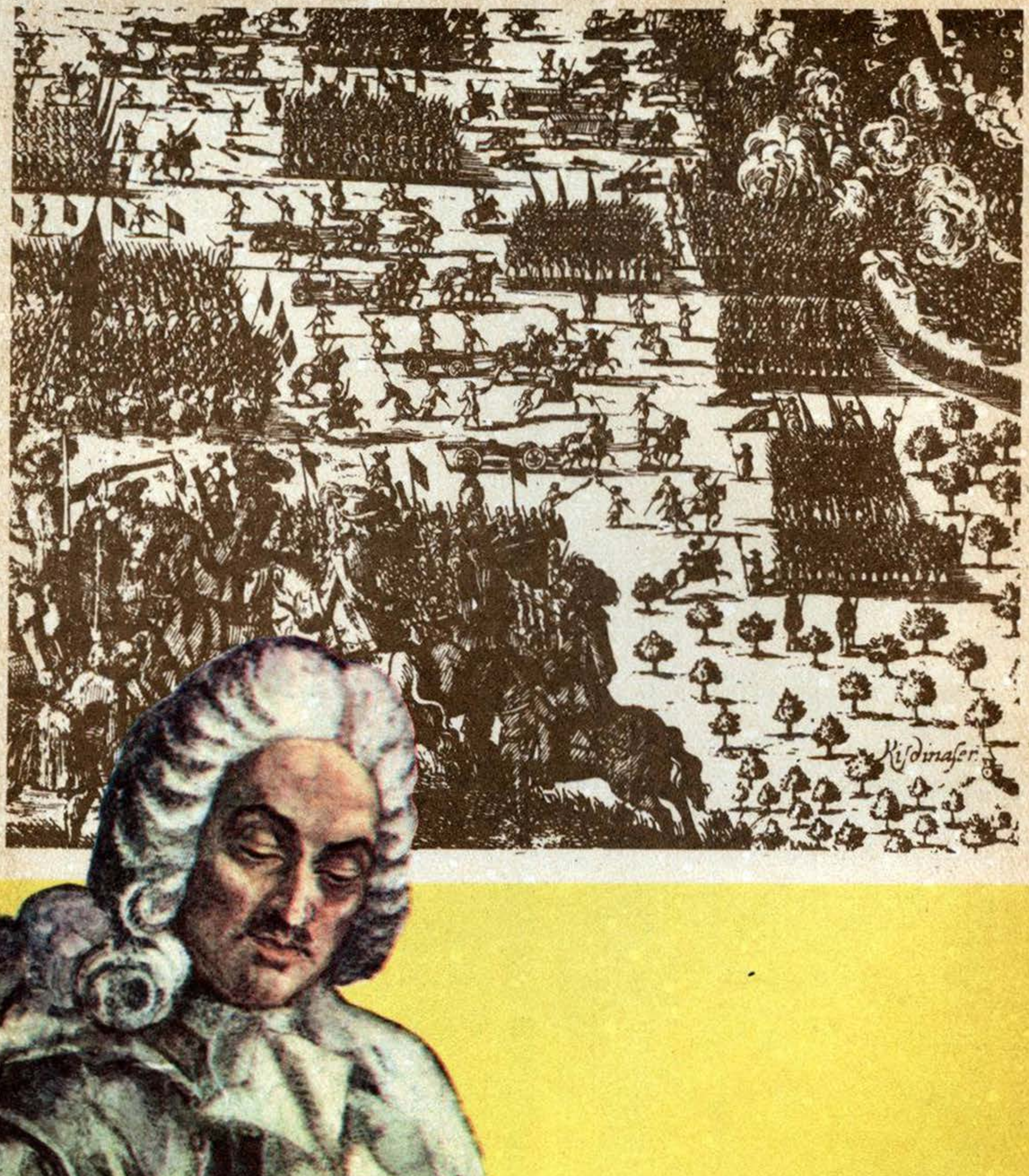

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XV

Nr. 8 (173)

august 1981

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DÉMENY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

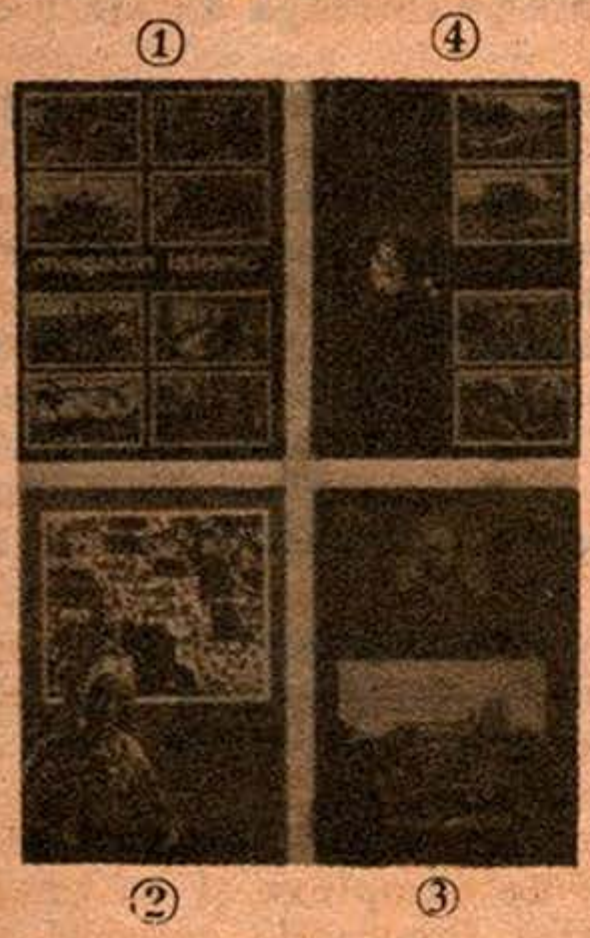

① ④ ② ③

SUMAR

200 zile smulse războiului:
Ilie Ceauşescu. Mihail E. Ionescu **2**

23 August 1944. Actul de voinţă a întregii naţiuni:
Mircea Muşat **7**

Bucureşti, 26 august-3 septembrie 1981. Al XVI-lea Congres internaţional de istoria ştiinţei:
Gheorghe Mihoc **12**

Amintiri:
Petru Poni **14**

Mărturii epigrafice. Dacii la Roma:
G. Caretonni **18**

Tipografiile Scînteii ilegale:
T. Pintean **20**

August 1931. În Bucureşti, acum 50 ani:
Valeriu Buduru, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu **22**

Femeia în societate **28**

Legămîntul de la Grütli:
Arthur Mojonnier **33**

• Primul portret al lui Dimitrie Cantemir după bătălia de la Stănileşti: *Constantin Rezachevici* **• Dimitrie Cantemir la Timişoara:** *Ion Haţegan* **36**

Cartea — o avuţie de preţ a mişcării socialiste:
Emilia Caraba **40**

Războiul „minţilor iscoditoare" împotriva nazismului (II):
Nicolae Minei **44**

Şampanie Pommery şi cuvinte otrăvite:
George G. Potra **50**

Incaşii se răscoală:
Albert Garcia **54**

1815. Maşina lui Caragea:
Nicolae P. Leondchescu **60**

• Cărţi sosite la redacţie ... 53 • Poştă Magazin istoric ... 62

COPERTELE NOASTRE

① ④ Progresul ştiinţei a incitat întotdeauna la prospectarea viitorului. Iată cum îşi imaginau oamenii — în urmă cu 81 ani — că va arăta anul 2000. Cărţi poştale tipărite în Franţa, în 1900 (**Al XVI-lea Congres Internaţional de istoria ştiinţei. Convorbire cu acad. Gh. Mihoc,** p. 12)

② Bătălia de la Zenta dintre austriaci şi turci (1697) a marcat un moment important al începerii „descreşterii" Imperiului otoman, realitate pe care avea să o analizeze primul voievodul-cărturar Dimitrie Cantemir, participant la această luptă. În imagine: gravură de epocă înfăţişînd bătălia; portretul principelui Dimitrie Cantemir, detaliu din fresca Ateneului român (**Dimitrie Cantemir la Timişoara,** p. 38)

③ Iaşii la mijlocul veacului trecut (gravură de epocă); în medalion: un atent observator al societăţii ieşene şi, totodată, participant de seamă la viaţa culturală a oraşului — savantul Petru Poni (**Amintiri,** p. 14)

Implicații ale insurecției române în istoria universală

200 ZILE DE RĂZBOI MAI PUȚIN

General-maior ILIE CEAUȘESCU,
doctor în istorie,
Căpitan MIHAIL E. IONESCU

● „Admirabilul act de la 23 August 1944" ● Uriașa translație de front ● Media zilnică de teritoriu eliberat ● Două importante obstacole aruncate în aer ● Gerd von Rundstedt recunoaște ● 85 divizii pentru Aliați ● România — un exemplu molipsitor

Insurecția românească din august 1944[1] constituie, în întregimea ei, un pasionant capitol de istorie națională. În dinamica politicii interne, ea a reprezentat victoria celei mai largi coaliții de forțe politice făurite vreodată în arena publică românească. Arhitectonica acestei coaliții a fost concepută și concretizată de Partidul Comunist Român[2], care s-a situat de la început în fruntea mișcării de rezistență antifascistă a poporului român. Exercitarea democratică a puterii — negată prin acapararea ei de către forțele de extremă dreaptă, în septembrie 1940 —, doborîrea dictaturii antonesciene, redobîndirea independenței și suveranității naționale — grav știrbite prin intrarea trupelor germane în țară în octombrie 1940 — eliberarea Transilvaniei de Nord — răpită prin Diktatul de la Viena din 30 august 1940 —, alungarea trupelor Wehrmachtului și lupta împotriva Reichului hitlerist au fost obiective fundamentale ale națiunii în anii celui de-al doilea război mondial.

Artizan al coaliției largi de forțe politice patriotice, P.C.R. a pregătit cu minuțiozitate, din punct de vedere politic și militar, declanșarea insurecției generalizate a poporului român. Acest vîrf maxim al rezistenței naționale trebuia să asigure realizarea obiectivelor mai sus-amintite, să alăture România coaliției Națiunilor Unite. La 23 august 1944, orele 17, mecanismul insurecțional pregătit de comuniști, în colaborare cu celelalte forțe politice patriotice în anii anteriori, a început să funcționeze fără greș. Guvernul insurecțional instituit la 23 august a făcut imediat cunoscută voința poporului român de a-și croi el însuși viitorul: „De acum înainte înțelegem să fim stăpîni pe destinele noastre".

Fapta poporului român a surprins atunci întreaga opinie publică internațională și cartierele generale politice și militare ale beligeranților. De ce?

Mai întîi, pentru că ridicarea armată a poporului român a avut loc într-un moment cînd soarta războiului nu fusese încă decisă, cînd Reichul nazist și mașina lui de luptă făceau dovada unor masive disponibilități de rezistență, cînd industria germană atinsese vîrful producției sale pe întreaga durată a conflictului mondial.

Apoi, pentru că insurecția a izbucnit în condiții militare cu totul neobișnuite. Pe o lungime de 654 km, la aripa de sud a Frontului de est, era în curs de desfășurare o gigantică bătălie germano-sovietică, care antrena circa 1,7 milioane combatanți. La sud, sud-vest și nord, teritoriul României era „încorsetat" de forțe germane sau aliate acestora. În Ungaria, Iugoslavia și Bulgaria se aflau importante efective germane (29 divizii) și ale aliaților Reichului.

În sfîrșit, dar nu în cele din urmă, pentru că actul românesc s-a declanșat fără o înțelegere prealabilă cu Națiunile Unite, care să-i faciliteze desfășurarea.

Și totuși în aceste condiții militare și politice extraordinar de complexe și cu un grad de dificultate maxim, insurecția română a iz-

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1968, 8/1969, 8/1972, 8/1973, 6-8/1974; 1/1967, 8/1972, 6-8/1974, 8/1979.

Acțiunea insurecțională a României, intrarea ei în lupta împotriva Germaniei hitleriste au avut repercusiuni uriașe asupra desfășurării cursului războiului.

NICOLAE CEAUȘESCU

bîndit. Biruința ei a avut urmări remarcabile asupra desfășurării războiului mondial în ansamblul lui, grăbindu-i sensibil sfîrșitul în Europa. În trei mari domenii ale tabloului belic european — militar, economic, politic — insurecția română a precipitat evenimentele și a comprimat timpul de desfășurare a războiului, apropiind victoria Națiunilor Unite[1].

Cel mai larg flanc deschis din războiul modern

Domeniul militar include performanțele cele mai spectaculoase ale insurecției. O cercetare comparativă cu alte operații militare de anvergură desfășurate pe ansamblul teatrului de război european (le-am numit „operații militare-martori") le evidențiază cu prisosință.

În primul rînd, operația militară românească insurecțională a condiționat o uriașă *translație de front*. Trupele sovietice, cărora li s-a aliat armata română, odată cu începerea insurecției, au avut posibilitatea să reia luptele de anvergură cu inamicul la o distanță de 620-750 km spre vest de locul în care se aflau la 23 august 1944. De la Bîrlad, unde se găseau la 23 august, pînă la Drobeta-Turnu Severin, localitate atinsă la 6 septembrie, după străbaterea teritoriului sudic românesc, armata sovietică nu a mai întîmpinat rezistențe germane serioase. Ea a exploatat succesele militare insurecționale românești, ceea ce exegetul militar britanic B.H. Liddell Hart a numit „cel mai larg flanc deschis cunoscut vreodată în războiul modern". Șeful de stat major al Frontului 2 ucrainean, generalul M.Y. Zaharov, a apreciat că marile unități motorizate din subordine „înaintau cu mai mult de 50 km pe zi, iar cele de infanterie cu 35-38 km. Aceste ritmuri erau mult mai mari decît într-o serie de alte operații".

La 6 octombrie, la 44 zile de la declanșarea insurecției române, forțele sovietice, în alianță de luptă cu cele românești, debușau la atac la o distanță de circa 900 km spre vest de zona în care se găseau la 23 august. Iată și doi termeni de comparație: în operația ofensivă sovietică din Bielorusia (23 iunie-29 august 1944), într-un interval de 67 zile, frontul se deplasase spre vest cu circa 600 km (abstracție făcînd de caracteristicile terenului), străbătuți însă prin lupte înverșunate; ofensiva Fronturilor 2 și 3 ucrainene în Ucraina (23 decembrie 1943-17 aprilie 1944) mutase frontul germano-sovietic spre vest cu 125-475 km, într-un interval de 115 zile.

Comparația cu operația forțelor aliate occidentale de la Sena către Rin (25 august-15 septembrie 1944) scoate și mai mult în evidență amploarea uriașă și consecințele militare substanțiale ale insurecției române. În 21 zile, trupele americane, engleze, franceze și canadiene „înaintaseră" spre est frontul german cu 160-330 km, realizînd o medie zilnică de înaintare de 12,4 km (vezi tabelul nr. 1).

În al doilea rînd, operația militară insurecțională (vezi tabelul nr. 2) se detașează în suita „operațiilor militare-martori" prin *suprafața teritoriului eliberat*. În numai 8 zile de luptă insurecțională (24-31 august) au fost degajați circa 150 000 km pătrați, ceea ce echivalează cu o medie de circa 19 000 km pătrați eliberați în 24 ore. În cursul operației ofensive sovietice din Bielorusia, media zilnică (calculată pe intervalul 23 iunie-28 iulie 1944) a fost de 6 000 km pătrați, iar în operația Fronturilor 2 și 3 ucrainene din Ucraina de 2 600 km pătrați.

De o semnificație cu totul excepțională a fost importanța strategică militară a teritoriului eliberat. S-au deschis două direcții ofensive majore de la est spre vest pe eșichierul strategic continental: direcția balcanică și direcția Dunării. Totodată, acest teritoriu a inclus o serie de obstacole militare (naturale sau amenajate) greu de străbătut, care puteau constitui pentru hitleriști aliniamente de lupte îndelungate. Două dintre ele revendică un loc prioritar în analiza noastră: linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Brăila (F.N.B.) și lanțul Carpaților românești. Întinsă pe o lungime de 150 km, între trecătoarea Oituz și confluența Siretului cu Dunărea, linia fortificată F.N.B. era organizată pe două poziții, fiecare dintre ele avînd 2-3 aliniamente de cazemate. Densitatea medie a cazematelor era de 10 pe km de front, sporind și mai mult pe direcțiile probabile de efort advers, la care se adăugau și ample lucrări genistice antitanc. În luna august 1944, linia fortificată F.N.B. era ocupată de 9 batalioane instruite special, iar în momentul izbucnirii insurecției se dirijau spre acest

[1] Articolul de față face parte dintr-o lucrare monografică în curs de apariție.

Tabel nr. 1. Operațiile militare aliate martori*

	Denumirea operației	Perioada de desfășurare	număr de zile	Înaintarea în km	Ritm zilnic	Suprafețe eliberate
1	Ofensiva Fronturilor 2 și 3 ucrainene în Ucraina	23 decembrie 1943-17 aprilie 1944	115	125-475 km	2,6 km	cca. 300 000 km²
2	Ofensiva din Bielorusia	23 iunie-28 iulie 1944	35	185-650 km	12,3 km	cca. 200 000 km²
3	Ofensiva Petsamo-Kirkenes	7-25 octombrie 1944	18	150 km	8,3 km	Regiunea Petsamo și zona nordică a Norvegiei
4 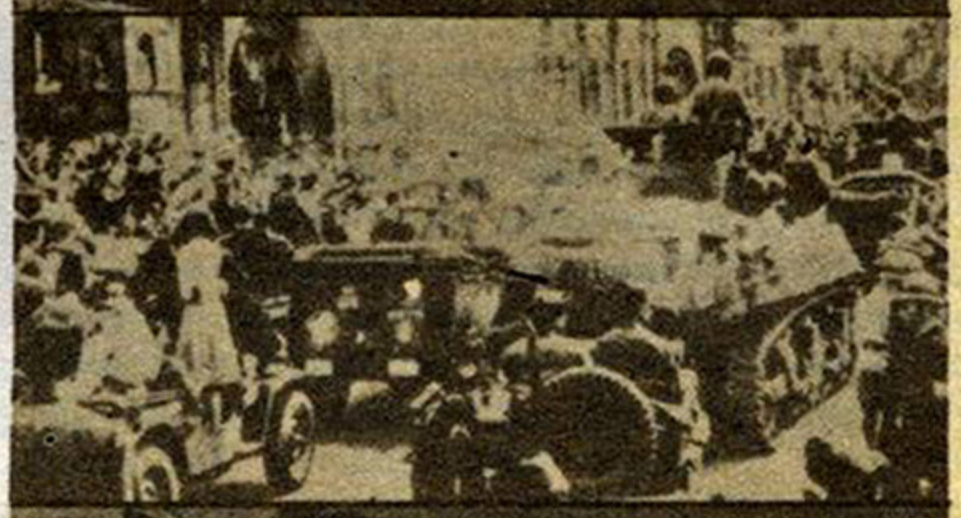	Ofensiva Sena-Rin	25 august-15 septembrie 1944	21	160-350 km	12,4 km	Nordul Franței, Belgia și Luxemburg
5	Ofensiva Iași-Chișinău	20-27 august** 1944	8	125-190 km	18,6 km	

* *Atlas of the Second World War*, coordonator generalul Peter Young, New York, 1977, pp. 211, 212, 216, 240; G.K. Jukov. *Amintiri și reflecții*, București, 1970; pp. 596-620, 641; Colonel A. Orlov, *L'offensive au nord* in *Revue militaire sovietique*, 10. 1979, pp. 43-46.

** Date la care trupele sovietice au pătruns în „Poarta Focșanilor".

sector divizii în repliere de pe front sau în deplasare din interior. Capacitatea liniei F.N.B. era de circa 10 divizii. Lanțul carpatin meridional, masiv cu o lungime de circa 250 km și o lățime de 50-80 km, reprezenta, de asemenea, în configurația generală a Carpaților românești, un prezumtiv aliniament de apărare îndelungată. Închiderea trecătorilor din acești munți și a căilor aferente le asigura o substanțială soliditate militară. Ambele obstacole ar fi cerut armatelor sovietice două ample operații ofensive dacă, practic, insurecția română nu le-ar fi aruncat în aer.

Directiva strategică pentru ofensiva sovietică de la Iași-Chișinău, stabilind ca misiune a Fronturilor 2 și 3 ucrainene atingerea Focșanilor și Galaților, presupunea o adîncime de 150-200 km, echivalentă cu media celorlalte ofensive sovietice din 1944. În operația ofensivă Petsamo-Kirkenes

(7-25 octombrie 1944) adîncimea strategică a fost de 150 km; în operaţia ofensivă a Frontului I ucrainean, pe direcţia Lvov, adîncimea strategică a fost de 220-240 km. În vest, cei 350 km dintre Paris şi Aachen trebuiau parcurşi, potrivit planificării aliate occidentale din 1944, în 250 zile. Cît timp ar fi necesitat pregătirea şi desfăşurarea celor două prezumtive operaţii strategice pe care insurecţia noastră le-a făcut inutile este dificil de stabilit cu maximă exactitate. Dar dacă luăm ca medie de pregătire a unei operaţii strategice 25-30 zile (planificarea de stat major, dislocarea şi concentrarea de forţe şi amenajarea logistică) şi 25-30 zile pentru desfăşurarea ei, obţinem, pentru cele două operaţii, un total de 90-110 zile.

Iată şi o altă comparaţie cifrică. Dacă facem media înaintării zilnice prin lupte a „operaţiilor-martori" obţinem un ritm de 11 km pe zi. Rezultă că doar prima operaţie strategică — aceea de anihilare a liniei fortificate F.N.B. — ar fi necesitat, pe lîngă cele 25-30 zile de pregătire şi 20-25 de desfăşurare, alte aproximativ 100 pentru străbaterea întregului spaţiu al cîmpiei valahe, de la Focşani la Turnu Severin. Adică, o estimaţie de 5 luni de zile. Pregătirea şi desfăşurarea „saltului" peste Carpaţii româneşti alte 50-60 zile. Adică un total mediu de aproximativ 200 zile. Ce ar fi însemnat aceste zile din punctul de vedere al pierderilor umane este dificil de stabilit cu exactitate. Dar pot fi luate în considerare mediile pierderilor zilnice înregistrate în cei şase ani de război. În cursul celor circa 2 200 zile de conflict mondial au murit pe cîmpurile de luptă peste 15 000 000 combatanţi,

Tabel nr. 2. Principalele acţiuni militare româneşti 23-31 august 1944 (finalizate sau declanşate)

	Denumirea acţiunii	Durata	Forţe participante în intervalul 23-31 august 1944	Suprafaţa eliberată
1	Nimicirea, capturarea sau alungarea forţelor germane din zona de interior a ţării	23-31 august	19 comandamente de armată şi corpuri de armată, 38 divizii, 39 unităţi corp aparte, unităţi de aeronautică şi marină	150 000 km.²
2	Acoperirea frontierelor şi a liniei de demarcaţie româno-ungare din podişul Transilvaniei	23 august — 20 septembrie	1 comandament de armată, 4 comandamente de corp, 7 divizii, 18 unităţi de corp aparte, unităţi de aeronautică şi marină	
3	Replierea armatelor române de la aripa de sud a frontului germano-sovietic	23-31 august	armatele 3 şi 4 române	
4	Eliberarea părţii de nord-vest a ţării	23 august-25 octombrie 1944	Ca la nr. 2 — La 30 august, forţele Corpului de munte au eliberat primele localităţi din teritoriul răpit	

Sursă: *Romînia în războiul antihitlerist 23 august 1944 - 9 mai 1945*. Bucureşti, 1966, anexa nr. 2.

adică o medie zilnică de 7 000 oameni; în Europa pierderile înregistrate în cele 2 077 zile de război (între 1 septembrie 1939 și 9 mai 1945 — atît pe front cît și în spatele acestuia sau în lagărele de concentrare naziste — s-au estimat la 30 000 000 oameni. O medie de 14 500 oameni pe zi.

Un element fundamental vine în sprijinul calculelor efectuate de noi. *Înaltul comandament al Wehrmachtului a planificat, la sfîrșitul lunii august 1944, aceste două operații strategice.* La 26 august, el a ordonat grupării strategice germane Ucraina de Sud să constituie „un nou front defensiv pe linia Galați-Focșani — contraforturile Carpaților și de a repune stăpînire pe linia Dunării, între vărsare și Galați". Dar, la 27 august insurecția română a deschis „poarta Focșanilor", anulînd literalmente directiva strategică emisă de Hitler. Două zile mai tîrziu, Înaltul comandament al Wehrmachtului a dispus o nouă misiune grupării strategice germane din România: „menținerea unui front defensiv continuu, trecînd de la frontiera româno-bulgară pe creasta Carpaților, pînă la joncțiunea cu aripa dreaptă a Corpului 17 armată", adică rezistență pe coronamentul carpatin românesc. Eșecul noului plan hitlerist l-a consemnat jurnalul de război al Înaltului comandament german: „Din punctul de vedere al istoriei războiului rămîne de-a dreptul un miracol că după aceea [după ieșirea României din războiul hitlerist — *n.n.*] a mai fost cu putință ca, la frontiera ungară [pe linia de demarcație româno-ungară din Transilvania impusă României prin Diktatul de la Viena din 30 august 1940 — *n.n.*] și la cea sîrbească, să se construiască un front defensiv, oricît ar fi fost el de subțire".

Performanțele militare ale insurecției noastre nu se cantonează doar la cele aproximativ 200 zile cu care prezumtiv a devansat ziua victoriei. Prin întoarcerea de fronturi, armata română a ieșit instantaneu din forțele care combăteau Națiunile Unite, adăugîndu-se la pasivul grupării fasciste. Calcule efectuate atunci de strategii români au arătat că valoarea acestei răsturnări în balanța de forțe se ridică la 85 divizii în favoarea Națiunilor Unite. În același timp, în cele 8 zile de lupte (24-31 august) forțele insurecționale au distrus sau capturat importante cantități de material de război inamic. Hitler a enumerat, la 18 septembrie 1944, marile crize militare ale Reichului din vara acelui an: străpungerea sovietică în sectorul central al frontului germano-sovietic, evenimentele din România, unde „prin trădare [termen cu care naziștii au desemnat insurecția noastră — *n.n.*] rușii au ajuns în spatele trupelor germane, ceea ce a adus cu sine pierderea Armatei a 6-a" și desfășurările militare din Franța după debarcarea aliată din Normandia (6 iunie 1944).

Comentatori militari aliați au remarcat și ei impactul alăturării României la războiul antihitlerist. Ziarul sovietic *Pravda* scria la 27 august 1944 că „ieșirea României din Axă are o importanță covîrșitoare...", iar o zi mai tîrziu că „ieșirea României din război înseamnă prăbușirea Germaniei..." Postul de radio Paris a transmis la 12 ianuarie 1946 un comentariu al lui Pierre Durand care, trecînd în revistă importanța „admirabilului act de la 23 August 1944" și aportul ulterior românesc la înfrîngerea Germaniei, arăta că „România a adus, prin contribuția ei, o scurtare a războiului de cel puțin 6 luni".

Situație neagră pentru naziști

Domeniul economic al războiului mondial s-a schimbat și el brusc pentru Germania după înfăptuirea actului de la 23 August 1944, mai ales într-un sector de vitală importanță pentru continuarea războiului de către Germania: aprovizionarea cu carburanți. Încă din aprilie 1944, ministrul Germaniei la București, Manfred von Killinger, făcea un pronostic al consecințelor ieșirii României din războiul Reichului. El menționa alarmat că „pierderea regiunii petrolifere ar fi catastrofală pentru conducerea mai departe a războiului dus de Germania". Potrivit conceptului jurnalului de război al Înaltului comandament al Wehrmachtului, problema esențială ridicată forurilor supreme germane, odată cu izbucnirea insurecției române, a fost „dacă se va reuși retragerea trupelor germane ale Grupului de armate Ucraina de Sud pe o linie defensivă care să includă regiunea petroliferă cu căile de transport care pleacă de acolo". La 26 august, potrivit aceluiași document german, „după ce românii luaseră în stăpînire regiunea Ploiești, situația trebuia considerată neagră". Comandantul german al regiunii petrolifere românești, însărcinat cu asigurarea extracției și transporturilor de carburanți către Reich, urma să fie sprijinit în misiunile sale „decisiv importante" de gruparea strategică germană din România. Grupului de luptă Gerstenberg-Stahel, care se replia de la București spre nord, i s-a comunicat, la 27 august, să străpungă spre regiunea petroliferă care trebuia menținută „cu orice preț".

Obsesia stăpînirii ei de către Germania decurgea dintr-un postulat al strategiei de război a Reichului. Într-un studiu al organelor specializate ale Înaltului comandament al Wehrmachtului, din aprilie 1939, se aprecia că „stăpînirea terenurilor petrolifere române și, concomitent, a întregii zone dunărene este condiția preliminară pentru o aprovizionare abundentă a Germaniei cu petrol într-un război de lungă durată".

Pierderea petrolului românesc — materializată prin victoria insurecției naționale — a lovit substanțial funcționarea mașinii de luptă germane, grăbind în acest fel sfîrșitul războiului. Dacă, potrivit aprecierii aceluiași jurnal de război al Înaltului comandament al Wehrmachtului, „situația carburanților evolua, din mai 1944, în așa fel încît armata avea să se oprească într-o zi de la sine", atunci este evidentă amplitudinea loviturii pe care o aplica insurecția română Reichului și armatelor sale. Posibilitățile de continuare a războiului hitlerist erau, în

(Continuare în p. 11)

23 AUGUST 1944:

ACTUL DE VOINȚĂ A ÎNTREGII NAȚIUNI

MIRCEA MUȘAT,
doctor în istorie

Uriașa ridicare la luptă a națiunii române în memorabilul august 1944 a fost actul de voință națională a unui întreg popor hotărît să-și ia soarta în propriile mîini, să asigure deplina libertate și independență a patriei, să deschidă calea unor profunde transformări revoluționar-democratice în viața țării. În perspectiva istoriei, actul înfăptuit acum 37 ani unește în timp, ca un arc de boltă, lupta multiseculară dusă de poporul nostru pentru dreptate socială și libertate națională, pentru unitate și deplină independență de stat, pentru înlăturarea dominației străine, cu lupta clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, a tuturor forțelor de bază ale națiunii noastre, care, sub conducerea Partidului Comunist Român, au deschis României calea marilor realizări socialiste de azi. Momentele trecutului nostru istoric, care au jalonat și fundamentat dezvoltarea României moderne, s-au transpus cu întreaga lor încărcătură valorică în actul istoric din august 1944. Este o corelație organică, pe care secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a dezvăluit-o în toată complexitatea ei: „Actul de la 23 August 1944 n-a căzut din cer, ci a fost rezultatul luptelor îndelungate ale poporului român...", iar între „unirea principatelor, întîia înfăptuire practică a prevederilor programatice ale revoluției române de la 1848 în domeniul național și insurecția victorioasă din 1944 este o legătură organică. Realizarea Unirii a constituit cel mai important eveniment din istoria îndelungată a poporului român. De realizarea Unirii sînt legate deci existența statului național român, a națiunii române, progresul său economico-social și înaintarea pe calea construcției socialiste, participarea României la politica internațională de colaborare egală cu toate statele".

Pentru independența și integritatea României

Oricine își va îndrepta atenția în mod obiectiv spre lupta eroică a poporului român — luptă încununată de victoria din august 1944, ce se înscrie ca un moment de referință în istoria națională, dar și în cea universală — va constata că unul dintre factorii hotărîtori ai acestei victorii au constituit-o experiența istorică și spiritul creator al poporului român, capacitatea lui de a descifra din complexul evenimentelor interne și internaționale tendințele și direcțiile principale care corespund intereselor fundamentale ale țării și națiunii. Faptul că, în acel moment, rolul de organizator, catalizator și conducător i-a revenit Partidului Comunist Român, pune și mai mult în evidență adevărul că P.C.R. este continuatorul direct al celor mai înalte idealuri de libertate socială și națională ale poporului român, al tradițiilor înaintate ale mișcării muncitorești și socialiste, că partidul s-a născut și a crescut pe solul realităților românești, că el și-a îndeplinit cu cinste nobila misiune de conducător al destinului istoric al poporului român.

În împrejurările grele ale deceniului patru al secolului nostru, cînd pericolul fascist amenința direct interesele supreme ale țării, P.C.R. s-a situat în fruntea forțelor patriotice naționale, desfășurînd largi acțiuni politice pentru ralierea pe o platformă comună a tuturor partidelor și organizațiilor, claselor și grupărilor sociale ale căror

interese coincideau cu cele ale patriei, ale democrației, într-un larg front popular de luptă pentru apărarea independenței și integrității țării, pentru a bara calea fascismului[1]. Eroica luptă dusă în acei ani de partidul comunist în fruntea clasei muncitoare și a unor largi forțe progresiste, sub steagul democrației și independenței țării, amploarea mișcărilor democratice, cît și atitudinea realistă, lucidă, patriotică în cel mai constant mod a unor personalități și grupări politice burgheze au stăvilit pentru un timp ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste, în special a Gărzii de fier, și înrobirea țării Germaniei naziste.

Deși puternice mișcări antifasciste aveau loc în țara noastră, ca și în alte țări ale Europei, iar forțele înaintate avertizau asupra pericolului agresiunii fasciste, marile puteri imperialiste, cercurile guvernante de atunci dintr-o serie de state au adoptat o poziție de cedare și compromis față de pretențiile Germaniei naziste, n-au înțeles necesitatea luptei unite împotriva agresorului. Aceasta a influențat negativ desfășurarea evenimentelor, a încurajat acțiunile agresive ale hitlerismului, a dus la dezlănțuirea celui de-al doilea război mondial. Politica concesivă, de cedare în fața hitlerismului, lipsa de fermitate și unitate a statelor europene și a altor state în fața agresiunilor ce vizau reîmpărțirea lumii au permis Germaniei naziste să atace și să subjuge, rînd pe rînd, în anii 1938-1940, un mare număr de țări din Europa, printre care Austria, Cehoslovacia, Polonia, Belgia, Olanda, o zonă întinsă din Franța, Danemarca și Norvegia. Deținînd o importantă bază strategică terestră, aeriană și maritimă, Germania efectua bombardamente intense asupra Angliei — singurul stat care continua, după iunie 1940, lupta militară împotriva puterilor Axei.

În vara anului 1940, cînd raportul de forțe fusese complet răsturnat în favoarea Germaniei naziste, căreia i se raliaseră Italia fascistă și statele totalitare revizioniste din centrul și sud-estul Europei, presiunile exercitate asupra României s-au intensificat. Aflată într-o situație de completă izolare internațională, România a fost lovită grav în integritatea ei teritorială, impunîndu-i-se cesiuni teritoriale. Prin odiosul Diktat de la Viena[2], partea de nord a Transilvaniei a fost ruptă din trupul țării și predată Ungariei horthyiste. România a fost lăsată la cheremul Germaniei, fiind aruncată de fapt în brațele forțelor hitleriste. Scurt timp după aceea a și avut loc instaurarea regimului dictaturii militaro-fasciste în România, în care, pînă în ianuarie 1941, Garda de fier a avut rolul dominant[3].

Evenimentele politice din acea perioadă evidențiază cu putere că în rîndul maselor muncitoare, al cercurilor largi democratice din țara noastră exista o profundă ostilitate împotriva fascismului, a Germaniei hitleriste, ceea ce a făcut ca România să se afle printre ultimele state din Europa în care fascismul a acaparat puterea. Dealtfel, în România, organizațiile fasciste nu au reușit să cucerească puterea prin forțe proprii, ele au fost instalate la cîrma statului numai cu sprijinul direct și sub presiunile brutale ale naziștilor și sateliților lor. Intrarea trupelor germane în țara noastră, în octombrie 1940, și semnarea de către Ion Antonescu a aderării la Pactul Tripartit semnificau înglobarea României în blocul politic militar al statelor aflate sub hegemonia Reichului hitlerist[4]. România nu a participat la atacarea și cotropirea Iugoslaviei și a Greciei — acțiune întreprinsă în aprilie 1941 de Germania și Italia, cu sprijinul Ungariei și Bulgariei — dar Antonescu a accelerat pregătirile de război, iar la 22 iunie 1941 a antrenat România în războiul declanșat de Reichul hitlerist împotriva Uniunii Sovietice.

De la rezistența antihitleristă...

Poporul român nu a avut nimic comun cu scopurile războiului hitlerist, manifestînd o ură profundă față de agresiunea nazistă. Forțele sociale și politice antifasciste din România au luat atitudine contra regimului antonescian și aservirii țării Germaniei naziste, organizînd mișcarea de rezistență antifascistă, care s-a înscris în marea luptă a popoarelor pentru libertate, pentru apărarea culturii și civilizației umane. Începută odată cu instaurarea regimului de dictatură fascistă și intrarea trupelor germane în România, rezistența antifascistă s-a dezvoltat în urma antrenării țării în război, a marilor înfrîngeri suferite pe fronturi și în spatele fronturilor de coaliția statelor agresoare. Poporul român nu s-a împăcat niciodată cu subordonarea politică, militară și economică a țării imperialiștilor germani, cu guvernarea dictaturii militaro-fasciste, cu războiul hitlerist. Mișcarea de rezistență a cuprins treptat cele mai diferite pături și categorii sociale, dezvoltîndu-se neîntrerupt

Răspunzînd aspirațiilor profunde ale poporului, Partidul Comunist Român — stegar neînfricat al intereselor supreme ale țării — s-a situat de la început în fruntea luptei împotriva dictaturii militaro-fasciste, a războiului antisovietic, pentru alungarea hitleriștilor din țară și alăturarea României la coaliția de forțe antihitleriste, dovedindu-se și de această dată la înălțimea răspunderii sale revoluționare, naționale. Pregătind răsturnarea dictaturii militaro-fasciste și militînd consecvent pentru salvarea țării de la catastrofa națională care o amenința, P.C.R. a urmărit cu perseverență coalizarea pe baze largi a tuturor forțelor sociale și politice interesate dintr-un motiv sau altul în înfăptuirea unor asemenea acte patriotice. Partidul comunist a fost singura forță politică din România care a avut în acele împrejurări o orientare clară și a acționat în virtutea ei pe

---

[1-4] *Magazin istoric*, nr. 5/1969, 7/1970, 2,3/1974, 6/1975, 2,3,7,8/1976; 4/1968, 11,12/1970, 5,8/1979 și 10/1980; 11,12/1970, 6,7/1974; 7,8/1968, 7,8/1969.

direcțiile de larg interes patriotic, național, popular[1]. Este meritul nepieritor al partidului comunist de a fi canalizat într-un singur șuvoi lupta clasei noastre muncitoare — forța hotărîtoare a mișcării antifasciste —, opoziția dîrză a țărănimii, protestul energic al intelectualității, puternica stare de spirit antihitleristă din rîndul soldaților și ofițerilor, împotrivirea întregului popor față de dominația hitleristă și de regimul dictaturii militaro-fasciste.

În documentele elaborate pînă la izbucnirea războiului antisovietic, îndeosebi în platformele Comitetului Central din decembrie 1940 și ianuarie 1941, P.C.R. a demascat caracterul antinațional al aderării guvernului antonescian la Pactul Tripartit, al înfeudării țării imperialismului german, mobilizînd masele la luptă pentru salvarea intereselor naționale ale țării. În circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941, în Platforma-program din 6 septembrie 1941 și în alte documente ulterioare, partidul comunist a elaborat tactica de luptă corespunzătoare noilor condiții în care se afla țara, stabilind, printre altele, următoarele obiective de luptă: răsturnarea regimului antonescian; formarea unui guvern al independenței naționale, compus din reprezentanți ai tuturor forțelor patriotice; ieșirea României din războiul antisovietic și alăturarea ei la coaliția antihitleristă; alungarea trupelor hitleriste din țară și eliberarea părții de nord a Transilvaniei; recucerirea libertăților cetățenești și democratice etc. Garanția realizării acestor obiective consta în făurirea Frontului Unic Muncitoresc și a unui front național antihitlerist al întregului popor, la care să participe toate partidele, grupările și cercurile politice antihitleriste.

Obiectivele platformei au fost popularizate de P.C.R. în rîndurile maselor muncitoare, în armată, în cercuri ale intelectualității și micii burghezii, au fost aduse la cunoștința conducătorilor Partidului Social-Democrat și a principalilor lideri ai partidelor burgheze. Partidului Comunist Român îi revine meritul de a fi gîndit și elaborat, etapă cu etapă, pe baza analizei lucide, profunde și revoluționare a situației interne și externe, un original ansamblu de măsuri politico-militare care se bizuia pe capacitățile de luptă ale poporului român, singurul în stare să permită înfăptuirea Platformei-program din 6 septembrie.

...la Frontul Unic Muncitoresc

Folosind contradicțiile existente în dispozitivul dictaturii militaro-fasciste, acționînd consecvent pentru traducerea în viață a sarcinilor stabilite prin documentele programatice amintite, Partidul Comunist Român a trecut la aplicarea treptată a unor măsuri menite să contribuie la strîngerea laolaltă a tuturor forțelor potrivnice dictaturii antonesciene, Germaniei naziste și războiului antisovietic. Un prim succes al partidului comunist, realizat pe linia închegării unor alianțe politice antihitleriste, l-a reprezentat crearea, în vara anului 1943, a Frontului Patriotic Antihitlerist, care reunea partidul comunist, alte partide și organizații patriotice, ca: Frontul plugarilor, Uniunea patrioților, Uniunea oamenilor muncii maghiari din România (MADOSZ), Partidul Socialist-Țărănesc, organizații locale ale Partidului Social-Democrat. În toamna aceluiași an, P.C.R. a reușit să stabilească o serie de contacte cu cercurile Palatului Regal. Crearea Frontului Patriotic Antihitlerist a marcat un moment de seamă în procesul de unire a tuturor forțelor antihitleriste și a înlesnit mai buna coordonare a mișcării de rezistență antifascistă, impulsionînd dezvoltarea rapidă a acesteia.

Un factor care a contribuit la făurirea unei și mai largi coaliții și la întărirea potențialului de luptă al forțelor antidictatoriale și antihitleriste l-a constituit realizarea, în aprilie 1944, a Frontului Unic Muncitoresc[2] dintre P.C.R. și P.S.D. În acest fel s-a realizat unitatea de acțiune a clasei muncitoare și s-a întărit capacitatea ei de luptă pentru eliberarea patriei și progres social. Manifestul programatic al F.U.M., dat publicității cu prilejul zilei de 1 Mai 1944, chema toate forțele patriotice, antihitleriste la luptă hotărîtă pentru „răsturnarea guvernului Antonescu. Formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste. Izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane. Alianță cu Uniunea Sovietelor, Anglia și Statele Unite. Pentru o Românie liberă, democratică și independentă".

Realizarea Frontului Unic Muncitoresc, acțiunile comune duse de reprezentanții celor două partide muncitorești pe linia apărării intereselor fundamentale ale patriei au dat un nou impuls coalizării forțelor antihitleriste. În aceste condiții, la 26 mai 1944, P.C.R. și P.S.D. au semnat un acord cu gruparea liberală condusă de Gh. Tătărăscu și cu gruparea iorghistă a dr. Țopa și s-a putut convoca, la inițiativa P.C.R., în noaptea de 13/14 iunie, într-o casă conspirativă a comuniștilor, o consfătuire la care au luat parte reprezentanți ai P.C.R., ai Palatului și armatei[3]. După îndelungi dezbateri, în cadrul consfătuirii au fost acceptate punctul de vedere și planul P.C.R. de răsturnare prin forță a dictaturii antonesciene, de bizuire a întregii lupte insurecționale pe forțele interne, luptă coordonată cu situația externă în vederea scoaterii țării din războiul hitlerist și întoarcerii armelor împotriva Germaniei naziste.

Toate forțele patriotice, antihitleriste

O caracteristică esențială a planului insurecțional, conceput și realizat de P.C.R. în strînsă alianță cu celelalte forțe insurecționale, a fost conspirativitatea lui desăvîrșită, ceea ce a făcut, pe de o parte, ca actul de la 23

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 8/1974, 8/1979; 4/1969; 6/1969.

August să-şi potenţeze forţa de şoc, constituindu-se într-un factor de surpriză totală pentru Germania nazistă[1]; pe de altă parte, coaliţia antihitleristă să ia cunoştinţă despre înfăptuirea cotiturii insurecţionale din istoria României după emisiunile postului de radio Bucureşti, care a transmis proclamaţia şi celelalte documente referitoare la acest eveniment crucial, şi după trimiterea în Turcia, în zorii zilei de 24 august[2], a unor emisari spre a informa pe reprezentanţii diplomatici ai U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii.

Împrejurările externe şi creşterea puternică a stării de spirit antihitleriste în toate categoriile populaţiei, realizarea acordului între P.C.R. şi P.S.D., contactele stabilite de partidul comunist cu generali şi ofiţeri superiori şi cu cercurile Palatului Regal dovedeau caracterul iluzoriu al speranţelor liderilor partidelor burgheze P.N.Ţ. — Maniu şi P.N.L. — Brătianu în posibilitatea găsirii unei soluţii de ieşire din situaţia existentă fără comunişti şi fără o participare a maselor[3]. Tocmai de aceea ei au acceptat, la 20 iunie 1944, încheierea unui acord cu Partidul Comunist Român şi Partidul Social-Democrat. Rezultat al politicii de largi alianţe general-democratice, antihitleriste, preconizate de P.C.R., acest acord exprimat prin crearea Blocului Naţional-Democrat (B.N.D.), a reprezentat unirea în lupta antifascistă a celor mai diverse clase şi pături sociale, partide şi grupări politice, coalizînd în jurul clasei muncitoare — forţa de bază a mişcării de rezistenţă — toate forţele patriotice, masele largi ale oamenilor muncii de la oraşe şi sate şi, totodată, chiar şi unii aliaţi din rîndul claselor dominante.

La baza făuririi acestor alianţe au stat, în esenţă, obiectivele de luptă stabilite şi propuse de P.C.R. încă din anii 1940-1941. Fiind prezent în toate alianţele realizate din iniţiativa şi la insistenţele sale, P.C.R. a jucat rolul conducător, dinamizator şi catalizator al tuturor forţelor politice capabile să-şi aducă, într-o măsură mai mare sau mai mică, indiferent de motive şi scopuri, contribuţia la opera de eliberare naţională a ţării de sub dominaţia fascistă.

Între 20 iunie şi 23 august 1944 au avut loc întîlniri în cel mai mare secret ale reprezentanţilor B.N.D. şi ai cercurilor Palatului Regal, în cadrul cărora s-au discutat îndeosebi probleme de ordin politic, privind structura noului guvern, întocmirea proclamaţiei regale, a decretelor ce urmau să fie adoptate imediat după înlăturarea dictaturii militaro-fasciste şi alte probleme cu caracter general.

O importanţă hotărîtoare pentru victoria luptei de eliberare naţională a poporului român a avut-o atragerea armatei de partea forţelor patriotice.

În vara anului 1944, condiţiile interne şi externe deveniseră favorabile trecerii la înfăptuirea insurecţiei armate. Factorii principali care indicau această realitate erau: starea de efervescenţă a maselor, adîncirea crizei politice şi militare a regimului de dictatură militaro-fascistă, atitudinea profund ostilă a majorităţii armatei române faţă de continuarea războiului hitlerist, înfăptuirea în ansamblu a măsurilor politice şi militare de pregătire a insurecţiei. Pe plan extern existau condiţii favorabile create de succesele militare hotărîtoare ale armatei sovietice, care ducea greul războiului, de acţiunile ofensive ale armatelor anglo-americane în vestul Europei, de amploarea luptei antifasciste a popoarelor, de mişcarea de partizani ce dădea puternice lovituri maşinii de război hitleriste, de forţele populare, care au adus o contribuţie de mare însemnătate la cauza generală a victoriei în războiul antifascist.

În aceste condiţii interne şi externe a fost declanşată, la 23 august 1944, insurecţia care a dus la răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, la trecerea ţării noastre cu întreaga sa forţă, cu toată armata, alături de Uniunea Sovietică, de coaliţia antihitleristă, la înfăptuirea revoluţiei de eliberare naţională şi socială. „Marele merit al Partidului Comunist Român — arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu — constă în faptul că a ştiut să folosească împrejurările interne şi externe favorabile şi să organizeze cu succes asaltul decisiv".

Vigoarea şi fermitatea cu care întregul popor s-a ridicat la luptă[4], larga participare a tuturor forţelor patriotice la revoluţia de eliberare naţională şi socială demonstrează că august 1944 a reprezentat un energic şi determinant act de voinţă a întregii noastre naţiuni, o strălucită afirmare a hotărîrii poporului român de a zdrobi orice dominaţie străină, de a fi liber şi deplin stăpîn în ţara sa, de a-şi hotărî singur destinele.

În cursul unor bătălii grele, unităţile militare, împreună cu formaţiunile patriotice, care numărau mii şi mii de luptători, au lichidat rezistenţa trupelor naziste, au eliberat în cîteva zile Capitala şi o mare parte a ţării. Sosirea, la 30 august 1944, a trupelor sovietice în Bucureştiul eliberat a fost salutată cu entuziasm de masele largi ale populaţiei.

Începînd cu 23 august 1944, România şi-a pus toate resursele materiale şi umane, întregul potenţial economic şi militar în slujba luptei împotriva Germaniei hitleriste. Însufleţită de un fierbinte patriotism, întreaga armată română, caz unic în istoria celui de-al doilea război mondial, a întors armele, săvîrşind fapte de eroism legendar în lupta dusă, umăr la umăr, cu armata sovietică, pentru desăvîrşirea eliberării teritoriului naţional de sub ocupaţia fascisto-horthyistă, ca şi în bătăliile pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei, Austriei, pînă la încheierea victorioasă a războiului[5].

Partidul comunist, acţionînd cu multă vigoare, atît în guvernele instaurate după 23 august, cît şi în rîndurile mase-

---

[1-4] *Magazin istoric*, nr. 4/1967; 7-8/1969; 5/1974; 8/1974; 1-5/1980.

lor, sub lozinca „Totul pentru front, totul pentru victorie", a avut un rol de prim ordin în concentrarea eforturilor întregului popor pentru susținerea războiului antihitlerist. Întreaga economie națională a fost pusă în slujba nevoilor frontului, asigurîndu-se aprovizionarea trupelor, concomitent cu îndeplinirea obligațiilor asumate prin armistițiul încheiat cu Națiunile Unite la 12 septembrie 1944. Contribuția economică a României la războiul antihitlerist, după date incomplete, s-a ridicat cu mult peste un miliard de dolari (valută 1938), sumă care, raportată la posibilitățile de atunci ale țării noastre, la timpul scurt în care a fost folosită și la numărul populației, este cu adevărat uriașă.

Victoria revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă a avut profunde semnificații și consecințe internaționale. Alăturarea României la coaliția antihitleristă a adus un aport însemnat la prăbușirea întregului front german în sud-estul Europei, la accelerarea eliberării popoarelor din această zonă, a dat noi dimensiuni ofensivei asupra Germaniei hitleriste, contribuind la scurtarea războiului și apropierea victoriei depline împotriva fascismului.

Ecoul acestui eveniment s-a făcut auzit nu numai în Europa, ci și pe alte continente, fiind considerat ca o victorie a cauzei generale a luptei antifasciste.

Evenimentele din august 1944 se înscriu ca un moment epocal al întregii istorii a României, marcînd o cotitură radicală în destinele țării noastre. Ele au condus la înfăptuirea celor mai înalte idealuri de libertate și dreptate socială spre care au aspirat și pentru care au luptat de-a lungul secolelor, generații după generații, patrioții cei mai luminați, forțele cele mai înaintate ale poporului român.

200 ZILE DE RĂZBOI MAI PUȚIN

(Urmare din p. 6)

consecință, drastic limitate. La 1 septembrie 1944, revista sovietică *Voina i rabocii klass* sublinia, din acest punct de vedere, că „înfrîngerile germane în România vor avea pentru Reich cele mai grele consecințe. Odată cu aliatul român, nemții au pierdut petrolul și grîul românesc. În economia germană de război acest lucru produce un gol atît de mare încît întreaga lui importanță nici nu poate fi estimată acum". În declarațiile făcute organelor militare americane în mai 1945, feldmareșalul Gerd von Rundstedt, fost comandant al frontului german din Occident, selecta patru cauze principale ale prăbușirii forței militare a Reichului: inferioritatea aviației hitleriste, dezorganizarea sistemului logistic, „pierderea materiilor prime, în special a celor din România" și bombardarea de către Aliați a regiunilor industriale germane.

Domeniul politic a evidențiat, la 23 august 1944, carențe notorii pentru Germania, produse exclusiv prin actul românesc. Să lăsăm din nou documentele fostului inamic să depună mărturie. Un întreg capitol din conceptul sus-amintit al jurnalului de război al Înaltului comandament al Wehrmachtului este intitulat „Efectele [actului de la 23 August — *n.n.*] asupra aliaților [celui de-al treilea Reich]". Spicuim: Relativ la Ungaria — „ungurii recunoscuseră primejdia care îi amenința prin capitularea [alt termen folosit de naziști pentru a denumi insurecția — *n.n.*] României. Ministrul de război a ordonat să se concentreze în spațiul de la nord de zona Brașov-Cluj toate forțele disponibile... Ungaria a cerut trupe germane pentru a ocupa partea din Transilvania care mai rămăsese în 1940 României". La rîndul lor, „bulgarii... au cerut retragerea rapidă a trupelor germane [la 27 august — *n.n.*]".

În privința Finlandei, o altă mărturie de arhivă germană. La 24 august serviciile specializate germane din Finlanda solicitau la Berlin „o reglementare generală de limbaj referitoare la România", destinată informării mareșalului Mannerheim. Ea era necesară întrucît „evoluția situației din România și reacția germană față de atitudinea acesteia sînt urmărite cu deosebit interes în Finlanda care ar putea găsi eventual aici [în insurecția română — *n.n.*] un imbold pentru o atitudine asemănătoare".

Actul de la 23 August 1944 a catalizat, așadar, tendințele centrifuge în blocul politico-militar dominat de Reich. Într-adevăr, Bulgaria a ieșit din război și s-a alăturat Națiunilor Unite în prima decadă a lunii septembrie, iar Finlanda a încheiat armistițiu zece zile mai tîrziu. Prin impactul său politic, insurecția română a subminat, de asemenea, efortul de război german, a smuls, din nou, Reichului un timp prețios — imposibil de evaluat cu exactitate în acest stadiu al cercetării — tocmai cînd era angajat într-o acerbă cursă contra cronometru, timp necesar Germaniei naziste pentru a fructifica producția industrială ajunsă la apogeul anilor de război, pentru a-și perfecționa și utiliza noile sale arme (rachetele purtătoare de bombe V-2, strămoși ai rachetelor spațiale, și-au luat prima dată zborul ucigaș spre Londra, la 8 septembrie 1944).

Din analiza faptelor istorice rezultă deci limpede că prin loviturile puternice aplicate efortului de război al Germaniei naziste în domeniile militar, economic și politic, insurecția română a scurtat considerabil durata celui de-al doilea război mondial, înscriindu-se, prin valoarea și efectele ei, între contribuțiile majore ale românilor la istoria europeană și universală. Retrospectiva istoriografică verifică aprecierea făcută la 25 august 1944 de ziarul american *New York Times*: istoria va consemna actul de la 23 August „ca unul din cele mai hotărîtoare evenimente ale întregului război". Același cotidian a subliniat, la 28 august 1944, că fapta României „provoacă o considerabilă scădere a forței germane în sudul Europei și poate chiar prăbușirea totală a nazismului".

Al XVI-lea Congres internaţional de istoria ştiinţei

Convorbire cu acad. GHEORGHE MIHOC,

preşedintele Academiei Republicii Socialiste România

Între 26 august şi 3 septembrie 1981, capitala ţării noastre va fi din nou gazda unei reuniuni ştiinţifice mondiale: al XVI-lea Congres internaţional de istoria ştiinţei, sub înaltul patronaj al acad. dr. inginer Elena Ceauşescu, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim viceprim-ministru al guvernului, preşedintele Consiliului Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie. Congresul va fi organizat de Uniunea internaţională de Istoria şi Filozofia Ştiinţei /Divizia de istoria ştiinţei şi Academia Republicii Socialiste România, cu participarea U.N.E.S.C.O. Tema congresului va fi Ştiinţă şi tehnologie, umanism şi progres. **Lucrările se vor desfăşura în cadrul mai multor secţii ştiinţifice, al unor simpozioane, şedinţe tematice, comemorări. Astfel, în secţiile ştiinţifice vor fi dezbătute teme ca:** Ştiinţa şi tehnologia în antichitate, Ştiinţa şi tehnologia din antichitate pînă în anul 1600, Ştiinţa şi societatea, Probleme metodologice în istoria şi filozofia ştiinţei, Istoria transporturilor şi telecomunicaţiilor în sec. XIX şi XX. **Simpozioanele vor fi consacrate unor teme ca:** Tehnologie, umanism şi pace — aspecte istorice, Ştiinţa, tehnologia şi problemele dezvoltării sociale — comparaţii şi perspective istorice, Creativitatea ştiinţifică şi problemele progresului, Participarea femeilor la dezvoltarea istoriei ştiinţei şi tehnicii etc. **În cadrul şedinţelor tematice se vor discuta, între altele şi temele:** Probleme ale interacţiunii ştiinţelor, Necesarul şi întîmplătorul în descoperirea ştiinţifică, Ştiinţele matematice în ţările arabe în timpul evului mediu, Surse primare pentru istoria ştiinţei şi tehnicii. **Programul de comemorări prevede sărbătorirea a 1 000 ani de la naşterea lui Ibn Sina (Avicenna)[1], a bicentenarului naşterii lui Denis Poisson[2], a centenarului naşterii lui George (Gogu) Constantinescu[3] şi a bicentenarului naşterii lui George Stephenson[4].**

Se va organiza, de către Academia de ştiinţe sociale şi politice, Federaţia mondială pentru studierea viitorului şi Comisia naţională română pentru U.N.E.S.C.O., o masă rotundă cu tema Tendinţe viitoare în ştiinţă şi tehnologie vizînd o dezvoltare umană.

Pentru informarea cititorilor revistei asupra semnificaţiei viitoarei reuniuni ştiinţifice, ne-am adresat acad. Gheorghe Mihoc, preşedintele Academiei Republicii Socialiste România:

— Desigur, congresul actual este un prilej binevenit pentru oamenii de ştiinţă de la noi de a strînge legăturile cu colegii lor de peste hotare.

— Întîlnirile internaţionale care reunesc istorici ai tuturor domeniilor ştiinţei, pentru a dezbate problemele specifice legate de evoluţia ştiinţei pe diferite planuri, au fost găzduite de oraşe ca: Paris (1968), Moscova (1971), Tokio (1974), Edinburgh (1977).

La ultimul congres, al XV-lea, s-a hotărît ca aceste reuniuni să aibă loc o dată la patru ani.

Politica de pace şi prietenie, de colaborare internaţională pe care o duce ţara noastră, politică ilustrată cu mare forţă de convingere de preşedintele Nicolae Ceauşescu, se răsfrînge firesc şi asupra ştiinţei şi a slujitorilor ei. Ştiinţa românească a adus o contribuţie remarcabilă la dezvol-

[1] Filozof şi medic arab (c. 980-1037).
[2] Matematician francez (1781-1840).
[3] Inventator român (1881-1965); a creat ştiinţa şi tehnica sonicităţii; pionier al construcţiilor de beton armat în România.
[4] Inginer englez (1781-1848), considerat ca întemeietor al transportului feroviar.

Tovarășa Elena Ceaușescu — membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim viceprim-ministru al guvernului, președintele Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie — sub al cărei înalt patronaj se desfășoară Congresul internațional de istoria științei, rostindu-și cuvîntul cu prilejul acordării titlului de „Membru de onoare al Institutului regal de chimie" din Londra.

Academician doctor inginer Elena Ceaușescu — strălucit om de știință, ale cărui contribuții de excepțională valoare în domeniul cercetării științifice i-au adus o amplă recunoaștere internațională, numeroase foruri academice și universitare distingînd-o cu înalte titluri și distincții științifice — o viață închinată patriei și poporului, înfăptuirii politicii partidului, de ridicare a României pe noi trepte de progres și civilizație

tarea diferitelor domenii de cercetare. „Oamenii de știință din țara noastră — aprecia secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — sînt continuatorii unor vechi și bogate tradiții de gîndire și creație științifică, ai unei valoroase moșteniri lăsate de iluștrii înaintași care au adus o contribuție remarcabilă la îmbogățirea tezaurului științei naționale, inclusiv a celei universale". Savanți ca Dimitrie Cantemir, Ion Ionescu de la Brad, Victor Babeș, Constantin Istrati, Grigore Cobălcescu, Spiru Haret, Henri Coandă, Gheorghe Țițeica, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Constantin Parhon și alții alții au conferit, prin activitatea lor, un înalt prestigiu științei românești. O semnificativă mărturie a prețuirii de care știința noastră se bucură astăzi peste hotare sînt numeroasele prezențe românești la mari manifestări științifice internaționale sau alegerea multor oameni de știință români ca membri ai unor academii sau alte instituții științifice din străinătate.

Evident, cel de-al XVI-lea Congres internațional de istoria științei, de la București, își va aduce partea lui de contribuție la o mai bună cunoaștere a trecutului, ca și a realizărilor și perspectivelor științei românești.

— Ce ne puteți spune despre însemnătatea congresului pentru dezvoltarea istoriei științei?

— Congresul își propune să fie un for pentru expunerea și dezbaterea problemelor legate de stadiul actual al cercetărilor în domeniul istoriei științei și tehnicii, ca și al celor referitoare la progresul științei. Ne așteptăm la comunicări și rapoarte care să marcheze contribuții la dezbaterea cercetărilor de istorie a științei.

Structura congresului oferă o gamă variată pentru o abordare complexă a tematicii generale a acestei importante manifestări științifice, care este *Știință și tehnologie, umanism și pace.*

În cadrul congresului vor fi abordate diverse ramuri științifice legate de istoria tuturor domeniilor științei, dezvoltarea socială și știința, protejarea moștenirii culturale și naturale, precum și unele teme consacrate surselor primare privind istoria științei, rolului femeilor în dezvoltarea istoriei științei, creativității științifice etc.

În toate secțiile specialiștii români vor prezenta rapoarte și comunicări și vor sublinia, acolo unde este cazul, prioritățile științei și tehnicii românești, precizînd și prin această importantă manifestare mondială locul, rolul și contribuția românilor în istoria universală.

Interviu consemnat de
Ioana URSU

AMINTIRI

PETRU PONI

Petru Poni, memorialist. O realitate plină de îndreptăţire, căci, de-a lungul vieţii sale, marele savant, întemeietorul şcolii româneşti de chimie (azi una dintre cele mai prestigioase şcoli ştiinţifice din lume), a cunoscut multe evenimente, a participat la multe momente ale vieţii ţării şi — la anii senectuţii, cu puterea de selecţie şi analiză a omului de ştiinţă — a ştiut să discearnă faptele majore ale vremurilor pe care le-a trăit.

Născut în 1841 la Secăreşti, judeţul Iaşi, din părinţi săraci, a făcut şcoala elementară la Tg. Frumos, după care a venit la Iaşi „cu dorul în suflet să învăţ mai departe, să mă fac şi eu om". Năzuinţa i s-a împlinit. După terminarea studiilor liceale — la Liceul Naţional sau la Academie, cum i se spunea acestei şcoli ieşene — cu profesori reputaţi, din toate teritoriile locuite de români: Simion Bărnuţiu, înflăcăratul orator al revoluţiei de la 1848 din Transilvania; August Treboniu Laurian, colaboratorul lui Nicolae Bălcescu la editarea Magazinului istoric pentru Dacia; **Nicolae Ionescu, redactorul gazetelor unioniste** Steaua Dunării **şi** L'Étoile du Danube.

În 1859 a plecat la Paris, făcînd parte din prima generaţie de tineri pe care Principatele Unite îi trimiteau în străinătate, pentru ca tînărul stat român să-şi formeze oamenii de ştiinţă de care avea atîta nevoie. S-a specializat în chimie şi mineralogie, revenind în 1865 la Iaşi, cu numeroase idei şi experimente pe care dorea să le înfăptuiască spre folosul ştiinţei şi al ţării. În 1866, datorită meritelor sale pe tărîmul cercetării, a fost primit profesor al Universităţii din Iaşi, afirmîndu-se la scurt timp drept unul dintre cei mai capabili oameni de ştiinţă ai naţiunii şi ajungînd — firesc — în 1879 în Academia română, al cărei preşedinte, în cîteva rînduri, a fost.

Nu vom insista în chip deosebit asupra vieţii şi activităţii ştiinţifice a lui Poni. Cititorul le va regăsi în paginile ce urmează, povestite chiar de cel care le-a trăit şi înfăptuit. Menţionăm numai că s-a afirmat atît prin lucrări adresate unui public larg (manualele sale de Chimie şi Fizică, **destinate şcolilor secundare, rămînînd multă vreme un model de carte şcolară), cît şi prin studii cu înalt conţinut ştiinţific, îndeosebi din domeniul mineralelor, petrolului etc.**

Petru Poni a fost un slujitor devotat al ştiinţei şi învăţămîntului românesc, pentru al căror progres a acţionat necontenit. Dar tocmai această atenţie acordată învăţămîntului l-a

determinat să se ocupe şi de viaţa politică. Într-o epocă în care multe din sectoarele administrative interne se aflau în mîinile unor politicieni de meserie, prezenţa — la conducerea unui minister, în Parlament sau în Senat — a omului de ştiinţă, care cunoştea dinăuntru nevoile învăţămîntului românesc era cu atît mai necesară. Socotindu-se la început un independent, mai tîrziu a devenit — sub influenţa prieteniei cu liderul Partidului Naţional Liberal, D.A. Sturdza — unul dintre fruntaşii liberali ai vieţii politice ieşene, membru al Senatului (ca ales al Universităţii); a fost în repetate rînduri (1891, 1895-1896 şi 1918) ministru al instrucţiunii, străduindu-se — în scurtele perioade cînd a deţinut aceste portofolii — să ajute din toate puterile sale învăţămîntul românesc.

Ca şi în ştiinţă, Petru Poni s-a arătat în viaţa politică un iubitor de dreptate, de adevăr. Omul de ştiinţă — arăta el la o întrunire a Asociaţiei profesorilor universitari, constituită la Iaşi în anii primului război mondial — „face parte dintr-o naţiune şi cea dintîi şi cea mai mare datorie pe care o are pe pămînt este să lucreze la înălţarea şi întărirea neamului din care face parte". Această dragoste de dreptate l-a situat, ori de cîte ori a fost confruntat cu asemenea situaţii, de partea maselor muncitoare, savantul ridicîndu-şi glasul şi în apărarea idealurilor comuniste ca în cazul articolului său din Tribuna română, publicat la 21 mai 1859 şi intitulat Comuniştii.

Petru Poni s-a dovedit şi un distins istoric, lucrarea Statistica răzeşilor rămînînd printre cele mai remarcabile studii asupra acestei importante categorii sociale din ţările române[1]. Ideea realizării acestei lucrări s-a cristalizat în anii călătoriilor prin ţară (Vrancea, Bucovina, Munţii Rodnei, ai Neamţului) făcute împreună cu unchiul său Ion Ionescu de la Brad, reputat agronom, om sincer preocupat de soarta ţăranilor.

Petru Poni s-a decis către sfîrşitul vieţii, în 1922 (a murit în 1925), să-şi scrie amintirile, să arate generaţiilor de după ei „Ce am voit să fac" — cum îşi intitulează această scriere. O mică parte a acestor pagini — amintirile din anii de studii şi din perioada cînd a fost profesor la Liceul Naţional — au văzut lumina tiparului în 1936 (în revista Însemnări ieşene, pp. 318-322 şi 491-493).

Prezentăm, în continuare, cîteva fragmente din amintirile lui Poni, interesante şi prin marele volum de informaţii şi observaţii privitoare la istoria învăţămîntului din România — în special, şi la istoria românească — în general.

Pentru uşurarea lecturii, nu am marcat întreruperile în text. În transcrierea textului — manuscrisul original se află la Arhivele statului din Iaşi (mapa 168, 290 pp.) — am aplicat normele ortografice actuale, păstrînd însă particularităţile stilistice ale autorului.

D. IVĂNESCU,
Gh. DAVID

Ce am voit să fac

Cînd, urcînd pe calea grea a vieţei, ajungi pe culmea pe care viitorul îţi este de aproape tărmurit, mintea ţi se întoarce, vrînd-nevrînd, spre trecut. Obosit şi nemaiputînd merge înainte, priveşti potecile pe care le-ai urcat. Întreaga ta viaţă îţi trece pe dinaintea ochilor cu toate greutăţile ce ai întîmpinat.

Nu am intenţia să scriu toate aceste amintiri. Cea mai mare parte dintr-însele nu mă privesc decît pe mine; acestea pot fi lăsate uitării. Sînt însă unele lucruri pe care le-am văzut şi care trec pe deasupra persoanei mele; sînt, pe de altă parte, unele idei la realizarea cărora am consacrat activitatea mea; acestea voiesc să le consemnez în lucrarea de faţă.

Academia

Am avut norocul să fiu crescut în şcoala care astăzi se numeşte Liceul Naţional [de la Iaşi] şi care, pe atunci, se numea Academie. Acolo am ascultat cuvîntul cald şi măestru a lui Neculai Ionescu[2], care ne înălţa inimile. Acolo am fost şcolarul lui [August Treboniu] Laurian, [Simion] Bărnuţ şi atîtor alţi ardeleni, adevăraţi apostoli ai românismului. Acolo am consacrat, la începutul carierei mele profesionale, doisprezece ani pentru a continua opera învăţătorilor mei. Nu pot să-mi aduc aminte de această şcoală fără ca să fiu cuprins de o adîncă emoţiune. Ea este cea mai veche instituţie de învăţămînt secundar din Moldova; dintr-însa au ieşit aproape toţi bărbaţii care, de la 1840 încoace, au lucrat la regenerarea noastră naţională.

La 1852, copil sărac, am venit la Iaşi de la Tîrgul Frumos, unde învăţasem şcoala primară, „norma mică şi norma mare" cu dorul în suflet să învăţ mai departe, să mă fac şi eu om. M-am prezentat lui Laurian; i-am spus ce voiesc. El s-a uitat lung la mine, pare că voia să vadă ce este în creierul meu şi în inima mea. Mi-a pus cîteva întrebări, mi-a dat să fac o socoteală, m-a pus să scriu şi să analizez cîteva fraze şi, netezindu-şi barba, mi-a zis: „Băieţele, eşti primit în Academie, intern în clasa întîi gimnazială".

Ceasurile fericite ce le are omul în viaţă nu le uită niciodată. Aşa, şi acum, la adînci bătrîneţe, am în mintea mea cuvintele lui Laurian, ca şi cum le-aş fi auzit ieri. Laurian nu era profesor. El avea titlul de inspector general al Instrucţiunii şi fusese însărcinat de [Grigore Alexandru] Ghica Vodă să organizeze învăţămîntul în Moldova. El îndeplinea şi sarcina de director al Gimnaziului pe care îl înfiinţase şi care nu era încă complet. Era un om în adevăr extraordinar prin varietatea

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1970.

[2] Nicolae Ionescu (1820-1905) profesor şi om politic român. Susţinător de seamă al cauzei Unirii: a redactat *Steaua Dunării* (1856) şi *L'Etoile du Danube* (1857-1858), ultima la Bruxelles; era fratele mai mic al lui Ion Ionescu de la Brad şi unchiul lui Petru Poni.

cunoștințelor sale. Cînd lipsea un profesor, el îi ținea locul. Erau zile cînd făcea cîte două și trei lecții deosebite. Într-o clasă explica trigonometria sau teoria funcțiunilor, în alta făcea anatomia sau zoologia, în alta limba greacă, în alta latina. Eram

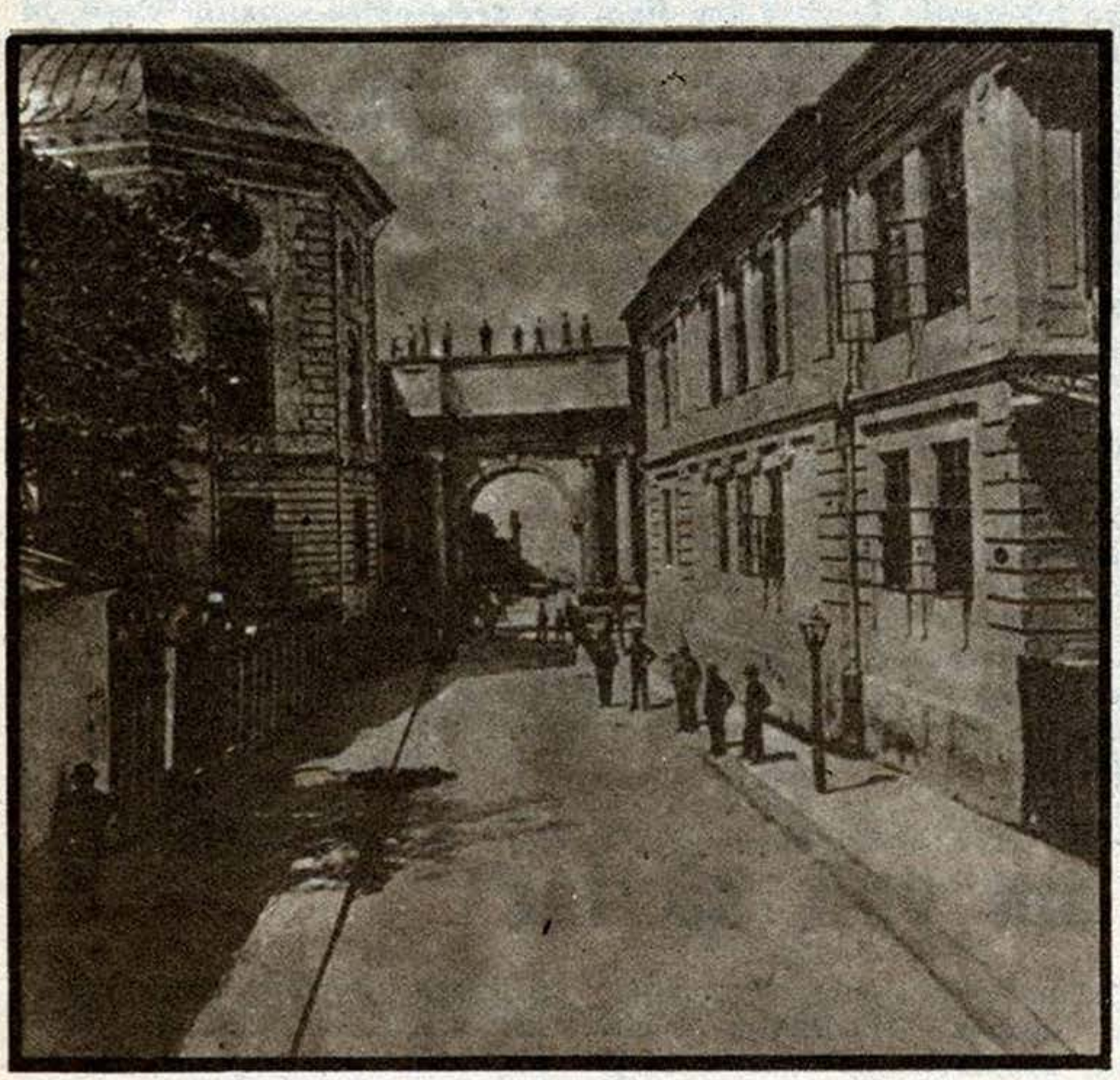

Academia Mihăileană — prestigioasă instituție școlară a lașilor veacului trecut

În p. 14: *savantul în mijlocul unui grup de profesori și elevi la Școala de agricultură de la Țigănești*

fericiți cînd ascultam o lecție făcută de el. Ni se părea că în creierii lui erau cristalizate toate cunoștințele omenești. Singurul lucru la care aspiram era să devenim tot atît de învățați ca și dînsul.

Pe atuncea școlarii treceau, în cursul anului, două examene, unul iarna și altul vara, la sfîrșitul anului școlar. Laurian asista la aceste examene la toate materiile și la toate clasele. El punea copiilor întrebări, el îi îndrepta cu blîndeță cînd, în răspunsurile lor, făceau cîte o greșeală.

Laurian cunoștea pe fiecare școlar și știa care e valoarea lui, care sînt calitățile și defectele lui. De aceea, el izbutea ușor să corijeze micile păcate ale copilăriei, fără să aibă recurs la pedepse. Dacă am ajuns și eu să fiu un bun profesor — după cum mi-au spus-o întotdeauna toți foștii mei școlari — aceasta lui Laurian și lui Bărnuț o datorez.

Bărnuț a venit mai tîrziu. Gimnaziul era complet cu șapte clase. Se înființase și anul întîi de universitate, cu facultățile de filozofie și de drept. El explica, în clasa a șaptea gimnazială, psihologia și logica, în Facultatea de litere — estetica, etica și metafizica, iar în Facultatea juridică — dreptul natural.

Dintre toți profesorii noștri, Bărnuț era adevăratul nostru învățător și conducător. Prin marea lui erudițiune, el ne dădea știința. Prin bunătatea și viața lui de ascet, prin sfaturile pline de blîndeță, de o adîncă convingere și o mare înțelepciune, el ne arăta care sînt datoriile noastre.

Duminicile și sărbătorile, el ne primea, în mica sa odăiță și acolo, ceasuri întregi, vorbeam nu ca școlarii cu profesorul lor, ci ca copiii cu bunul lor părinte. Vorbeam despre toate cele, fără șir și fără ordine. Oricare însă ar fi fost subiectul conversațiunii el știa să tragă dintr-însul învățămintele care rămîneau întipărite în mintea și inimile noastre.

Chestiunea utilitarismului în educația și instrucția tinerimei nu luase încă naștere la noi. Învățătorii noștri ne făceau să tragem, de la izvoarele clasicismului antic, iubirea de patrie, de dreptate și libertate, înălțau aspirațiunile noastre și sădeau în sufletele noastre sentimentul datoriei. Ei voiau să facă din noi, înainte de toate, oameni capabili de a lucra în mod dezinteresat la realizarea unui ideal.

Educațiunea dată în această direcțiune [era] ușurată prin faptul că aproape toți școlarii erau interni. Trăind împreună, noi ne comunicam ideile noastre asupra învățăturilor ce ni se dăduse; le discutam adeseori cu aprinderea tinereții și sfîrșeam prin a ni le asimila.

Educația tinerimei dată în internate a fost criticată cu înverșunare de către unii pedagogi. Stau și mă gîndesc, cu liniștea și nepărtinirea bătrîneților, asupra anilor pe care i-am trăit în internatul Academiei și nu pot găsi nici una din învinuirile ce se aduc acestor instituțiuni.

Față de criticile acestor învățați pedagogi, îmi amintesc dragostea cu care era privit internatul nostru de bărbații buni și înțelepți din timpul cînd eram școlar. Dintre aceștia nu pot uita pe Grigore Cuza[1]. El devenise ministru al Instrucțiunii publice. Deși bătrîn, îmbrăcat cu haine moldovenești, cu un antereu cam ponosit, cu șapcă cu cozoroc și cu ciubote pînă la genunchi, el era mai cult decît îți puteai închipui după înfățișarea sa. Știa franțuzește, nemțește, elinește și cunoștea capodoperile scrise în aceste limbi.

---

[1] Grigore Cuza (1796-1869), fratele postelnicului Ioan Cuza, tatăl domnitorului Unirii. Ispravnic de ținut, președinte de judecătorie, deputat în Adunarea obștească, el a prezidat adunarea de la Hotelul „Petersburg" din Iași (2 martie 1848) care a inaugurat începutul revoluției în Moldova. Ministru al instrucțiunii în 1851, cînd s-a aplicat o nouă lege a învățămîntului, a fost un unionist convins. A ocupat funcții publice și în perioada în care nepotul său, Al. I. Cuza, era domn.

În toate duminicile şi sărbătorile, el poftea la masă, din fiecare clasă, cîte doi şcolari care avuseseră notele cele mai mari la învăţătură şi purtare. Cinstea ce ne făcea ministrul era răsplata cea mai mare la care puteam aspira prin munca ce ne dădeam.

El îngrijea de noi ca de copiii lui. Cînd primea de la moşiile mănăstireşti vînaturi, burdufe de brînză, putine cu lapte acru, el trimitea toate aceste bunătăţi la internat, pentru ca „să aibă, zicea el, bieţii băieţi cu ce să se facă [nu] numai oameni învăţaţi, ci şi zdraveni şi voinici".

Joile după-amiază nu se ţineau clase. Cînd era vreme bună, ne duceam cu toţii pe şesul Bahluiului şi acolo făceam cîte o oină monstră. De multe ori, în mijlocul jocului, Cuza apărea între noi. Cu poalele antereului ridicate la brîu, ca şi cum ar fi vrut să ieie parte la joc, el îndemna pe cei de la bătaie să lovească puternic mingea, iar pe cei de la pasare să o prindă. „Haide băieţi, striga el, cînd e vorba de carte să învăţaţi din toată inima şi cînd e vorba de joacă să vă jucaţi tot din toată inima!"

Foarte deseori, Cuza venea dis-de-dimineaţă la internat. Cînd suna clopoţelul de la sculare el era în dormitorii, umbla printre paturi, ne îndemna să ne sculăm, să ne spălăm, să ne îmbrăcăm cît mai repede şi să ne apucăm de învăţat. „Lenea, ne zicea el, este pricina tuturor răutăţilor".

El venea apoi în repetitorii, vorbea cu cîţiva şcolari din fiecare clasă, ne întreba ce lecţii avem şi dacă le-am învăţat, cerceta caietele noastre şi ne mustra cu blîndeţe cînd găsea că nu sînt curate şi ţinute în regulă. Pe unii din noi, care fuseseră poftiţi la masă, îi cunoştea şi le zicea pe nume. Aceasta ne făcea mare plăcere.

Un călugăr, părintele Isaiia Duhu[1], era prieten bun al lui Cuza. El venea în toate duminicile la masa ministrului împreună cu şcolarii cei mai buni din Academie. Amîndoi bătrînii vorbeau de filozofie, de descoperirile cele mai nouă făcute în ştiinţă, de operele literare cele mai însemnate.

Băieţii îi ascultau cu respect şi se întrebau în mintea lor, cum se putea ca oameni cu un aspect aşa de simplu să fie aşa de învăţaţi.

Părintele Duhu nu era numai un om cult în toată puterea cuvîntului; el era totodată şi foarte bun. În modesta lui locuinţă el ţinea cîte unul sau doi copii, cărora, din sărăcia sa, le dădea tot ce le trebuia pentru ca să urmeze la şcoală. Desigur, pentru aceasta îl ajuta şi Cuza.

Duhu era predicator la Mitropolie. De multe ori ceream voie să mergem să-l ascultăm. Vorbea foarte frumos. În predicile lui, el lovea, cîteodată fără cruţare, cucoanele care veneau la biserică nu ca să se roage lui Dumnezeu, ci ca să-şi arate toaletele şi obrajii înfrumuseţaţi cu sulimanuri. Una din predicile lui o termină, se zice, cu această apostrofă: „Haide, duceţi-vă la Bahlui şi vă spălaţi ghilelile cu care v-aţi mînjit obrajii".

[1] Evocat de Ion Creangă în povestirea *Popa Duhu*.

Sorbona

La 1859 — după ce am terminat gimnaziul şi anul întîi de universitate — am căpătat o bursă pentru a mă duce la Paris, ca să mă specializez în fizică şi chimie.

Am plecat din Iaşi împreună cu colegii mei G. Cernătescu[2] şi Al. Odescu[3]. La Giurgiu ne-am întîlnit cu alţi colegi din Bucureşti, care se duceau tot la Paris, cu Sergiu[4], cu Gr. Ştefănescu[5], cu Gr. Păucescu[6].

Pare că mă văd în mijlocul lor, pe vaporul care plutea de-a lungul Dunării, spre Baziaş şi Budapesta. Cîtă speranţă în inimile noastre tinere; cîtă încredere în viitorul nostru şi al neamului nostru! Mergeam ca să căpătăm ştiinţa, în atîtea ramuri deosebite, pentru a o transplanta în patria noastră.

La Sorbona, învăţămîntul ştiinţelor, şi în special cel al fizicii şi al chimiei, lăsa de dorit. Erau profesori eminenţi, învăţaţi care îşi făcuseră un renume mondial prin lucrările şi descoperirile lor. În cursurile ce făceau însă ei nu expuneau decît partea elementară a ştiinţei. Erau cursuri de vulgarizare, însoţite de experienţe frumoase şi bine reuşite, destinate de a atrage, şi pot zice de a distrage, un numeros auditoriu. Îmi aduc aminte cît am fost de surprins cînd, asistînd la prima lecţie de chimie, în urma unei experienţe, sutele de persoane care se îngrămădiseră în vastul amfiteatru al bătrînei Sorbone, prinse de un adevărat entuziasm, au început să aplaude, iar bătrînul profesor Balard[7], care în tinereţe descoperise bromul şi stabilise analogia între metaloizii halogenici, acuma, ca un tenor de operă, înclina capul în semn de mulţumire.

Fără îndoială că şi aceste cursuri îşi aveau menirea lor. Printr-însele se răspîndea ştiinţa în marea masă a poporului. Cîţi tineri nu au ieşit din ele cu dorul de a învăţa şi cîţi din aceştia nu au devenit, prin lucrările lor, fruntaşi între învăţaţii lumii? Şi eu am învăţat multe din aceste cursuri. Din ele însă nu puteam să învăţ ştiinţa în întregimea ei şi nici măcar ceea ce ni se cerea pentru examenele ce eram dator să trec.

Fizica şi chimia se predau în mod admirabil în Şcoala normală superioară. Această şcoală însă prepara corpul didactic francez secundar şi superior; într-însa erau primiţi, în urma unui concurs riguros, numai studenţii francezi. Cu multă greutate puteam căpăta caietele acestor cursuri. În alte şcoli înalte se făceau cursuri fără importanţă. Aşa, la Collège de France am ascultat lecţiunile lui Berthe-

(Continuare în p. 43)

[2] Viitor profesor de istorie la Universitatea din Bucureşti.

[3] Al. Odescu — viitor profesor la Iaşi.

[4] Dimitrie Sergiu (1834-1891), profesor de ştiinţe fizice şi chimice la Liceul „Matei Basarab", ulterior şi la Facultatea de medicină; director general al serviciului sanitar.

[5] Grigore Ştefănescu (1838-1911), profesor de mineralogie şi geologie la Universitatea din Bucureşti.

[6] Grigore Păucescu (1842-1897), avocat şi om politic român, viitor ministru.

[7] Antoine-Jerôme Balard (1802-1876), chimist francez, descoperitor al sodiului, extras din apa de mare.

MĂRTURII EPIGRAFICE

DACII LA ROMA

G. CARETONNI

În ziua de 23 octombrie 1980, la Academia di Romania din Roma, profesorul italian G. Caretonni a susținut o conferință avînd ca temă prezența dacilor în capitala Imperiului roman. Folosind numeroase izvoare arheologice, îndeosebi epigrafice, profesorul italian a relevat existența la Roma a unui mare număr de daci, precum și rolul jucat de ei în viața economică și militară a marelui oraș antic. Prezentăm, în cele ce urmează, cîteva fragmente din această conferință — în fapt, un autentic studiu asupra relațiilor antice daco-romane.

G.D.

Cucerirea unei părți a Daciei de către romani în epoca lui Traian și crearea unei noi provincii a imperiului au încheiat, printr-o legătură stabilă, o stare de raporturi care se înfiripase de mai mult de două secole între Roma și zona extrem-orientală a Europei.

Rezistența dacilor, acel mîndru popor danubian, fusese, după cum se știe, îndelungată și curajoasă. Diversele triburi geto-dacice (ramură nordică a tracilor din Peninsula Balcanică) ce trăiau în Carpați și în orașele grecești de pe coasta Mării Negre fuseseră adunate într-o mare formațiune statală în cursul secolului I înaintea erei noastre de către regele Burebista care, în conflictul ce-l opunea pe Cezar lui Pompei, se aliase cu cel din urmă. Lui Burebista i-au succedat o serie de conducători care au făcut expediții și incursiuni pe teritoriul Imperiului roman în cursul secolului I e.n. În timpul lui Domițian, regele dac Duras a cedat tronul nepotului său Decebal; acesta, profitînd de armistițiul temporar cu romanii, s-a pregătit temeinic pentru înfruntarea decisivă cu puterea romană, care a început sub domnia lui Traian, în 101 și a dus, în două campanii militare, la cucerirea, în 106, a unei însemnate părți a Daciei.

Dacă luăm în considerație evenimentele ce au avut loc în Dacia, în urma războaielor lui Traian, ne uimesc două fenomene: rapida asimilare a latinității de către populația indigenă și conservarea tenace a acestei latinități de-a lungul secolelor următoare, după aproape un secol și jumătate de participare directă la viața Imperiului roman. Dacia a rămas ca o insulă puternic ancorată a Occidentului într-o lume îmbibată de limba și obiceiurile grecești ale capitalei Orientului — Bizanțul. Contribuția fundamentală și determinantă a fost aceea a populației geto-dacice care nu a întîrziat să intre în armată și în aparatul administrativ al provinciei, onoare și privilegiu pe care Roma le acorda celor ce arătaseră că știu să lupte vitejește, chiar împotriva armatelor romane. Mai tîrziu, cînd au început în mod oficial să facă parte din lumea romană, preferințele dacilor s-au îndreptat cu precădere către activitatea militară, înrolîndu-se în garda imperială — *pretorienii* și în *equites singulares* (garda călare). În aceste corpuri militare, dacii au servit ani îndelungați, iar odată cu lăsarea lor la vatră, pe care o obțineau după un oarecare număr de ani (la început 16, apoi 26 și mai tîrziu, 28) primeau ca recompensă *ius connubi* (dreptul de locuire) și *ius civitatis* (dreptul de cetățenie); în mod deosebit era rîvnit acesta din urmă, deoarece dreptul deplin de cetățenie îi considera egali cu cetățenii romani. Așa se face că garda călare, instituită de Traian, a ajuns în sec. III e.n., să fie constituită cu precădere din iliri și traci, aleși dintre soldații care îndepliniseră patru ani de serviciu și se distingeau prin curaj în război. În afară de garda de onoare, pretorienii erau folosiți în serviciile poliției citadine; erau la dispoziția prefectului pretoriului, încă de la instituirea acestora, adică din epoca lui Augustus. Tabăra pretorienilor din Roma era situată în locul unde se află în prezent noua Bibliotecă națională, în unul din punctele cele mai înalte ale orașului. Cea a cavaleriei a fost descoperită în apropiere de San Giovanni, în Lateran. Cea mai mare parte a pietrelor funerare care amintesc ostași ce au aparți-

nul gărzii imperiale au fost adunate în zona Esquilinus, între cele două tabere. Studierea inscripțiilor aflate pe aceste pietre funerare este de deosebit interes, deoarece, cercetîndu-le pe acelea care se referă la militarii daci, putem obține știri care aduc lumină asupra duratei serviciului lor militar (în general, mai mare de 20 ani), asupra componenței familiei și asupra numelor proprii, originare din Dacia.

În mulțimea pestriță care umplea străzile și piețele Romei antice (se consideră că încă de la începutul imperiului, populația orașului depășea un milion de locuitori) dacii se remarcau prin costumul lor caracteristic: pantaloni lungi înnodați la glezne, tunică scurtă cu mîneci, acoperămîntul de cap în formă de căciulă (bonetă conică). Pe Columna lui Traian apar astfel, bărboși și cu plete lungi, dar e de crezut că în clima mai temperată a Mediteranei și acest obicei să se fi simplificat. Femeile îmbrăcau, după cum se observă pe Columna lui Traian și pe metopele de la Adamclisi — o cămașă lungă plisată la glt și pe piept, cu mîneci scurte.

Cea mai mare parte a inscripțiilor de care aminteam mai înainte sînt din sec. III. De la Caracalla[1] încoace, aceste inscripții țin în mod deosebit să amintească patria de origine a defuncților. După nume se indica originea: *natione Thrax* (trac), *Bessus* (populație a actualei Bulgarii), *Dacus*. Printre cele mai vechi mărturii scrise despre dacii veniți la Roma se numără cea a lui *Lucius Avilius Dacus*, al cărui nume e sculptat pe un fundament de marmură din anul 70 e.n. (anterior deci cuceririi Daciei), găsită în sec. XVI în apropiere de Arcul lui Septimius Severus, în For. Etnicul *Dacus* a fost folosit și ca nume de familie. O inscripție de acest gen a fost găsită pe Via Flaminia, unde în timpul imperiului se pare că au fost găzduiți ostatici de stirpe regală sau nobilă. Este vorba de inscripția sepulcrală pentru Zia, văduvă a regelui costobocilor, Dieporus, pusă de nepoții ei Natoporus și Drilgisa, descoperită în timpul Renașterii (și apoi pierdută). Costobocii[2] au locuit în zona Carpaților nordici și au rămas independenți pînă la sfîrșitul sec. II e.n., ca și alte multe triburi getodacice.

Prezența la Roma a dacilor, în cohortele gărzii imperiale, este dovedită și de numeroasele inscripții săpate pe plăcile de marmură dedicate împăraților, lungi liste ale numelor soldaților, împărțiți în cohorte. Alături de nume sînt indicate locurile de origine: Aurelius Valerianus Drubeta (actualul Drobeta-Turnu Severin), Antonius Bassinass Zermizegetusa, Titus Lempronius Augustus Apulum (Alba Iulia). Savantul român Mateescu a efectuat în 1923 o atentă cercetare în legătură cu soldații de origine tracă amintiți în inscripțiile din Roma, descoperind peste 200 nume, dintre care aproximativ 120 dovedesc că soldații respectivi erau originari din Dacia; dintre aceștia 15 proveneau chiar din vechea capitală a lui Decebal — Sarmizegetusa. La oștenii din garda călare se indică mai rar localitatea de proveniență; în schimb e frecventă indicația generică a poporului: *natione Dacus*. Printre cei originari din Sarmizegetusa există un oarecare Claudiano, centurion din Cohorta a VI-a care, împreună cu alți cinci colegi, promovați concomitent cu el tribuni ai cohortei, închinase o dedicație împăratului Caracalla.

Se știe că în epoca antică viața era relativ scurtă; rar se atingea vîrsta de 50 ani. Cazul lui Iulius Secondinus, *natione Dacus*, pretorian rechemat în serviciu, care a atins frumoasa vîrstă de 85 ani este cu atît mai relevant! Militarii daci care își satisfăceau serviciul la Roma aveau, ca și alți provinciali, sanctuare unde-și adorau divinitățile. În mod deosebit era venerat „cavalerul trac" pe care îl găsim adesea reprezentat pe stele funerare și care pare să fi avut vreo două sanctuare la Roma. Mulți soldați daci au murit — cum observă Forni — în timpul efectuării serviciului militar la Roma; alții s-au reîntors în orașul de origine, unde au fost investiți cu însărcinări publice. Unii au preferat, însă după lăsarea la vatră, să rămînă în capitala romană, integrîndu-se în cel mai divers amalgam de popoare care s-a întîlnit într-un oraș antic.

Încă din ultima fază a perioadei republicane[3], dacii au fost prezenți la Roma, împreună cu ilirii și alte popoare din Peninsula Balcanică. Au practicat aici diverse îndeletniciri, în special pe aceea de gladiator; știm, de pildă, că la sărbătorirea triumfului de la Actium (31 î.e.n.)., în arene au luptat daci și suebi. Meseria de gladiator corespundea spiritului combativ înnăscut al dacilor, dragostei lor pentru lupta individuală.

În apropierea Amfiteatrului se aflau cazărmile și terenurile de exerciții ale gladiatorilor: mici arene după modelul Amfiteatrului, cărora le era dat numele de „ludus". Se cunosc numele a patru dintre aceste „ludus": Dacicus, Gallicus, Magnus, Matutinus, două dintre ele luîndu-și deci numele de la naționalitatea gladiatorilor care le frecventau: Dacicus și Gallicus. Existența unui edificiu care purta titlul de „Dacicus" demonstrează așadar că un număr considerabil de daci exercitau profesiunea de gladiator.

Știrile epigrafice ajunse la noi asupra vieții dacilor la Roma sînt mărturia unei existențe liniștite, petrecută mai ales în serviciul militar, desfășurat într-un mod exemplar. Nu există mărturii asupra participării lor la viața politică a orașului care îi găzduia.

În românește de
Petruța RĂDUȚIU

---

[1] Autor al unei constituții (anul 212 e.n.) prin care se acorda drept de cetățenie romană tuturor locuitorilor imperiului; vezi *Magazin istoric*, nr. 2/1974.

[2] *Magazin istoric*, nr. 3/1976.

[3] Perioada cuprinsă între anul 44 î.e.n. (moartea lui Cezar) și 31 î.e.n. (instaurarea principatului lui Augustus).

SCÎNTEII

TIPOGRAFIILE SCÎNTEII ILEGALE

T. PINTEAN

Acum, la aniversarea a 50 ani de la apariția primului număr al zirului *Scînteia*[1], organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român; se cuvine să ne întoarcem gîndul la nobila activitate a acelora care, cu o exemplară abnegație și spirit de sacrificiu, au redactat, tipărit și difuzat această prestigioasă publicație, ce a preluat și a dus mai departe tradițiile de luptă ale presei democratice și revoluționare din țara noastră, avînd un rol de primă însemnătate în răspîndirea cuvîntului partidului în rîndul maselor muncitoare din România.

Timp de aproape 10 ani *Scînteia* a apărut în condițiile în care partidul comunist se afla în adîncă ilegalitate, orice activitate a sa fiind supravegheată și urmărită în permanență de organele represive. În aceste împrejurări, munca — inclusiv pregătirea și difuzarea materialelor de propagandă a partidului — trebuia astfel organizată încît să se asigure maximum de securitate. Redacțiile și tipografiile unde se elaborau și se tipăreau aceste materiale, între care și *Scînteia*, erau stabilite, de regulă, în carticre mărginașe, în case aflate la intersecția unor străzi, ori în locuri aglomerate, dar cu posibilități multiple de evacuare. Tipografiile îndeosebi aveau un regim deosebit de sever în ceea ce privește regulile de conspirativitate. Ele erau amenajate în pivnițe și în subsolurile caselor. Pentru atenuarea zgomotelor, în timpul zilei, ușile și ferestrele erau ermetic închise. Noaptea, în cele mai multe cazuri, se lucra la lumina unui opaiț sau a unei lumînări. Deosebit de aspre erau condițiile de lucru în sezonul rece, cînd cele cîteva persoane care alcătuiau aparatul tehnic trebuiau să suporte, ziua și noaptea, frigul cumplit al iernii, deoarece existența unei sobe de încălzit ar fi putut trăda prezența lor în acel loc. În aceste condiții se lucra luni și chiar ani de zile. Aprovizionarea cu alimente era asigurată de proprietarul casei și familia lui, care făceau parte din mișcarea revoluționară sau se numărau printre simpatizanții acesteia.

Unul din tipografii *Scînteii* ilegale, referindu-se la munca în tipografia din București, str. General Solomon nr. 5, relata: „Spre a ne feri de ochii agenților siguranței, care, zi și noapte, căutau înnebuniți sediul tipografiei, nici unul dintre noi nu a păsit timp de 1 an și 3 luni dincolo de pragul încăperii".

În primii ani de apariție, *Scînteia* a fost tipărită cu un utilaj deosebit de modest. Ulterior, datorită eforturilor partidului pentru utilarea tipografiilor ilegale, s-a folosit o tehnică mai avansată, între care mașini de tipărit „Boston", o mașină de acest fel putînd fi văzută astăzi la Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România. În decursul activității, s-au putut procura, de asemenea, hîrtie și cerneală de calitate mai bună.

Printre sediile pe care partidul le-a folosit pentru tipărirea și depozitarea ziarului se numără casa din str. Lt. Constantin Zlă-

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1971.

tescu nr. 1 (fosta Sîrbească), unde la 15 august 1931 a apărut primul număr al *Scînteii* ilegale; în lunile iulie-septembrie 1932, ziarul s-a tipărit la tipografia din str. Ecoului nr. 5, această activitate continuînd, după unele mărturii, în str. Principatele Unite nr. 21. În perioada 1937-1940, tipografiile *Scînteii* s-au aflat în modestele căsuțe din străzile prof. Mihai Ciucă nr. 5, Petre Ispirescu nr. 65, și Soldat Cîndea nr. 27, unde în 1939-1940 au fost tipărite și revista *Lupta de clasă*, numeroase manifeste și broșuri care chemau masele largi populare la luptă împotriva pericolului fascist, pentru apărarea suveranității și independenței țării. Aici, se pare, a fost scrisă de mînă cu tuș și multiplicată sub formă de foi volante și *Scînteia* din 30 august 1940, care mobiliza masele la acțiune împotriva Diktatului de la Viena. De redactarea, tipărirea și difuzarea *Scînteii* sînt legate și locuințele din str. Mocanului nr. 1, unde între 1934 și 1938 a funcționat redacția ziarului, ca și cele din str. Antim nr. 4 (etajul V), unde s-a aflat un depozit de păstrare a ziarului și tipografia, din str. Lt. Constantin Zlătescu nr. 29, unde au fost imprimate ultimele două numere ale publicației, în septembrie-octombrie 1940.

Difuzarea ziarului și a celorlalte publicații de partid se făcea, de asemenea, cu multă grijă pentru respectarea regulilor de conspirativitate. Publicațiile tipărite — ambalate în pachete similare celor destinate alimentelor, în cutii de conserve, în mici coșulețe compartimentate — erau preluate de o singură persoană (legătura de partid), care le transporta în depozite tainice, amenajate în acest scop. De aici erau preluate de celulele și organizațiile de partid, U.T.C., Ajutorul roșu etc. din fabrici, instituții, cartiere, străzi. *Scînteia* era difuzată astfel în rîndurile muncitorilor, era citită și comentată în ședințele organizațiilor respective sau la locul de muncă, cînd împrejurările permiteau acest lucru. De această activitate de difuzare a *Scînteii* ilegale și a altor materiale de propagandă amintesc și numeroase case din orașele de provincie, Iași, Cluj, Piatra Neamț, Craiova, Timișoara, Constanța etc.

Pe multe din casele pe care le-am amintit se află astăzi, prin grija organelor de partid și de stat, a Institutului de studii istorice și social-politice, plăci memoriale, care evocă, în stilul lor concis, momente din glorioasa și eroica luptă dusă de partidul comuniștilor.

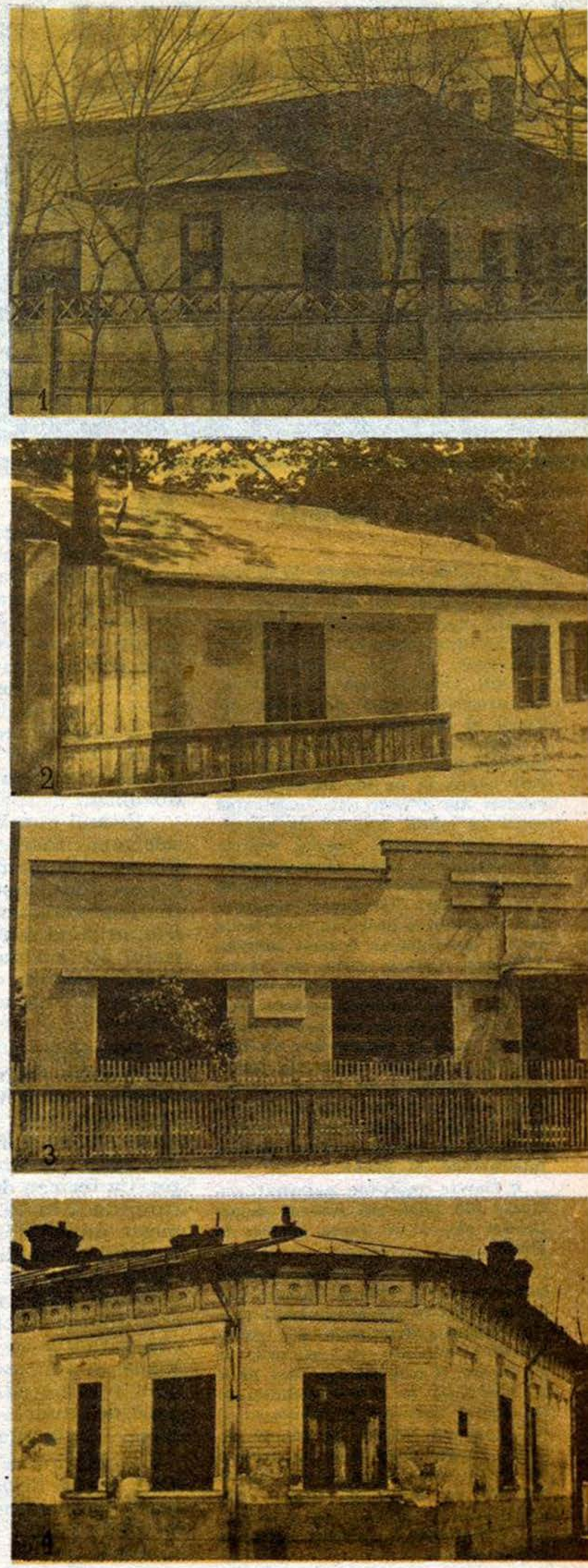

Case în care au funcționat redacția și tipografia ziarului Scînteia: *str. Lt. Constantin Zlătescu (1), str. Ecoului nr. 5 (2), str. Soldat Cîndea nr. 27 (3) și str. Mocanului nr. 1 (4)*

august 1931

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREŞTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Cronica lunii august 1931 consemnează numeroase manifestări ce relevă legături ale țării noastre cu diverse state. România găzduiește al XIII-lea Congres internațional studențesc, la care participă 239 studenți, reprezentînd 34 națiuni. În discursul rostit de cunoscutul istoric al războiului din 1916-1918 C. Kirițescu, se subliniază „marea importanță a acestor reuniuni anuale, care adună la un loc tineretul universitar din diferite țări, contribuind astfel la marea mișcare de apropiere între popoare. Idealul suprem al omenirii este astăzi pacea și pentru aceasta este nevoie de o colaborare internațională. Tinerimea universitară va trebui să poarte în viitor făclia păcii". Referindu-se la acest congres, Alexandru Sahia scrie, în ziarul Dimineața: „Gîndesc acum, avînd în fața mea adunarea aceasta rară, că peste un șir de ani soarta lumii întregi va fi în mîinile lor. Va face această generație, generație încercată și copilărită în groaza războiului, să se schimbe fața lumii? Va face ea să se încrusteze în cursul neștăvilit al vremii o epocă rară de înțelepciune și pace!"

● Ziarele reproduc aprecieri elogioase din publicații italiene despre lucrări ale lui N. Iorga traduse în Italia.

● Săptămînalul Vremea anunță întoarcerea lui Mircea Eliade, plecat în urmă cu trei ani în India pentru studii: „Materialele de istoria religiilor adunate în călătorii de studii vor fi comorile pe care ni le va aduce și pe care le așteptăm de la spiritul neliniștit și aventuros al lui". Aceeași revistă își anunță cititorii despre înapoierea în țară a lui Petru Comarnescu care, timp de doi ani, se aflase în S.U.A., unde desfășurase o prodigioasă activitate de popularizare a valorilor culturale românești.

Nr. 1, anul I., 15 august 1931. Avem în față primul număr al *Scînteii* ilegale. Un ziar de format mic, ușor de împăturit și transportat, condiție de primă însemnătate pentru o publicație conspirativă. Ca formă, el poartă amprenta grelelor condiții ale muncii ilegale în care își desfășoară activitatea partidul comuniștilor. Este paginat simplu, pe două coloane. Cele opt pagini ale sale sînt dactilografiate și trase la gestetner. Titlul este desenat printre razele unui soare, ce are în centru stema partidului comunist, secera și ciocanul. De o parte și de alta, se văd un muncitor și un țăran, amîndoi avînd mîna dreaptă întinsă către soare. În dreapta, deasupra titlului, cunoscuta lozincă: *Proletari din toate țările, uniți-vă!* În mijloc, sub titlul ziarului, precizarea: *Organul Comitetului Central al partidului comunist.*

Primul număr al *Scînteii* este editat în perioada în care masele muncitoare suportă tot mai greu efectele crizei economice. Clasele dominante, cu sprijinul statului burghez, caută să iasă din criză fără a-și micșora cu nimic profiturile, încercînd să arunce toată povara neajunsurilor pe umerii celor ce muncesc: „*Scînteia*, organul central al partidului comunist — se spune în editorialul acestui număr — apare într-o situație extrem de încordată... partidul comunist are sarcina colosală de a pregăti, organiza și conduce lupta pentru ieșirea revoluționară din criza actuală".

Preocuparea pentru soarta maselor muncitoare răzbate din fiecare pagină a ziarului. Un amplu articol este consacrat situației ceferiștilor, muncitorilor din Valea Jiului și Valea Prahovei, greu loviți de criza economică. La C.F.R., scrie, între altele, ziarul, dacă se compară salariile de acum cu cele din 1926, lucrătorii din ateliere primesc cu 75 la sută mai puțin. Ca termen de comparație, se ia producerea unei piese pentru care, dacă în 1926 muncitorul era plătit cu opt lei, în 1931 primește numai doi lei. Orele de muncă au fost urcate la 16 pe zi. În ultimele trei luni, arată ziarul, au fost concediați mii de muncitori și funcționari săraci, fără a primi nici un ajutor din partea statului sau a comunei. La toate acestea se adaugă mutările lucrătorilor și funcționarilor dintr-un loc în altul, amenzile. În aceeași situație se găsesc și muncitorii mineri și petroliști. În Valea Jiului, „scăderea salariilor a ajuns pînă la 60 la sută". Șomajul, concedierile au luat, de asemenea, proporții alarmante, orele de muncă în mină fiind de 12-13 pe zi, în condițiile în care — cum precizează ziarul — lucrătorii sînt subalimentați.

Scînteia nu se limitează însă numai la dezvăluirea condițiilor grele în care trăiesc oamenii muncii. Ea cheamă la luptă, mobilizează masele. În calea noii ofensive a patronilor, arată ziarul, muncitorii sînt hotărîți să opună contraofensiva lor de luptă comună.

Imagine din avion a Capitalei, în urmă cu 50 ani

Deosebit de semnificativ pentru orientarea tematică a acestui prim număr al *Scînteii* este și articolul *Situația țărănimii și sarcinile partidului*, în care se spune între altele: „Una din problemele cele mai importante pentru mișcarea revoluționară de la noi este problema țărănească". Remarcînd că și în România criza agrară se adîncește din zi în zi, articolul dezvăluie silniciile de tot felul la care sînt supuși oamenii muncii de la sate: execuții forțate pentru plata impozitelor către stat și a datoriilor către bănci și cămătari, vînzări silite de obiecte casnice, unelte de muncă și pămînt. „Țărănimea săracă și mijlocie poate să-și apere interesele sale numai în alianță frățească cu muncitorimea de la orașe. Toate organizațiile noastre de partid trebuie să înceapă o muncă specială pentru organizarea și conducerea luptei țărănimii sărace și mijlocașe de toate naționalitățile din România, prin crearea de comitete țărănești".

Apariția *Scînteii* reprezintă, cum apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu, un „moment de seamă din istoria mișcării revoluționare din România". De la primul său număr, ziarul se afirmă ca o puternică forță combativă și mobilizatoare. Pe aceste poziții va rămîne, în anii grei ai ilegalității, ca și în perioada de după eliberarea patriei de sub dominația fascistă, mereu la postul său de luptă, slujind cu credință, sub steagul partidului, interesele vitale ale poporului.

Tabloul neajunsurilor pe care le suportă masele muncitoare este întregit. și de știrile și comentariile altor ziare — de diverse nuanțe — ale vremii, care, ca și în lunile precedente, se opresc asupra dificultăților de ordin economic. Răsfoind paginile presei de acum 50 ani[1], poți înțelege și mai bine cît de justificată este chemarea partidului comunist adresată maselor pentru ieșirea revoluționară din criză.

Un reflex al crizei sînt și întîrzierile cu care se plătesc salariile. Iată ce scrie, de exemplu, *Universul* din 13 august: „Din diferite părți ale țării, continuăm să primim plîngeri că nu se achită salariile la timp. Ce este și mai trist, cei mai nedreptățiți aparțin categoriilor remunerate mai slab și reduse numai la cîștigul profesional, ceea ce înseamnă că neplata la vreme îi expune direct la lipsa existenței.

Întîrzierile intervenite în plata salariilor nu se pot datora numai lipsei de fonduri la momentul trebuincios. Dac-ar fi așa, faptul s-ar produce — sau ar fi mai drept să se producă — și în alte rînduri de remunerați ai statului, nu numai în cele mai modeste. Cum se explică, însă, că dintre aceștia rămîn neplătiți la timp pentru munca lor umilă dar devotată, pe cînd dintre miniștri și subminiștri, secretari generali, directori de toate clasele, întreg aparatul orașelor principale, fără să mai vorbim

[1] Vezi începutul acestei cronici în *Magazin istoric*, nr. 7/1981.

Cronică măruntă

● **Un grup de „ofițeri români, elevi ai Școlii de război sosiți în excursiune în Cehoslovacia", sînt primiți de președintele Masaryk, la castelul din Zidlochovice, în Moravia.**

● **Printre oaspeții care vizitează Capitala, în august 1931, se află un grup de studenți italieni, doi medici militari din S.U.A. (cărora li se acordă „Coroana României", în gradul de mare comandor), o delegație reprezentînd asociațiile feminine din aceeași țară, scriitorul polonez Emil Zegadlowicz, autorul unei antologii de poezie românească, cuprinzînd versuri de Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Octavian Goga, N. Iorga, Al.A. Philippide etc.**

Dar să urmărim, în continuare, alte fapte și întîmplări cotidiene din august 1931.

● **Lămurire. Pentru spulberarea versiunilor lansate de răuvoitori, aduc la cunoștința generală că am desființat bazarul din cauza nerentabilității și a impozitelor grele și întrucît n-am făcut comerț pe compt propriu, ci numai concesionări de consignațiuni, rog a se lua notă că nu am avut și nici nu am nici un creditor. Proprietarul bazarului „Fel de fel". (1 august)**

● **Rezultatul general al bacalaureatului 1931. S-au prezentat, la cele 82 comisii, în total 9 361 candidați și au reușit 6 496, ceea ce reprezintă un procent de 68,83 la sută. Este cel mai mare procent de reușiți de la înființarea bacalaureatului (în 1882) și pînă azi. (2 august)**

● **A apărut revista Cinema nr. 177. Din sumar: Cinematograful la sate; Filmul sovietic, cinematograful idolii; Din tainele desenelor animate; Perechile comice ale ecranului; Logodnica prințului — viața misterioasei Greta Garbo, după note autentice. (2 august)**

● **Alături de reportajul scris, își face tot mai mult drum, în timpul din urmă, reportajul radiofonic. Acesta**

august 1931

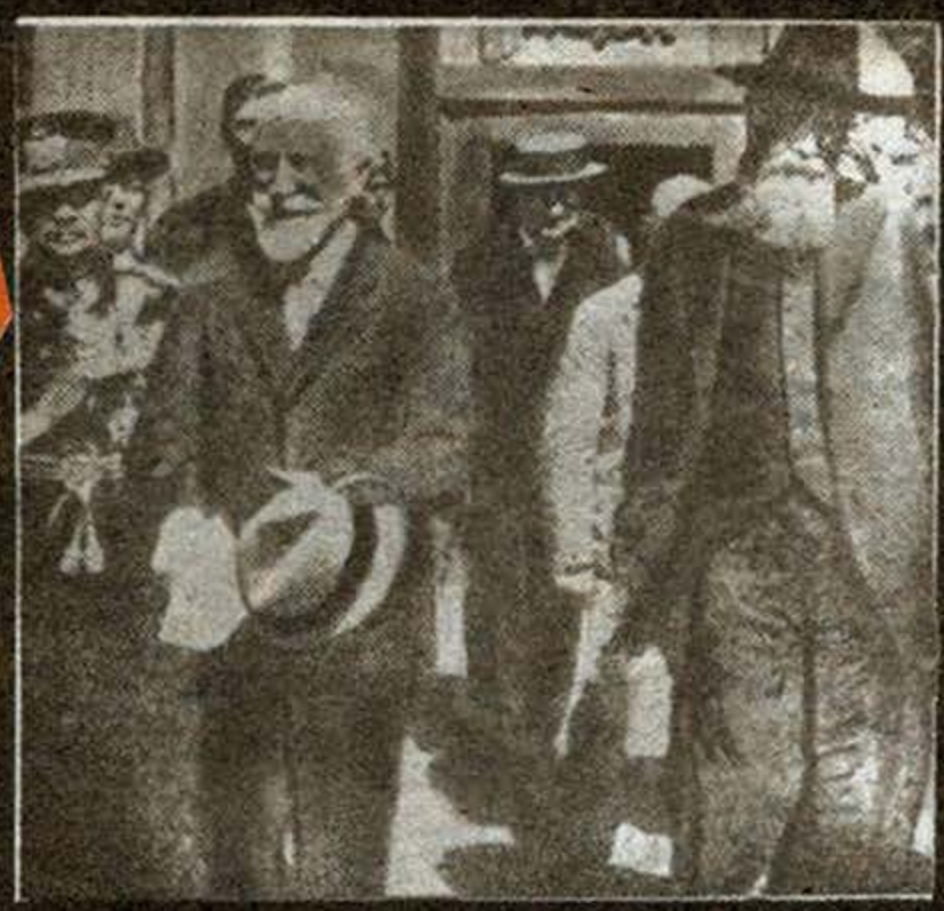

Nicolae Iorga cu primul ministrul al Greciei E. Venizelos, aflat în vizită în România

Instrumente de coarde cu electricitate

Violoncel electric, invenție a unui student român

Cronică măruntă

din urmă ne pune în contact cu viața într-un mod în care reportajul scris nu are posibilitatea s-o facă. Grație microfonului vagabond, care pătrunde în toate colțurile lumii, putem asista, chiar în clipa în care se petrece evenimentul, la cele mai interesante și mai de seamă scene de actualitate. O analiză interesantă se găsește în ultimul număr al revistei Radio și radiofonia. (4 august)

● O interesantă inovație. Cutii poștale atașate la vagoanele tramvaiului. Dimineața constată „că cutiile poștale nu sînt fixate bine în față, deoarece cetățeanul care vrea să-și pună scrisoarea în cutie, din imprudență, poate fi lovit de tramvaiul ce pornește din stație. Motivul important care a determinat societatea tramvaielor de a așeza astfel cutiile este ca vătmanul să poată controla oricînd că scrisoarea a fost pusă în cutie de către cetățean". (5 august)

● Ministerul instrucțiunii a luat dispoziții ca, începînd de la 1 septembrie, nimeni să nu mai locuiască în locaiul sau dependințele teatrelor naționale, în afară de intendentul lor. Același minister aduce la cunoștința parlamentarilor că accesul lor în minister a fost fixat pentru zilele de luni, miercuri și vineri. În restul săptămînii, deputații și senatorii nu pot pătrunde în minister. (6 august)

● Pregătiri pentru deschiderea stagiunii la Teatrul Național. Se repetă Burghezul gentilom, de Molière; piesa va fi reprezentată într-un cadru extrem de fastuos, însoțită de divertismente. Din distribuție: I. Sîrbul, A. Pop Marțiaa, I. Fințeșteanu, I. Manu, N. Brancomir, Taatzi Cntava, Sonia Cucerzu. (7 august)

● O delegație a vînzătorilor ambulanți s-a prezentat ieri la Ministerul de industrie și comerț cu un memoriu relativ la introducerea balanțelor cu brațe. (8 august)

● Din ediția completă a operelor lui Marx și Engels a apărut la Mos-

de parlamentari, care nu pleacă acasă fără diurnele anticipate pe tot timpul vacanței, nici unul nu își încasează drepturile fără promptitudine precisă, cu tot complectul avantajelor cunoscute"[1].

A doua zi, același ziar publică următoarea notă intitulată: *În timp ce nu se plătesc salariile. O somație a Camerei,* în care se spune între altele: „Primim următoarele: *Președinția Adunării Deputaților roagă cu insistență, și pe această cale, pe toți d-nii foști deputați în legislatura 28 decembrie 1928-30 aprilie 1931 să binevoiască a restitui cît mai neîntîrziat, la direcțiunea chestiurei Adunării Deputaților, suma primită pe nedrept, ca indemnizație fixă pe timpul de la 1 iunie-15 octombrie 1931.* Așadar, comentează ziarul, *onorabilii* parlamentari național-țărăniști, deși dizolvați în mai, au reușit totuși să încaseze indemnizațiile pînă la 15 octombrie 1931! Somați să restituie banii însușiți pe nedrept, profitorii se fac că n-aud. Astfel, în timp ce salariile atîtor vrednici slujbași ai statului rămîn cu lunile neplătite pe trecut, foștii parlamentari național-țărăniști și-au luat indemnizațiile pe șase luni înainte".

Criza bîntuie cu furie în întreaga lume capitalistă, ceea ce suscită numeroase comentarii și considerații dintre cele mai semnificative. Într-un amplu articol, *Adevărul* din 25 august scrie: „Sînt mulți aceia care, urmărind întîmplările din Occident și din Orient, recunosc temeinicia celor ce încercăm să demonstrăm de doi ani cititorilor acestui ziar. Anume: că criza care bîntuie acum Europa, lumea civilizată, nu e un incident în dezvoltarea capitalismului, ci sfîrșitul unei faze a evoluțiunei economice. Dar sînt și alții care nu vor să creadă aceasta, cărora semnele vremii nu li se par încă destul de precise, care uită că în trecut nu a existat întotdeauna forma economică a capitalismului și că nu există nici un motiv care să îndreptățească credința că tocmai capitalismul este termenul final al progresului economic uman".

Constatări de acest fel întîlnim și în ziarele cu tendințe mai conservatoare. Într-o suită de articole despre criza capitalismului, apărute în *Universul*, autorul, deși încearcă să liniștească cercurile patronale, afirmînd că „nu există nici o primejdie ca societatea noastră să evolueze către socialism sau comunism", observă că „nu trebuie însă să negăm evidența. Capitalismul trece printr-un moment de groază. În toate țările din lume este o depresiune morală și o depresiune economică. 20 milioane de șomeri, reprezentînd 100 milioane de suflete, stau cu brațele încrucișate. Mare parte din acei care lucrează, lucrează numai 3-4 zile pe săptămînă. Uzinele stau închise, mașinile ruginesc.

[1] Pentru a ușura lectura, nu am marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Participanți la Congresul internațional studențesc

În portul Constanța, cu prilejul Zilei Marinei

dobînzile, amortismentele lor, rod la baza lui capitalul investit în ele și cu el și ideea de capitalism."

În august, Camera și Senatul sînt în vacanță. Guvernul însă continuă să pregătească numeroase proiecte de legi care vor fi supuse aprobării în toamnă, la deschiderea forurilor legiuitoare. Vor rezolva ele, aceste legi, problemele importante ale țării? Ziarele continuă să fie sceptice și sarcastice: *„O să fie bine!* afirmă *Adevărul* din 9 august. D. Argetoianu s-a retras la Sinaia. Nu vrea să mai asculte nici un raport, nu vrea să fie tulburat de nici o vizită, refuză orice audiență. Președinția de consiliu, vestindu-ne aceste grave hotărîri, printr-un comunicat, ne-a lămurit că d. Argetoianu lucrează și are nevoie de liniște. Vom avea la toamnă ședințe memorabile. D. Argetoianu va fixa un destin nou nației. Domnii de la Jockey Club vor aplauda ușor și elegant, așa cum șade bine unor oameni bine crescuți. Va fi foarte frumos și foarte decorativ. Dar lumea e lipsită de înțelegere și țipă: *mizeria e mare, nu mai merge nimic! Unde sînt faimoasele soluții?* D. Argetoianu zîmbește misterios și oarecum compătimitor pentru atîta orbire. D-sa are *aerul să spună: Las-că știu eu. Dar n-aveți nici o grijă. O să fie bine.* Și asta ține așa, de aproape 4 luni. În laboratorul său misterios de la Sinaia, d. Argetoianu combină formule magice. D. Argetoianu lucrează: Ssst... tăcere... Nu-l deranjați".

Într-adevăr, sună destul de bizar acest ordin trimis de Inspectoratul General al Jandarmeriei tuturor organelor sale județene din țară și în care este vorba, ca să parafrazăm titlul unui articol din *Universul* cu data de 28 august, despre batista de mătase, jandarmi și țărani: *„Magazinul Central* — se spune în ordinul respectiv, pe care ziarul îl reproduce — *a confecționat batiste de mătase imprimate cu figura M.S. Regele. Inspectoratul General, preocupat de datoria de a răspîndi cît mai mult această imagine, a hotărît în limita posibilităților cumpărarea restrînsă și dotarea pentru unitățile de jandarmi cu acest neprețuit obiect, care la îndemîna jandarmului să fie pururea imboldul spre mai bine.* Ordinul cere fiecărui jandarm să poarte cu *fală* aceste batiste și să îndemne cît mai mulți din fruntașii satelor să simtă datoria de a le avea și purta în zi de sărbătoare.

Ce-i lipsește chelului? — comentează ziarul. Tichia de mărgăritar. Ce-i lipsea jandarmului nostru rural? Batista de mătase, reglementară, obligatorie! O batistă de mătase fină, simbolică și *dinastică* (?!), avînd imprimat într-un colț figura M.S. Regele Carol II. Să fie o glumă de prost gust? Să fie oare ideea vreunui libretist de operetă-bufă, care ar vrea să modernizeze... jandarmii lui Offenbach? În vremurile grele prin care trecem, cînd ne zbatem în plină criză economică și financiară, cînd țăranul nu-și

Cronică măruntă

cova volumul final al corespondenților din anii 1868 pînă la 1883. Un alt volum va cuprinde Ideologia germană. Această operă din manuscrisele postume este publicată pentru prima dată complet aici. În sfîrșit, un alt volum va întruni operele și scrierile din anul revoluției (mai 1846 pînă în martie 1848 și care se încheie cu Manifestul Comunist. (Dimineața, 10 august)

● Astă seară ne întîlnim cu toții la grădinița Jignița să ne distrăm la frumoasa revistă Hallo Baby, care are un succes formidabil. Marele artist american Iakob Rechtzeit realizează cea mai reușită creație, recoltînd aplauze la scenă deschisă. (10 august)

● 100 lei! Atîtvă costă o consultație serioasă la marele profesor Medium, autorizat de Onor Minister! Se poate și prin corespondență română, franceză, germană, italiană, ungară, arabă. (10 august)

● Luni 10 august 1931, în Capitală sînt înregistrați 45 nou-născuți.

● Au început, la Teatrul Liric, repetițiile în vederea viitoarei stagiuni a Operei Române. Cea dintîi premieră va fi Prințul Igor de Borodin. Interpretarea acestei capodopere a muzicii rusești este încredințată d-lor Jan Atanasiu, Gh. Folescu, Gh. Niculescu-Basu ș.a. Opera va fi condusă de Eg. Massini. A doua premieră, după toate probabilitățile, va fi Fata din Far West, de Puccini. În această operă va apare la București celebra noastră compatrioată Florica Cristoforeanu, de la Scala din Milano. (12 august)

● Uniunea inventatorilor din România a ținut ieri o nouă ședință. D. căpitan Cruțescu a expus o nouă granată de exerciții; d. Schrameo o barcă cu pedale; d. Bârsan o în-

august 1931

O inovație a P.T.T.: cutii poștale la tramvaiele bucureștene

Cronică măruntă

vență practică. Cunoscutul inventator Z. Brumărescu, care a participat la ședință, a arătat perfecționările aduse mașinei sale de tăiat papura din bălți, arătînd în același timp că din lipsa de concurs a oficialității invenția sa n-a putut fi pusă pînă acum în valoare. (12 august)

● Primăria Municipiului București aduce din nou la cunoștința comercianților ambulanți că, pentru a nu mai tulbura liniștea publică, le este interzis de a mai striga pe străzi cît îi ține gura, anunțînd publicului mărfurile ce vînd. (13 august)

● Magistrații n-au voie să joace cărți. Un ordin al Ministerului de Justiție. (14 august)

● Cît despre televiziune, să fim liniștiți. O invenție ca aceasta nu se pune așa de ușor la punct. (Dimineața. 15 august)

● A apărut Cum ne putem îmbogăți, sfaturi trase din activitatea lui Ford și Rockefeller. Prețul 20 lei. (17 august)

● La 18 august apare Almanahul Argus 1931, „înfățișînd aspectele vieții economice, industriale și financiare".

● I.G. Duca, șeful Partidului Național-Liberal, s-a retras din Consiliul de administrație al Băncii generale a Țării Românești. (Lupta. 19 august)

● De curînd s-a terminat turnarea unui film sonor românesc extrem de prețios pentru motivele muzicale reținute: Lăzărelul. Paparudele, Cimpoiul, Tarafui. (19 august)

● Sică Alexandrescu a fost invitat să conducă repetițiile piesei Gheorghe Lazăr, de N. Iorga. (19 august)

● C. Nottara despre George Enescu care împlinește 50 ani: „Ridicînd muzica românească la nivelul celor apusene și-a cinstit țara totdeauna, brăzdînd larg drumul urmașilor săi români întru creația muzicală, pe cari i-a încurajat și recompensat,

poate vinde grînele, iar guvernul e nevoit să restrîngă cheltuielile spre a realiza economii, chiar prin suprimarea unui număr însemnat de școli, Inspectoratul General al Jandarmeriei confecționează în ateliere militare batiste de mătase pentru jandarmi și propune portul lor pînă și țăranilor! Te pomenești că mîine vor fi obligați jandarmii și țăranii să-și parfumeze batistele lor de mătase cu... *Coty* original, furnizat de inspectoratul jandarmeriei!".

În august 1931, se împlinesc 15 ani de la intrarea României în război de partea Antantei, pentru realizarea năzuinței seculare de unitate a poporului nostru, și 14 ani de la începutul istoricelor bătălii purtate de armata română la Mărăști, Mărășești și Oituz[1]. Au loc festivități aniversative consacrate acestor mari momente din istoria poporului nostru. O emoționantă întîlnire se organizează, cum scrie *Universul* din 8 august, la Mărășești, unde se află mausoleul ridicat (construcția lui începuse în 1923) în memoria celor căzuți în eroicele lupte din vara anului 1917, „Orașul împodobit cu placarde comemorative și drapele a îmbrăcat haine de sărbătoare. Bărbați, femei și copii cu cocarde și legături tricolore, mulți în port național, se îndreaptă spre «Mausoleul Neamului». Cît vezi cu ochii care cu boi și cai, poposite la umbra pomilor, fac dovada aportului adus de țăranii satelor din împrejurimi, care vin în fiecare an la aceste serbări măreți pentru proslăvirea celor zece mii eroi, care dorm somnul lor de veșnică odihnă și cu al căror sînge a fost stropit pămîntul sfînt al Mărășeștilor".

Și fiindcă sîntem în domeniul evocărilor ce amintesc de măreția înaintașilor să reținem și articolul *Pe urmele dacilor. O excursie la grupul de cetăți de la Costești*, apărut în același ziar din 11 august, sub semnătura istoricului Silviu Dragomir. Autorul relatează, între altele, că „între descoperirile arheologice mai noi, pe care le-a realizat știința românească, nici una nu impresionează în așa măsură ca cetatea de la Costești. Acum cîteva zile am vizitat-o și eu invitat de d. Al. Lapedatu, președintele secției din Ardeal a Comisiei monumentelor istorice, la excursia științifică, în care am fost călăuziți de colegul D.M. Teodorescu, săpătorul măiestru al acestor rămășițe neprețuite de veche civilizație apusă. Jocul plin de semnificație al destinului a vrut ca descoperirile aceste de-o covîrșitoare importanță să se facă tocmai cînd frontierele vechiului imperiu al lui Burebista au fost restabilite [adică după 1 Decembrie 1918]. Sîntem însă, în ce privește săpăturile, abia la începutul lor. Ele au fost

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1980.

Criza economică provoacă furtuni în lumea bancară: crahul băncii Bercowitz

Desen apărut în ziarul Adevărul

— Bărbatul meu a fost un premergător al timpurilor; încă de acum patru ani a dat faliment.

întrerupte de doi ani, din lipsă de fonduri. Cînd se vor găsi mecenaţi noi, d. Teodorescu le va continua, desigur, cu aceeaşi pricepere şi cu mai multe nădejdi de revelaţii neaşteptate. Căci e sigur că avem de-a face cu un sistem de fortificaţii neobişnuite, ridicate de daci. Este mai mult ca probabil că aici a fost Sarmizegetusa dacilor şi că, prin urmare, aici se va fi petrecut ultimul act din dramatica luptă a lui Decebal, pe care romanii l-au răpus numai după ce au cucerit, cum spune Dio Cassius, *„munte după munte"*.

Tot ceea ce apărea o supoziţie a fost ulterior, îndeosebi în ultimele două decenii, demonstrat sub raport ştiinţific. Săpăturile arheologice efectuate pe un plan larg, au dat la iveală mărturii de mare forţă evocatoare ale strălucitei civilizaţii a strămoşilor noştri[1].

Ca să străbaţi — în urmă cu 50 ani — zona Şerban Vodă era o adevărată aventură. „Ne-a fost aproape imposibil să intrăm cu maşina, căci e fără şosea, numai gropi, coclauri şi găuri" notează un reporter al ziarului *Dimineaţa*. În Bucureştii de acum cinci decenii se întîlnesc numeroase locuri, străzi şi cartiere în care lipsa de confort edilitar este mai mult decît evidentă. Dar se remarcă şi preocupări de îmbunătăţire a lucrurilor. *Adevărul*, cu data de 23 august, publică o largă informaţie despre lucrări ce se execută în diferite cartiere: „pavagii, canal, lumină, alinieri, squaruri şi grădini etc. La toate acestea se adaugă lucrările febrile din Dealul Mitropoliei, care vor înfrumuseţa mult partea locului. Bucureştii se transformă cu o rapiditate uimitoare — în raport cu mijloacele de care dispun — într-o aşezare civilizată, agrementată de felurite opere de urbanistică naţională. Mai menţionăm strandurile şi bazinurile realizate prin cartiere."

Ample lucrări se desfăşoară pentru modernizarea Gării de Nord. Într-un interviu cu şeful gării, *Universul* din 20 august relevă că la încheierea lucrărilor respective, această mare poartă a Capitalei va avea în loc de 10 linii, 16, „cîte opt pentru plecarea şi sosirea trenurilor". Ca urmare a îmbunătăţirilor aduse, capacitatea maximă a staţiei va spori la aproximativ 500 trenuri, în 24 ore, „care vor putea pleca şi sosi în şi din diferite direcţiuni", faţă de 200 trenuri pînă atunci. Se execută lucrări de modernizare a peroanelor, ca şi a locurilor de acces al călătorilor în şi din gară spre Calea Griviţei şi B-dul Dinicu Golescu, se construieşte, sub acoperişul staţiei, în locul fostelor capete de linii care s-au desfiinţat, un imens hol, unde se vor instala, după necesităţi, diferite birouri de utilitate publică.

[1] *Magazin istoric*, nr. 1,5,6,8/1978, 3,6,7,9/1979, 1,2,5,6/1980.

Cronică măruntă

a cimentat muzicii româneşti cultă o existenţă definitivă în concertul universului muzical". (20 august)

● Lucrări de renovare a Camerei Deputaţilor. O inovaţie fericită este şi introducerea de băi pentru unii parlamentarilor. Se pun perdele noi, iar tronul regal, care era mîncat de molii, a fost din nou tapisat. (21 august)

● Alaltăieri d. ministru (al Instrucţiunii) Nicolae Iorga a dat ordin telefonic, de la Sinaia, ca toată corespondenţa Ministerului Instrucţiunii, care urma să fie expediată în acea zi, să i se trimită în întregime, la Sinaia, pentru a fi controlată de d-sa personal. În consecinţă, toată corespondenţa ministerului a fost încărcată în saci sigilaţi şi expediată". (22 august)

● Plecăm în lună? Numeroşi savanţi consideră apariţia aerorachetei ca o posibilitate a călătoriei interplanetare. Frumos record, nu-i aşa, un voiaj în lună sau în Marte! Vehiculul tip al recordului interplanetar va fi petarda, un cilindru în care explodează un gaz. (27 august)

● Pavilionul din Cişmigiu pentru cura cu ape minerale rămîne deschis toată luna septembrie. (28 august)

● Statul chiriaş. Sub acest titlu Victor Slăvescu, fost secretar general al Ministerului de finanţe, publică în Viitorul un tablou sugestiv al chiriilor pe care le plăteşte statul pentru diferite imobile ocupate de serviciile sale. D. Slăvescu a avut răbdare să extragă din cele 1 000 articole bugetare cheltuielile privitoare la chirii. Total: 401 998 645 lei. (29 august)

● Pentru a veni în ajutorul elevilor lipsiţi de mijloace, Ministerul Instrucţiunii a dat dispoziţiuni tuturor şcoalelor de meserii din ţară să se lucreze în atelierele lor saboţi de lemn care vor fi oferiţi pe preţuri mici drept încălţăminte elevilor săraci. (29 august)

Rubrică de: Valeriu BUDURU, Ioan LĂCUSTĂ, Ioana URSU

Selecţia fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice

FEMEIA ÎN SOCIETATE

Una dintre cele patru mari teme înscrise pe agenda celui de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice (Bucureşti, august 1980) a fost Femeia în societate. S-a vorbit despre educaţie, rol social al femeii, familie, maternitate, capacitate de decizie, s-a subliniat necesitatea emancipării totale a femeii, expresie a evoluţiei istorice şi imperativ al societăţilor raţionale, s-a dezbătut locul pe care l-a ocupat, îl ocupă şi îl va ocupa „jumătatea cea mai paşnică a omenirii": femeia. Tema a prilejuit dezbateri ample, confruntări vii de păreri, multe dintre ele în dezacord, din care s-au desprins preţioase concluzii.

Din ampiul dialog purtat pe această temă de echipa de redactori ai Magazinului istoric cu delegaţii străini la reuniunea de la Bucureşti, redăm gîndurile unora dintre ei, care, după cum se va vedea, nu sînt întotdeauna la unison.

MARIA GROZA, adjunct al ministrului afacerilor externe, vicepreşedintă a Consiliului Naţional al Femeilor din R.S.România:

Includerea temei **Femeia în societate** printre marile teme dezbătute la un astfel de prestigios for internaţional, cum este Congresul internaţional de ştiinţe istorice, s-a impus ca urmare a accelerării, pe plan mondial, a procesului de emancipare şi integrare socială a femeii — rezultat al profundelor transformări petrecute în lume în epoca noastră.

Amploarea şi amplitudinea pe care le înregistrează condiţia femeii în lumea contemporană, — evident, cu o gamă mare de diferenţieri determinate de nivelul diferit de dezvoltare economică şi socială, de structuri şi obiceiuri diferite, specifice unor ţări, regiuni sau categorii de ţări — explică şi interesul crescînd al guvernelor statelor, al opiniei publice, specialiştilor, oamenilor de ştiinţă pentru studierea, sub cele mai diferite aspecte, a locului şi rolului femeii în societate şi familie, preocupare concretizată în numeroase lucrări, eseuri, studii publicate, îndeosebi în a doua jumătate a secolului nostru, şi, mai cu seamă, în cel de-al şaptelea deceniu al său, precum şi în dezbaterile organizate în frecvente reuniuni guvernamentale sau neguvernamentale, pe plan naţional, regional sau internaţional.

Condiţia şi rolul femeii în decursul istoriei nu pot fi detaşate de evoluţia şi succesiunea formaţiunilor social-economice, a vieţii culturale şi spirituale a popoarelor, a obiceiurilor şi practicilor existente. Ele înregistrează în zilele noastre o dinamică puternică, confirmînd cele spuse de secretarul general al partidului, preşedintele ţării, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, în mesajul adresat Conferinţei Mondiale O.N.U. a Anului internaţional al femeii, şi anume că: „femeile se impun tot mai evident ca o puternică forţă socială, joacă un rol esenţial alături de bărbaţi, în viaţa economică, politică şi socială, în accelerarea progresului material şi spiritual al popoarelor, a întregului proces de înnoire a societăţii".

Lupta pentru afirmarea femeilor în toate domeniile de activitate, în economie, ştiinţă şi cultură, în întreaga viaţă socială constituie o necesitate obiectivă a dezvoltării istorice, o componentă a luptei generale a omenirii pentru progres şi civilizaţie, pentru pace şi colaborare internaţională, pentru o nouă ordine economică mondială, care să permită dezvoltarea tuturor popoarelor, în primul rînd a celor rămase în urmă. În acelaşi timp, acţiunea însăşi a popoarelor, a forţelor progresiste din întreaga lume pentru realizarea deziderateior vitale ale omenirii atrage tot mai mult masele de femei, din ce în ce mai conştiente de răspunderea ce le revine faţă de prezentul şi viitorul umanităţii.

Parte firească şi intrinsecă a omenirii, femeia a fost de-a lungul istoriei un factor activ

— evident mai puțin recunoscut — a avut aportul ei în evoluția societății și nu a făcut, decît în mică măsură, obiectul unei atenții speciale din partea cercetătorilor, a istoricilor. De aceea, cercetării științifice îi revine consacrarea, în viitor, a unor studii mai aprofundate în acest domeniu în diferite țări și epoci și, mai cu seamă, în epoca contemporană, din care să se poată desprinde și învățăminte pentru viitor în folosul progresului; acest lucru îl așteptăm și de la istoriografia și cercetarea științifică românească care, trebuie să recunoaștem, în ultimii ani, au realizat unii pași — poate încă prea timizi și modești — pe linia acestui deziderat.

În sec. XX, problema inegalității între bărbat și femeie a devenit atît de stringentă, încît cercetătorii au pornit de la originile ei, dezbărîndu-se de dogme. Am citit și eu, ca oricare altul, lucrările lui Engels pe această temă. Le-am găsit interesante. Nu trebuie să căutăm cu orice chip modele ideale în „vîrsta de aur", nu trebuie să ne gîndim cu nostalgie la un trecut minunat, pe care să încercăm a-l recăpăta. Cred că avem suficiente probleme actuale a căror răspundere trebuie să ne-o asumăm. Referindu-mă la rolul femeii în societățile africane, pot să spun că este un subiect pasionant din punct de vedere istoric. S-au făcut multe afirmații false în acest sens. Femeia nu e sclava bărbatului. În anumite civilizații africane, ea este cu mult mai egală cu bărbatul, sub aspect economic vorbind, decît în multe țări europene, ceea ce nu înseamnă totuși deloc că are o soartă de invidiat.

Prof. JEAN DEVISSE, Universitatea din Paris, președintele Societății franceze pentru istoria teritoriilor de peste mări:

În teza mea de doctorat, avînd ca subiect un moment din istoria evului mediu, am scris cît de eronat a fost judecat rolul femeii în societate, cît de insuficient și inechitabil era tratat el în societățile antice europene. În schimb, remarc efortul real făcut de societatea carolingiană pentru a restabili egalitatea teoretică a femeii cu bărbatul, sub raport spiritual, nu însă și material. Această egalitate teoretică a avut, se pare, importante consecințe în secolele care au urmat perioadei carolingiene.

VLADIMIR TERENTIEVICI PAȘUTO, șef de secție la Institutul de istorie al U.R.S.S., membru corespondent al Academiei de științe a U.R.S.S.:

Această importantă temă nu-și trage seva numai din realitățile contemporane, ci din întreaga existență istorică a umanității. Nu putem decît să ne mirăm noi înșine că atîta timp ne-am declarat mulțumiți cu moștenirea limitată a vechii istoriografii bisericești și laice și nu ne-am creat propriile lucrări de amploare, generale, despre rolul în istorie al femeii. Ca medievist, văd această problemă sub cîteva unghiuri: istorico-sociologic (cauzele inegalității femeii), istorico-ideologic (femeia în ultimele secole ale păgînismului și în perioada timpurie a claselor), metodologico-critic (locul femeii în etica bisericească și în practica politică), social (în antiteza țărancă-orășancă sau, mai la adîncime, țărancă, slugă, călugăriță, pe de o parte, boieroaică, prințesă, stareță, pe de alta), în sfîrșit, comparativ-istoric (femeia unei țări europene între contemporanele de pe continent).

JOSÉ ANTONIO DEL BARRIO, Departamentul de istorie a Americii, Barcelona, Spania:

Consider că această temă, care, fiind la începutul abordării ei pluridisciplinare, nu a fost pregătită cu suficientă maturitate, va trebui prezentată la Congresul din 1985 de pe poziții științifice mai elaborate, cu date concrete despre exploatarea femeii de-a lungul istoriei și despre căile eliberării ei. Tot în 1985, istoria ar trebui să demonstreze cu obiectivitate necesitatea ca femeia să fie prezentă cu adevărat în toate fenomenele sociale, să fie egală cu bărbatul sub aspect numeric și calitativ. Nu ajungem la eliberarea femeii vorbind despre acest subiect, ci militînd pentru ca o parte din posturile ocupate în majoritate de bărbați să fie preluate de femei.

Prof. univ. dr. WERNER CONZE, fost președinte al Asociației istoricilor din R.F. Germania:

Țin să remarc că o trăsătură caracteristică a acestui congres constă în aceea că a abordat foarte multe probleme actuale. Este un congres care nu s-a limitat doar la istorie de anticariat, la cutare duce din vremuri vechi, care a făcut cutare sau cutare lucru, ci s-a ocupat de probleme ale istoriei moderne, una dintre ele fiind locul și rolul femeii în societate, istoria poziției sociale a femeii. Este un fapt care merită salutat, deoarece poziția femeii în societate n-o privește numai pe ea, ci societatea în ansamblul ei, cu atît mai mult cu cît femeia are un rol bine determinat în familie, iar familia este o instituție de cea mai mare importanță, deoarece aici este locul în care — în primul rînd — crește și se educă generația tînără, chemată să preia responsabilitățile sociale.

JORUNN BJØRGUM, cercetătoare la Departamentul de istorie al Universității din Oslo, Norvegia:

Cred că această temă este însemnată din două motive. În primul rînd, pentru dezvol-

tarea istoriei ca știință. Fără prezentarea și explicarea rolului și funcției femeilor în societate este imposibil să obținem un tablou veridic al societății. Munca femeilor a fost necesară întotdeauna pentru funcționarea mecanismului oricărei societăți. În al doilea rînd, acest subiect este important pentru eliberarea femeilor. A cunoaște și a înțelege evoluția poziției femeii în societate sînt două procese necesare pentru găsirea celei mai bune strategii în eliberarea viitoare a femeii.

Prof. dr. RADE PETROVIĆ, Universitatea din Sarajevo, președintele Comitetului iugoslav de științe istorice:

Femeile constituie o parte însemnată a frumuseții lumii. Cred că îmi împărtășiți părerea. Totuși, nu cred că rolul femeii în societate trebuie studiat separat de ansamblul evoluției istorice. Înglobînd toate elementele specifice dezvoltării femeii, societatea devine mai complexă și mai unitară.

Prof. DONNCHADZ O'CORRAN, de la Universitatea Cork, Republica Irlanda:

Tema este de o importanță vitală; ea ar fi trebuit tratată cu maximă seriozitate și la o înaltă cotă științifică. Din păcate, nu s-a întîmplat așa în toate comunicările și unii participanți la această temă ar trebui să-și facă niteluș autocritica. De asemenea, m-a izbit nefavorabil insuficienta prezență a femeilor, în calitate de raportoare, coraportoare sau experte.

Prof. GEORGES CASTELLAN, Institutul de studii politice din Paris, Franța:

Totdeauna unui bărbat îi este greu să vorbească despre rolul femeii. Mă bucur totuși că tema figurează pe ordinea de zi a congresului. Nu însă fără a regreta puțin că sînt obligat să vorbesc despre ea, pentru că, de fapt, nu există nici un motiv să împarți omenirea în două. Omenirea înseamnă bărbați și femei care, în viziunea mea, sînt absolut egali în drepturi. Că fiecare are specificul lui este un fapt de netăgăduit și tocmai de aceea cred că e bine să vorbim despre rolul femeii, pentru că societățile noastre au fost multă vreme predominant masculine, rolul femeii fiind ignorat în trecut. Istoricii trebuie să repună femeia în drepturile sale, să evidențieze marele rol pe care l-a jucat în istorie, căci, în afara cadrului juridic sau instituțional, mai există realitatea cotidiană, în care femeii îi revin sarcini esențiale.

ELOY BENITO RUANO, de la Facultatea de filozofie și litere din Oviedo, președintele Asociației de științe istorice din Spania:

Ca medievist, pot dovedi prin scrierile mele că femeia a avut o prezență și o activitate constante de-a lungul secolelor. Desigur că, atunci, în trecut, ea a fost mai puțin liberă și mai puțin activă decît în vremea noastră, dar studierea rolului ei ca obiect al istoriei este pasionantă și uneori îți oferă informații absolut surprinzătoare despre amploarea și multitudinea de semnificații pe care le-a avut implicarea femeilor într-un eveniment sau altul. Repet însă că abia prezentul se dovedește a marca începutul emancipării definitive a femeii.

Prof. STEPHEN FISCHER-GALAȚI, director al Centrului de studii slave și est-europene de la Universitatea din Colorado, S.U.A., editor al publicațiilor East European Quarterly **și** East European Monographs:

În raport de mutațiile economice care au loc în lumea contemporană, prezența femeii în societate este extrem de importantă. Epoca pe care o străbatem cere participarea la viața economică a tuturor membrilor societății. Patriarhatul și chiar societatea de consum dispar rapid și, odată cu ele, întregul nostru mod de viață, inclusiv caracterul tradițional al familiei, care suferă schimbări radicale. Ca o consecință a acestor transformări, se schimbă și condiția socială a femeii.

Dr. WALE OYEMAKINDE, Universitatea din Ibadan, Republica Federală Nigeria:

Este o idee bună aceea de a se înscrie ca temă pe agenda acestui congres rolul femeii în societate. În lume, probabil că sînt mai multe femei decît bărbați. Ele creează viața și au o mare responsabilitate în modelarea destinului copilului.

Dr. PIET FONTAINE, profesor de metodologia și didactica istoriei la Institutul pedagogic și didactic al Universității din Utrecht, Olanda:

Aplaud cu entuziasm ideea de a discuta la un congres internațional tema **Femeia în societate**. Dar aș atrage atenția că mai sînt încă grupuri sociale neglijate de istorie, în afara femeii. De pildă, copiii, familia și... oamenii. Da, oamenii. Nu este o glumă. Pînă acum am tot citit istoria unor bărbați iluștri (și a cîtorva femei), a bisericii, a statelor, a unor partide, a Renașterii, a marxismului ș.a.m.d., dar nici o istorie a oamenilor mărunți, bărbați și femei.

Prof. univ. SANTIAGO JOSÉ POLITO BELMONTE, Buenos Aires, Republica Argentina:

Dincolo de lozincile feministe ale începutului de secol, rolul femeii a crescut, nu fără lupte sau fără rezistențe, pînă în zilele noastre, în care, fără a se fi depășit încă multe din tabuurile proprii condiției sale, femeia s-a în-

corporat tuturor activităţilor profesionale. Pretinsa egalitate a sexelor, atît de prost interpretată adesea, nu poate fi niciodată, nici biologic şi nici mental, o egalitate totală, ci ea se referă la egalitatea de oportunităţi în îndeplinirea funcţiilor sale, pentru care femeia ne aduce totdeauna un punct de vedere deosebit, nu opus celui al bărbaţilor, ci complementar acestuia, cu care modul uman de a acţiona s-a îmbogăţit. Este neîndoielnic, de exemplu, că în îndeplinirea funcţiilor politice, în secolul acesta, femeia a dat dovezi de participare matură, imprimînd acestor sarcini caracteristici proprii condiţiei sale de femeie, mamă-soţie-camaradă.

Prof. dr. HORST GLASSL, Universitatea din München, R.F. Germania:

Din păcate, rolul femeii în istorie a fost pînă acum foarte neglijat. Era timpul ca tema aceasta să fie dezbătută într-un congres internaţional al istoricilor. Să sperăm că începutul făcut la Bucureşti va stimula cercetările viitoare pe această temă.

Prof. DOMENICO DEMARCO, Italia, vicepreşedinte al Comitetului internaţional de ştiinţe istorice:

Dezbaterile pe tema femeii în societate, care au avut loc pentru prima oară într-un congres internaţional al istoricilor, au fost bine primite şi au trezit mult interes. Femeia a ocupat întotdeauna un loc important în viaţa activă a societăţii, dar rolul ei a rămas în umbra naraţiunii istorice. În epoca contemporană, participarea femeii la activitatea socială a devenit mereu mai puternică şi mai evidentă.

Prof. VALERIA SELUNSKAIA, Universitatea din Moscova, U.R.S.S.:

Raportul general **Femeia în societate** a fost interesant îndeosebi prin referirile sale istoriografice. Cercetătorii sovietici au prezentat un coraport, oferind un tablou istoric al modului în care problema femeii s-a rezolvat în U.R.S.S. El a coroborat cu date statistice şi sociologice poziţia femeii sovietice în societatea socialistă dezvoltată. Avem motive să fim mîndri. Realizările noastre sînt evidente. Dar acum ne interesează viitorul: cote superioare ale egalităţii reale dintre bărbat şi femeie, o împletire armonioasă între sarcinile profesionale ale femeii şi poziţia sa socială, în familie şi în educaţia copiilor.

JARDAR SEIM, cercetător la Institutul de istorie al Universităţii din Oslo, Norvegia:

Cu cîteva excepţii, rolul femeilor în societate a fost neglijat în scrierile istorice. Astăzi, lucrurile sînt pe cale de a se schimba. Bărbaţii-istorici, care vor să cunoască cît mai adînc trecutul, ar trebui să fie la fel de interesaţi de aspecte ale activităţii femeilor în istorie, în aceeaşi măsură în care femeile-istorici manifestă interes pentru aceste probleme. În final, trebuie să integrăm istoria femeilor în istoria generală. Dacă, deocamdată, o studiem ca o disciplină separată, facem acest lucru numai din raţiuni practice, pentru că importanţa ei nu este încă pe deplin recunoscută.

Prof. dr. WALTER MARKOW, R.D. Germană:

Includerea unei astfel de teme pe ordinea de zi a congresului a fost o idee strălucită şi n-ar trebui ca preocupările istoricilor în această direcţie să se limiteze numai la atît. În ţara mea, 87 la sută dintre femei sînt active pe plan profesional, dar — mă întreb — apar ele în lucrările de istorie într-o proporţie mai mare de 8 la sută? Mă îndoiesc.

Dr. ABDELHADI TAZI, directorul Institutului universitar de cercetare ştiinţifică, membru al Academiei Regale din Maroc:

Încă de cînd am luat cunoştinţă de temele congresului, în urmă cu doi ani, acest subiect mi-a atras în mod deosebit atenţia. A înscrie tema **Femeia în societate** între subiectele dezbătute la un congres a fost o idee justă şi sănătoasă. De ce? Pentru că cea mai mare parte dintre evenimentele la scară mondială, dacă le analizăm foarte precis, poartă amprenta femeii, amprentă pe care nu o putem contesta. De aceea nouă, istoricilor, ne revine sarcina să studiem tot ce priveşte această problemă şi să ne preocupăm de poziţia femeii în societate.

Prof. RAYMOND McNALLY, de la Boston College, S.U.A.:

Aş vrea ca noi, bărbaţii, să cunoaştem mai multe despre femeile din trecutul istoric al omenirii. De exemplu, mi-ar place să ştiu cine a fost prima soţie a lui Vlad Ţepeş, de unde era ea originară şi cum arăta. Sau cine a fost cea de-a doua soţie a domnitorului român, cea cu care Ţepeş s-a căsătorit la Budapesta, în timpul şederii sale acolo, în urma intervenţiilor lui Matei Corvin. Eu am mai multe studente înscrise la examenul de diplomă, cu teme legate de rolul femeii în istorie

Prof. dr. JOHANNES IRMSCHER, R.D. Germană:

Ca specialist în probleme ale culturii antice aş vrea să reamintesc că poziţia femeii în istorie a preocupat şi pe unii gînditori din anti-

chitate. Mă gîndesc, de exemplu, la tragediile lui Euripide, care, pentru prima oară, au pus în centrul atenției figuri importante din rîndul femeilor. În literatura Bizanțului, deși acolo soția avea o poziție subordonată, întîlnim figuri feminine remarcabile, ca împărăteasa Irina [790, 797-802], care a avut un rol important în politica bizantină, fiica de împărat Ana Comnena[1], ale cărei lucrări pe teme de istorie ocupă unul din locurile cele mai importante în istoriografie.

Prof. MACK THOMSON, director executiv al Asociației americane de istorie (A.H.A. = American Historical Association):

Aprob apăsat înscrierea printre temele congresului a rolului femeilor în istorie și sper că interesul pentru acest subiect va fi prezent și la congresul din 1985. Asociația americană de istorie a contribuit la reuniunea de la București cu un important eseu pe această temă: **Burse acordate recent în S.U.A. pentru studierea istoriei femeilor.** Nădăjduim că măsura va constitui un stimulent și pentru apariții similare în alte părți ale globului.

Dr. HÜNER TUNCER, Turcia:

Din păcate, prezența femeilor în istorie a fost neglijat pînă în prezent. Iată de ce apreciez foarte mult includerea acestui subiect pe agenda congresului. Eu intenționez să fac un studiu despre rolul femeilor în aparatul administrativ al Imperiului otoman. Am în vedere femeile-sultani Hürrem-Sultan și Kösem-Sultan, dar și multele femei care au luptat cot la cot cu bărbații lor în războiul turc de independență din anii 1919-1923. În general sînt extrem de rare cazurile cînd în cărțile de istorie sînt menționate femeile, ceea ce reprezintă o greșeală care trebuie remediată în timp util.

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1971.

Prof. ZOFIA LIBISZOWSKA, Universitatea din Lódź, R.P. Polonă:

Printre marile teme ce s-au discutat în ședința plenară a unui congres mondial al istoricilor s-a inclus, pentru prima oară, rolul femeii în societate. E un subiect imens; s-a luat deja hotărîrea să fie limitat la evenimentele decisive care au marcat situația femeii și mișcarea feministă în timpul industrializării și al noii societăți post-industriale. Deci este vorba despre procesul intrării femeii în cîmpul muncii, despre angajarea ei ca muncitoare, ca salariată, în aparatul administrativ sau în învățămînt etc. și apoi despre mișcarea femeilor pentru drepturi politice și pentru poziția lor socială. Raportul general a atins toate aceste aspecte, mergînd chiar mai departe.

Puterea foarte importantă pe care o reprezintă nu numai mișcarea feministă, ci și lupta femeilor pentru schimbări sociale se simte tot mai accentuat în ultima vreme. De exemplu, în Statele Unite, femeile au organizat în sec. XIX mișcarea de abolire a sclaviei; ele au ridicat problema egalității în drepturi nu numai pentru ele, ci și pentru minorități, afirmîndu-se astfel ca o putere esențială atît în rezolvarea problemelor ce le privesc direct, cît și în viața națiunii. Cred că femeile sînt foarte interesate de această temă, dovadă și prezența lor la congres din toate colțurile lumii: Japonia, Mexic, Brazilia, Coreea de Sud, China, numeroase țări europene.

Aici, la București, s-au născut noi obiective de urmărit în acest domeniu. La San Francisco s-a pus pentru prima dată în discuție organizarea unei sesiuni pe tema femeii. Acolo s-a propus, dar aici, la București, s-a realizat.

Interviuri realizate de:
Cristian POPIȘTEANU, Florentina DOLGHIN, Ana-Maria ȘERBĂNESCU, Ioana URSU, Valeriu BUDURU, Gheorghe DAVID, Ioan LĂCUSTĂ

PLANȘELE NOASTRE

① Dacii — prezență activă în viața capitalei Imperiului roman. Arcul de triumf al împăratului Constantin cel Mare (307-337), pe care se află numeroase sculpturi înfățișîndu-i pe daci; sus: cap de dac — sculptură aflată în colecțiile Vaticanului; o replică a ei se găsește și în Muzeul de istorie al R.S. România (**Dacii la Roma,** p. 18)

②③ Cultura precolumbiană a indienilor din Peru este una dintre cele mai originale din lume. În imagini: Sărbătoarea Soarelui, reconstituire a uneia din principalele serbări incașe (stînga sus); vase din ceramică și o țesătură reprezentînd o divinitate (**Incașii se răscoală,** p. 54)

④ Gravură din sec. XVI, simbolizînd reunirea cantoanelor elvețiene (**Legămîntul de la Grütli,** p. 33)

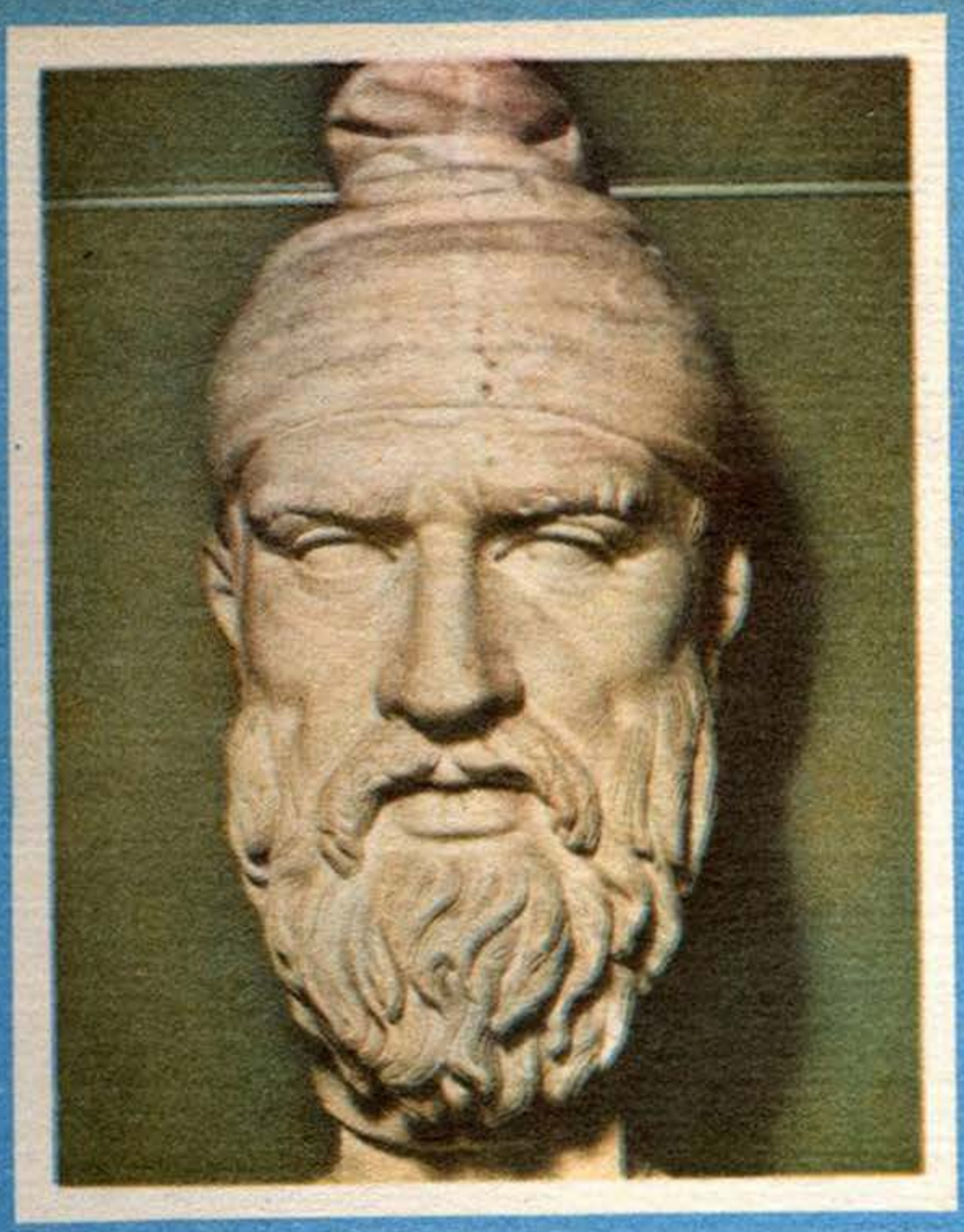

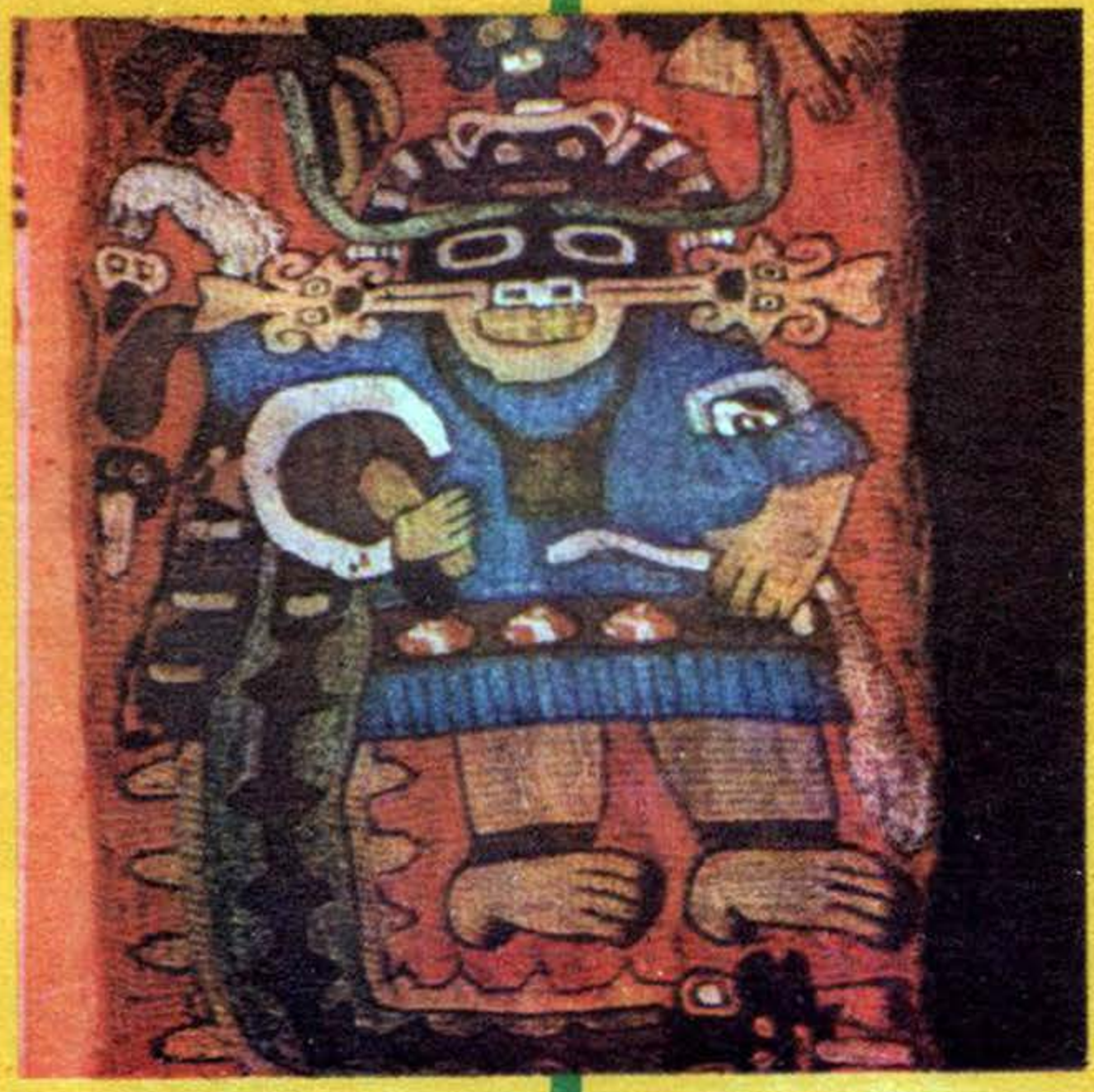

Confederaţia elveţiană are 690 ani

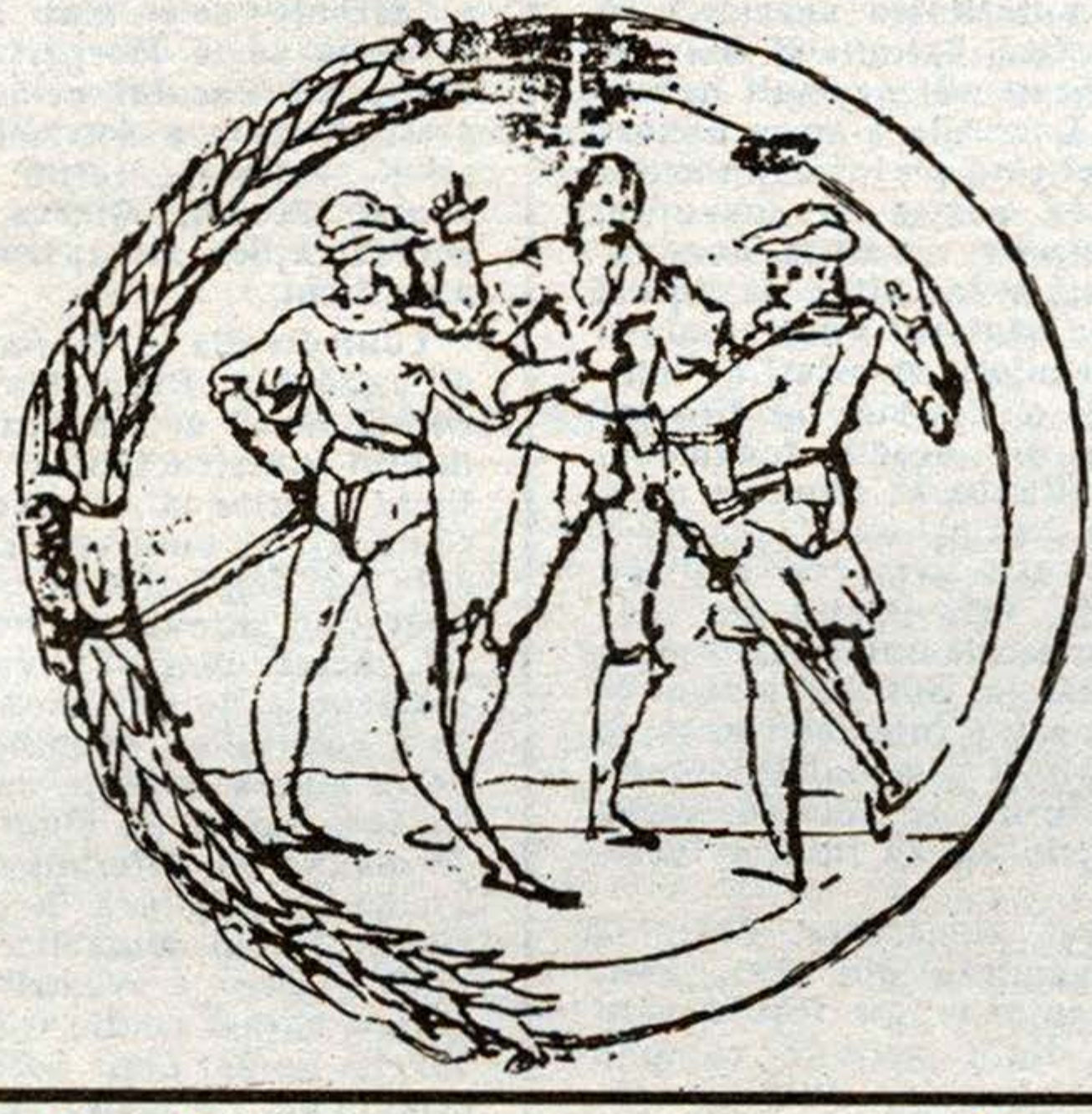

LEGĂMÎNTUL DE LA GRÜTLI

Prof. dr. ARTHUR MOJONNIER

Fragmentele selecţionate din lucrarea Histoire de la Confédération, **a istoricului A. Mojonnier, şi reproduse în acest număr al revistei, cu titlul şi subtitlurile noastre, analizează un eveniment decisiv pentru poporul elveţian şi de mare însemnătate pentru evoluţia Europei Centrale de după veacul XIII: încheierea, în august 1291, în luminişul Grütli din preajma Lacului celor Patru Cantoane, a unui pact prin care reprezentanţii regiunilor forestiere Uri, Schwyz şi Nidwald, aşa-numitele „Waldstätten" (Ţările Pădurii) se legau să-şi acorde apărare şi sprijin reciproc. Acest pact, modest în aparenţă dar, de fapt, extrem de bogat în semnificaţii, reprezintă actul de naştere al Confederaţiei elveţiene.**

Cine erau oamenii de pe platoul străjuit de înălţimile somptuoase ale Alpilor? Helveţii, de neam celtic, se statorniciseră pe platou şi în văile transalpine în epoca de migraţiune a cimbrilor şi teutonilor (sec. II î.e.n.). Istoria — cel puţin cea scrisă — nu pare a-i fi luat, la început, în seamă. Despre ei începe să se vorbească abia în sec. I î.e.n., cînd romanii le supun aşezările. Cezar, ilustrul strateg al antichităţii, şi-a dat de îndată seama de valoarea Alpilor ca redută naturală. Şi într-adevăr această redută s-a dovedit eficientă pînă prin sec. V, cînd zona a fost ocupată de alamani şi de burgunzi, pentru ca un secol mai tîrziu să apară aici şi francii. Localnicii au început atunci să urce în munţi pentru a se apăra. Aşa s-au născut muntenii elveţieni, neînduplecaţi în conservarea patriarhalelor lor datini, plini de dîrzenie în lupta cu o natură prea puţin clementă şi neîngenuncheaţi de nici o tentativă de subjugare. Organizaţi în comunităţi ţărăneşti de-a lungul văilor, ei trăiau din exploatarea zestrei forestiere abundente şi din creşterea vitelor

pe care, de cum venea primăvara, le urcau la munte în căutare de păşuni mănoase.

Nici intrarea acestor Waldstätten în componenţa Imperiului romano-german nu le-a modificat prea mult modul de viaţă. Distanţa mare faţă de capitala imperiului, dificultăţile de acces făceau ca autoritatea suzerană să fie aici mai mult teoretică, datinile şi mai ales autonomia la care ţineau atît de mult nefiindu-le prea afectate. Lucrurile s-au schimbat însă din temelii atunci cînd au intrat în scenă Habsburgii. Setoşi de putere şi înavuţire, aceştia şi-au făcut efectiv resimţită dominaţia, instituind un sistem înrobitor de dîjme, pe care le storceau cu ajutorul unor administratori hrăpăreţi şi nemiloşi, detestaţi de mîndrii elveţieni, născuţi şi crescuţi în firească neatîrnare. Şi atunci s-a produs fenomenul bogat în consecinţe ulterioare: oamenii aceştia au fost instinctiv împinşi spre încheierea unor alianţe pentru a-şi prezerva neştirbit dreptul la viaţă liberă. Prin Pactul din 1291 (care, dealtfel, relua criteriile unuia mai vechi), locuitorii din Waldstätten puneau piatra de temelie a unui edificiu politic întemeiat pe ideea independenţei naţionale şi a demnităţii. Acest edificiu avea să-şi afirme perenitatea, rezistînd, veac după veac, în pofida tuturor încercărilor.

Şi încercări au fost numeroase. Chiar la două decenii după legămîntul din 1291, „conjuraţii" celor trei cantoane au fost nevoiţi să întreprindă cea dintîi acţiune comună de apărare împotriva trupelor ducelui Leopold de Austria. Bătălia de la Morgarten (15 noiembrie 1315)[1], din care trufaşul Habsburg a scăpat — cum scrie un cronicar — „pe jumătate mort de spaimă şi uimire", avea să demonstreze neînfricarea şi forţa acestor ţărani uniţi în apărarea inestimabilului bun al neatîrnării. După Morgarten, cei din Waldstätten şi-au reînnoit, dealtfel, pactul de ajutor reciproc. Noul tratat nu mai era redactat în latină, ca cele precedente, ci în limba germană, pentru a fi înţeles de toţi locuitorii chemaţi să la cunoştinţă de ei în cadrul unor „Landsgemeinden" (adunări populare), care s-au păstrat pînă în zilele noastre, pentru a dezbate cele mai importante probleme. Biruinţa de la Morgarten a adus locuitorilor din jurul Lacului celor Patru Cantoane un prestigiu care a determinat apariţia unor noi aliaţi. Primul „recrut" a fost Lucerna. Au urmat Zürich, Glarus, Berna... În rîndul confederaţilor au apărut şi locuitori vorbind alte limbi.

Confederaţia a triumfat împotriva tuturor dificultăţilor. Dragostea comună de libertate, voinţa fermă de independenţă au fost şi rămîn liantul indestructibil al unei naţiuni cu patru limbi (germana, franceza, italiana şi retoromana), al unui stat cu 22 cantoane (dintre care trei împărţite în cîte două unităţi administrative autonome), fiecare cu specificitatea lui. Acest liant şi-a vădit vigoarea în toate momentele de cumpănă ale istoriei elveţiene. El a determinat cunoscutul insucces al coloanei a cincea nazistă, care căuta să aţîţe sentimente şovine în sînul elveţienilor de limbă germană: i-a determinat pe cei din cantonul Ticino să răspundă la cîntecele de sirenă ale fasciştilor lui Mussolini cu formula fără replică „Liberi e svizzeri" (Liberi şi elveţieni). Marele bărbat politic Giuseppe Motta, pe care Elveţia i-a dat Ligii Naţiunilor în epoca dintre cele două războaie, spunea: „În ochii mei Grütli nu este numai acel luminiş pierdut în care strămoşii noştri s-au întîlnit pentru a pecetlui străvechiul lor legămînt de alianţă; Grütli reprezintă idealul uman al solidarităţii, al dreptăţii, al libertăţii şi neatîrnării, un ideal cu atît mai măreţ cu cît el a fost conceput de către inimi şi suflete de oameni simpli".

O libertate nesigură

Familia Habsburgilor[2] era originară din Alsacia. Werner II, landgraful Alsaciei Superioare în 1135, era strămoşul regelui Rudolf de Habsburg. Familia sa poseda un modest teritoriu în Argovia, la confluenţa rîurilor Reuss şi Aar. Lăcomia, iscusinţa şi lipsa de scrupule le-au sporit posesiunile. Habsburgii au devenit stăpîni pe comitatul Zürichului, au început să exercite o influenţă hotărîtoare în Schwyz, Nidwald şi Obwald, unde şi-au cumpărat drepturi şi bunuri, acaparînd şi titlul ereditar de landgraf în Argovia. Aceasta e sorgintea conflictelor care aveau să-i opună, timp de secole, pe Habsburgi locuitorilor din văile Alpilor. Rudolf, întemeietorul marii puteri a acestei familii, a continuat cu rapacitate să-şi sporească domeniile, după ce a devenit, în 1273, rege al Germaniei. Visul lui era să realizeze un stat asemănător celui de pe vremea carolingianului Lothar I[3], care să se întindă din Alsacia pînă în Italia, înglobînd Elveţia, Stiria şi Austria. Toate acestea afectau situaţia celor din Argovia şi Elveţia centrală. Habsburgii îşi întindeau tentaculele, micii seniori feudali erau deposedaţi de privilegii, tensiunea şi opoziţia creşteau. Era epoca în care opoziţia comunităţilor faţă de puterea monarhică centralizatoare începea să se generalizeze, conducînd spre ideea federalizării, a unor asocieri bazate pe adeziunea tuturor locuitorilor. Trebuie subliniat că, dacă, în vechime, romanii reuşiseră să asimileze Retia şi Helvetia în administraţia lor statală, în schimb nici alamanii, nici burgunzii n-au izbutit mai tîrziu să creeze aici un stat durabil. La rîndul lor, Habsburgii aveau să întîmpine aceeaşi opoziţie.

„Ţările Pădurii" nu s-au unit, desigur, de la o zi la alta. La început, fiecare îşi vedea de ale ei, încercînd să rezolve cu forţe proprii problemele ce i se puneau. Unicele elemente comune erau concepţiile economice şi sociale, alături de dîrza voinţă a acestor locuitori de a trăi

---

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 8/1978; 8/1971.

[2] Rege al Germaniei între 840-843 şi împărat (840-855).

liberi de orice servitute. În această direcţie, o cale sigură pentru ei era aceea de a redobîndi statutul de directă dependenţă de imperiu, întrucît astfel puteau scăpa de pretenţiile seniorilor feudali, pe de o parte, iar pe de altă parte — dată fiind slăbiciunea şi depărtarea autorităţii centrale — obţineau în fapt o largă autonomie. În sprijinul revendicării lor, localnicii din Waldstätten evocau străvechiul lor privilegiu de a fi fost proclamaţi coloni ai unui teritoriu imperial. Cu preţul unor grele sacrificii financiare, locuitorii din Uri şi-au răscumpărat acest statut, obţinînd, la 26 mai 1231, aşanumitul „Act de eliberare". Documentul le dădea un considerabil avans asupra celorlalţi viitori membri ai Confederaţiei. Aceştia au început să-şi revendice şi ei autonomia. În această epocă a izbucnit marea luptă dintre Frederic II[1] şi Italia papală, care a dat naştere celor două partide opuse: guelfii şi ghibelinii[2]. Ţăranii elveţieni s-au împărţit şi ei, potrivit intereselor proprii, în cele două tabere. Cînd conflictul a condus la război în toată regula, locuitorii din Schwyz au luptat sub steagul împăratului. Drept recompensă, ei au primit chiar pe cîmpul de bătălie de la Faenza, în decembrie 1240, o scrisoare imperială de eliberare.

Dar libertatea Elveţiei era nesigură; antagonismul dintre „Ţările Pădurii" şi Habsburgi era latent. Apariţia pe scena istoriei a lui Rudolf III de Habsburg, mare acaparator, avea însă să schimbe multe. Dobîndirea de către el a unor proprietăţi şi drepturi esenţiale în regiunea Lacului celor Patru Cantoane a însemnat începutul unei exploatări metodice a bogăţiilor, grele sarcini fiscale pentru localnici, silnicii şi umilinţe de tot felul. Autonomia ţăranilor din Waldstätten era ştirbită lent, dar inexorabil, pe măsură ce puterea seniorială a Habsburgilor sporea. În primăvara anului 1273, contele Gottfried, senior de Brünig, a murit lăsîndu-şi văduva înglodată în datorii. Rudolf III, care nu pierdea niciodată vreo ocazie de a-şi extinde posesiunile, a cumpărat toate proprietăţile răposatului, devenind astfel stăpîn necondiţionat şi peste Waldstätten.

Certificatul de naştere

Umbra Habsburgilor se întindea acum peste toată Elveţia centrală, cînd, brusc, în vara lui 1291 s-a răspîndit vestea morţii împăratului. Drept consecinţă imediată adversarii Habsburgilor au început să se declare pretutindeni. Fără îndoială, ostilitatea aceasta nu era un fenomen spontan şi de dată recentă. Nemulţumirea mocnea de mult. Locuitorii din regiunea Brünigului încheiaseră, încă din 1275, un tratat de alianţă defensivă cu cei din Berna. Cetăţile alsaciene se răsculaseră sub conducerea orăşenilor din Colmar. Către 1280, Friburgul şi Ütchlandul refuzaseră să plătească dările. Peste tot se constituiau alianţe şi înţelegeri. Actul din 1273, prin care Rudolf cumpărase domeniile văduvei dator-nice, experienţele şi dezamăgirile acumulate apropiaseră tot mai mult unele de altele comunităţile din văile Alpilor. Mai presus de orice ele doreau autonomie. Moartea lui Rudolf crea condiţii prielnice pentru o acţiune concertată în această direcţie. Fruntaşii cantoanelor Uri, Schwyz şi Nidwald au înţeles importanţa momentului. Legămîntul lor, încheiat în august 1291, este pentru prima dată relatat în *Cartea albă de la Sarnen*, redactată în sec. XV. Documentul descrie amănunţit importantul eveniment, adăugînd la nărarea faptelor legenda lui Wilhelm Tell, ca şi ample relatări despre distrugerea de către confederaţi a unor fortificaţii seniori-ale.

Comunităţile din jurul Lacului celor Patru Cantoane, revoltate de ştirbirea drepturilor şi uzanţelor de care se bucuraseră în trecut, au folosit împrejurarea că împăratul murise şi tronul era vacant, pentru a-i izgoni pe detestaţii administratori ai Habsburgilor şi a le distruge castelele. Confederaţii cereau restabilirea condiţiilor în care trăiseră înainte de domnia lui Rudolf, întemeindu-şi revendicarea de autonomie pe vechile drepturi. Uri se bizuia pe „Scrisoarea de eliberare" obţinută în 1231 şi reconfirmată chiar de Rudolf în 1274; Schwyz dispunea de privilegiul acordat de Frederic II pe cîmpul de luptă de la Faenza; Nidwald s-a alăturat alianţei fără drepturi sau garanţii anterioare.

Istorica întîlnire între fruntaşii celor trei Waldstätten pentru a pecetlui legămîntul a avut loc în august 1291. Documentul adoptat constituie certificatul de naştere al Confederaţiei elveţiene. El reia de fapt cuvînt cu cuvînt un act mai vechi, „Antiqua Confoederatio", care statua o primă alianţă. Potrivit celor afirmate de cercetători, această primă alianţă ar fi fost încheiată în epoca Hohenstaufenilor sau la începutul verii lui 1273, cînd acţiunea de unire a forţelor ar fi putut reprezenta o ripostă la actul de cumpărare a domeniilor văduvei contelui Gottfried, act încheiat de Rudolf pe spinarea celor din Waldstätten. Fapt este că, la Grütli, în 1291, cele trei comunităţi se angajau să-şi respecte necondiţionat obligaţiile de întrajutorare stabilite încă din trecut. Nici o excepţie nu era admisă, nici în favoarea imperiului, nici a unui prinţ oarecare. Se preciza totodată că nici o împrejurare nu va putea fi invocată de vreuna din părţi, pentru a-şi refuza ajutorul în caz de război. Cele trei comunităţi se legau în acelaşi timp să-şi acorde sprijin reciproc în asigurarea ordinii pe plan intern.

În lumina experienţelor negative din epoca de partici-

(Continuare în p. 43)

[1] Este vorba despre Frederic II Hohenstaufen, împărat al Sfîntului imperiu roman de naţiune germană (1220-1250), rege al Germaniei (1212-1250) şi al Regatului celor două Sicilii, sub numele de Frederic I (1198-1250).

[2] Guelfii — partizanii papei; ghibelinii — cei ai împăratului. Conflictul, izbucnit în Germania, a divizat lumea germanică şi cea italică din sec. XII, pînă în sec. XV.

PRIMUL PORTRET AL LUI DIMITRIE CANTEMIR DUPĂ BĂTĂLIA DE LA STĂNILEŞTI

Dr. CONSTANTIN REZACHEVICI,
Institutul de istorie „N. Iorga"

În galeria reprezentărilor învăţatului principe Dimitrie Cantemir s-a adăugat, în ultimul timp, o gravură (56,2 × 42,10 cm) aflată la Moscova, foarte probabil prima reprezentare a domnitorului după sosirea sa în Rusia, în urma înfrîngerii de la Stănileşti (1711). Este o reprezentare cu totul deosebită, cu caracter alegoric, singura în care Dimitrie Cantemir este înfăţişat călare şi care a fost executată chiar în timpul vieţii învăţatului principe. Chiar dacă nu este necunoscută în România — cum crede prezentatorul ei, G. Ciorănescu în **Südost-Forschungen,** din Miinchen — gravura este, totuşi în mică măsură ştiută de specialiştii români şi, cu atît mai mult, de publicul larg.

Variante ale gravurii pe care o prezentăm, aflată într-un număr mic de exemplare şi considerată de specialişti, pe drept cuvînt, o raritate, au mai fost prezentate cititorilor din ţara noastră, gravura ca atare, nefiind chiar necunoscută în România. Un fragment al ei, avînd în centru figura lui Dimitrie Cantemir, replică mult îndepărtată de gravura originală, avînd şi o legendă eronată, a fost publicată de N.A. Bogdan **Oraşul Iaşi. Monografie istorică şi socială, ilustrată** (Iaşi, 1913). Jumătate de veac mai tîrziu, în volumul **Dimitrie Cantemir. Viaţa şi opera în imagini,** alcătuit de Scarlat Callimachi, Vladimir Block şi Elena Georgescu-Ionescu (Bucureşti, 1963) a apărut o nouă reproducere a acestei gravuri, de asemenea fragmentară şi după un desen de slabă calitate, care se abate de la model, mai cu seamă în ceea ce priveşte chipul lui D. Cantemir.

Iată însă cum se înfăţişează gravura recent menţionată. În centrul imaginii se vede Dimitrie Cantemir, călare, cu capul descoperit, purtînd plete, barbă şi mustăţi, după obiceiul moldovenesc, obicei la care n-a renunţat decît după 1719, în ultimii ani ai vieţii. Echipamentul său e cel al unui comandant de oşti: semiarmură de culoare închisă, brăzdată de o eşarfă împodobită cu efigia ţarului Petru I şi mantie tivită cu blană. Calul poartă un frumos valtrap, coburi pentru pistoale cu însemnele heraldice ale domnului; scările şeii sînt de tip oriental.

Personajele care-l urmează pe principe sînt, desigur, principalii săi colaboratori, care l-au însoţit în Rusia; e posibil ca una din cele trei figuri bine individualizate, care apar în urma lui Dimitrie Cantemir, poate chiar aceea aflată în plan apropiat, purtînd un scut pe spate, să fie marele hatman Ion Neculce, viitorul cronicar, ce a jucat un rol însemnat în cadrul evenimentelor politice-militare încheiate prin bătălia de la Stănileşti.

Ruperea relaţiilor cu Imperiul otoman este sugerată şi de reprezentarea în planul inferior a două steaguri turceşti, a firmanului de învestitură a domnului, a unui coif otoman, pe care, cu un gest larg, domnul îl aruncă la pămînt, şi a altor arme otomane, întinse sub picioarele calului lui Dimitrie Cantemir. Dedesubt este reprezentat distinct blazonul domnului, ale cărui elemente figurate, datînd din perioada august 1712-1716, permit plasarea cu destulă precizie a gravurii respective în intervalul amintit, mai probabil în prima parte a acestui interval. Blazonul cuprinde capul de bour între doi dragoni înaripaţi, ale căror cozi susţin simbolurile puterii, sceptrul şi spada, în jurul cărora sînt înscrise iniţialele semnificînd calitatea lui Dimitrie Cantemir de principe al Imperiului rus. Textele desfăşurate pe care e reprezentat par a fi extrase din lucrările învăţatului domn. Oricum, în cercul din partea dreaptă a imaginii este reprezentată biblioteca domnului, avînd deasupra capul de bour.

Petru I nu apare în această gravură alegorică: în schimb, Rusia e înfăţişată sub chipul unei femei încoronate, oferind lui Dimitrie Cantemir şi însoţitorilor săi o ramură de măslin în semn de pace şi cheia sau cheile ospitalităţii. În spatele ei se află o panoplie

Iată gravura care-l înfățișează pe Dimitrie Cantemir, executată chiar în timpul vieții învățatului principe.

cu arme și steaguri, iar sub picior steagul suedez al lui Carol XII. La stînga, în planul superior, e desfășurat stindardul imperial al lui Petru I, iar lîngă el, cu valoare simbolică, figurează Sf. Dimitrie și profetul Moise. Orientarea procreștină a lui Dimitrie Cantemir e subliniată și de încadrarea sa în razele crucii ca și de coroana de lauri care i se oferă după părăsirea stăpînirilor Porții. Drept chezășuire a respectării obligațiilor luate de țarul Petru I față de domnul Moldovei, un personaj feminin înfățișează acestuia fragmentul unui document, probabil Tratatul de la Luck (1711)[1].

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1973.

Într-un cerc, în colțul din stînga gravurii se află numele gravorilor: Ivan Feodorovici Zubov și Grigorii Pavlovici Tencegorski, artiști de seamă ai epocii. Gravura lor de care ne ocupăm, a apărut, semnificativ, în fruntea tezei de doctorat în teologie susținută la Moscova, la 26 iulie 1712, de către călugărul român Lavrentie din Brașov, călugăr care a desfășurat apoi o susținută activitate la mănăstirea din Horezu și la tipografia de pe lîngă Episcopia Rîmnicului. Sosirea în Rusia a lui Dimitrie Cantemir, a constituit un eveniment de seamă al vremii, care justifică plasarea reprezentării sale în fruntea unei teze de doctorat susținută în anul următor de un român transilvănean.

DIMITRIE CANTEMIR

LA TIMIŞOARA

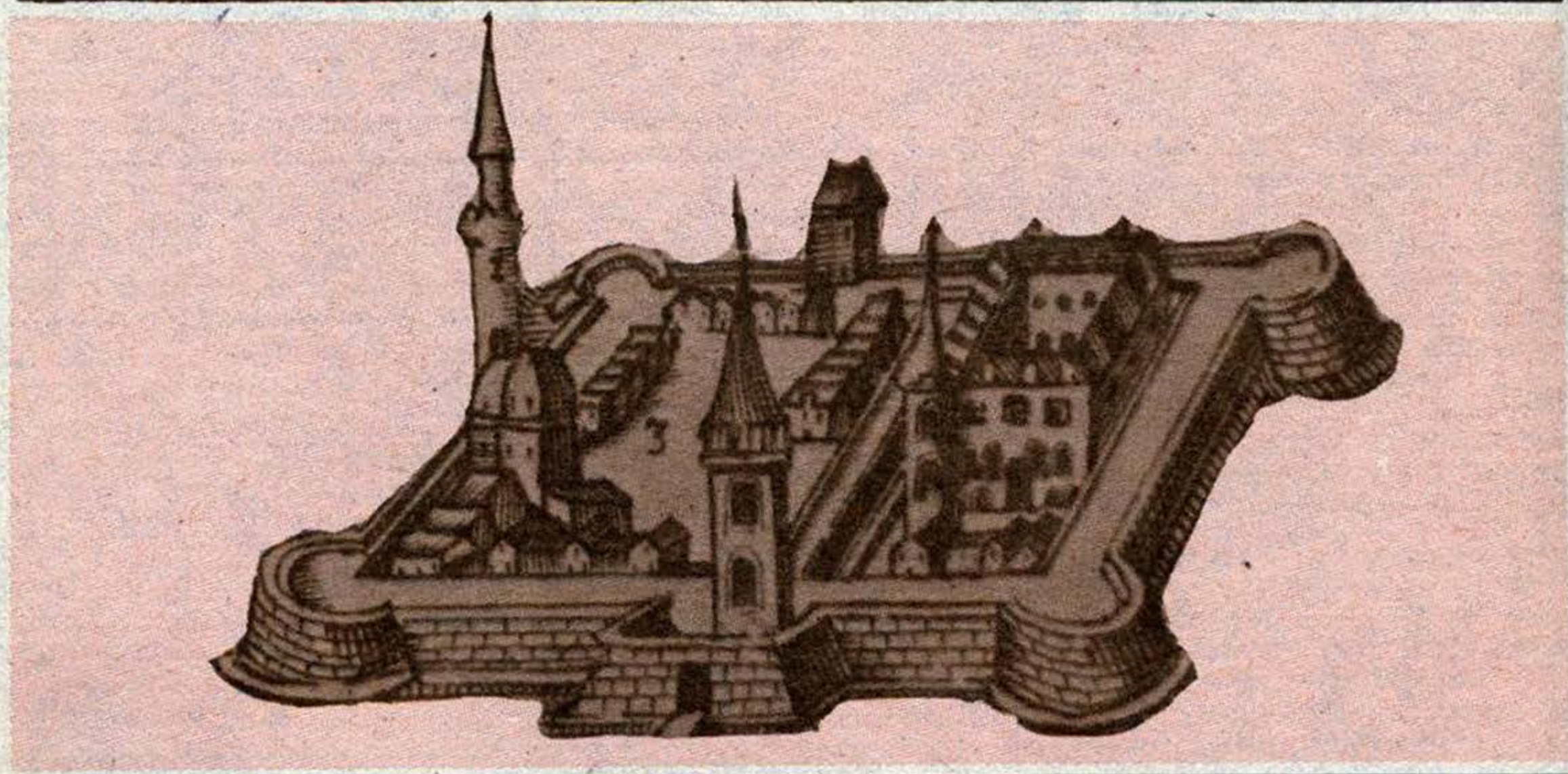

ION HAŢEGAN,
Muzeul Banatului — Timişoara

Figură enciclopedică la întretăierea veacurilor XVII-XVIII, autor al unei opere nemuritoare, Dimitrie Cantemir a fost, pînă la urcarea sa pe tronul Moldovei, şi un mare călător. În primul rînd, prin Moldova şi Ţara Românească, dar paşii l-au purtat şi prin alte ţinuturi româneşti.

O împrejurare l-a adus şi în părţile Banatului — ţinut pe care l-a străbătut de la vest spre est şi apoi spre sud. Deşi cunoscută, această călătorie nu a suscitat decît rareori comentarii.

Cunoştinţele pe care Cantemir le avea despre Banat datau înainte de această vizită. Trăind la Istanbul şi fiind preocupat de istoria turcilor şi a imperiului lor tricontinental, marele învăţat s-a informat şi despre importanţa strategică a cetăţii Timişoara, care, alături de Belgrad, constituia cheia de boltă a stăpînirii acestora la Dunărea de Mijloc (cetatea se afla sub stăpînirea otomană încă din anul 1552). În celebra lucrare *Istoria creşterii şi descreşterii Imperiului otoman*, găsim date inedite pentru perioada respectivă despre situaţia acestei cetăţi. Astfel, autorul cărţii arată că la 1688 un inginer militar cretan, Andrea Cornaro, ajuns prizonier la turci, refăcuse fortificaţiile cetăţii Belgrad, după care fusese trimis la Timişoara pentru aceleaşi scopuri. Cornaro a executat şi planurile privind regularizarea rîului Bega, care curgea prin mijlocul oraşului; despre rîu, Cantemir ştia că vara seacă şi, din această pricină, oraşul duce lipsă de apă. Autorul nu ne spune cît anume a lucrat Cornaro în oraşul de pe Bega şi nici dacă a reuşit să aplice planurile. Probabil că nu, deoarece canalizarea rîului s-a terminat abia pe la mijlocul sec. XVIII.

În imagine: Cetatea Timişoara; gravură din sec. XVII.

Cantemir vorbește și de ajutorul în oameni și saci cu făină trimis de marele vizir de la Belgrad la Timișoara, asediată încă din 1686 de trupele imperiale austriace; cei 500 spahii, cu cîte doi cai și tot atîția saci de făină, au ajuns cu bine în cetate. În acel moment s-a declanșat o cumplită răscoală a trupelor de ieniceri de aici, înăbușită cu greu de Kogea Giafer-paşa, comandantul otoman al cetății Timișoara.

Călătoria lui Cantemir în Banat a avut loc în anul 1696, în timpul luptelor austro-otomane, pe care le descrie cu multe amănunte. În *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului otoman*, el arată că, după intrarea în Banat a trupelor imperiale conduse de principele elector al Saxoniei, Friedrich August, și asedierea Timișoarei, în ajutorul cetății a venit însuși sultanul Mustafa IV. Cu oastea acestuia a sosit și tînărul învățat român, aflat în acea vreme la Istanbul. Imperialii s-au retras într-un loc situat la vreo opt ore de mers de Timișoara, întărindu-se într-o tabără. La sfatul lui Emeric Thökölly, principele Transilvaniei, care participa la campanie ca aliat al sultanului, otomanii și-au întărit și ei tabăra cu șanțuri și valuri de pămînt, lucru neobișnuit în practica militară turcească. Trupele imperiale au declanșat un atac de noapte prin mlaștinile din apropiere, atac care, datorită măsurilor amintite, a fost respins cu ușurință. Pierderile au fost totuși mari de ambele părți, printre morți aflîndu-se și paşa de Timișoara, Mustafa. După aceste tatonări reciproce, cele două armate s-au retras din Banat.

În anul următor, luptele au reizbucnit, bătălia hotărîtoare avînd loc la Zenta, în august 1697, la care au participat sultanul Mustafa IV, Eugeniu de Savoia (viitorul cuceritor al Timișoarei, la 1716) și Dimitrie Cantemir. Dintre contemporanii cunoscuți, trebuie remarcată prezența lui Luigi Ferdinando de Marsili[1], viitor autor și el, ca și Cantemir, al unei istorii a turcilor. (În timp ce voievodul Moldovei s-a ocupat de toată istoria otomană, cel de-al doilea a scris doar despre evenimentele petrecute în secolul său). La bătălie, Cantemir a participat în tabăra otomană, iar Marsili în cea imperială.

În lucrarea amintită, Cantemir ne dă o serie de detalii despre înfrîngerea armatei otomane la Zenta. Astfel, el ne arată că cea mai mare parte a conducătorilor otomani au pierit, iar cei rămași în viață, în frunte cu sultanul, au fugit de pe cîmpul de luptă. Bătălia s-a dat la trecerea Tisei, sultanul fugind spre răsărit, prin cîmpia bănățeană și ajungînd în aceeași seară pe un loc mai ridicat, unde în 1696 se desfășuraseră lupte. Aici, spre a nu fi recunoscut, sultanul și-a schimbat hainele, s-a închinat lui Allah, mulțumind pentru că a scăpat cu viață și apoi a plecat în goana calului spre Timișoara unde, odată ajuns, s-a ascuns în castel, ordonînd pașei de aici să țină secretă sosirea sa și să închidă porțile cetății chiar și în fața propriilor trupe care vor ajunge aici.

Cu resturile armatei otomane, s-a apropiat și Cantemir de Timișoara, fără a pătrunde însă în interiorul cetății. Soldații s-au răspîndit în jur, după adăpost și hrană, căci proviziile rămaseseră pe malul Tisei. Problema cea mai grea o reprezenta lipsa de apă potabilă, întrucît Banatul era bîntuit de secetă. Pentru un strop de apă, zice Cantemir, soldații se băteau cumplit și doar cei puternici și învingători reușeau să o obțină.

Mica suită a lui Dimitrie Cantemir s-a adăpostit într-o vie din apropierea orașului, privind cu calm forfota otomanilor. Calmul era determinat de faptul că oștenii moldoveni descoperiseră din întîmplare, un puț cu apă rece. Localnicii apucaseră să-l astupe, dar umezeala pămîntului îi trădase existența. Puțul scăpase atenției soldaților turci, deoarece cortul lui Cantemir era instalat chiar deasupră-i; moldovenii au putut, așadar, aștepta în liniște apariția sultanului. Într-o dimineață însă, pe cînd un slujitor ducea bucătarului obișnuita ulcea cu apă pentru pregătirea hranei, un soldat otoman a observat vasul, l-a smuls din mîna slujitorului, pe care l-a amenințat cu iataganul, a băut apa, apoi împreună cu mai mulți tovarăși de-ai săi au pornit cu mare larmă spre cortul „ghiaurului". Dîndu-și seama de situație, Cantemir și-a mutat repede cortul și, la reproșurile otomanilor, le-a răspuns că a ținut ascunsă fîntîna întrucît găsise în ea... cadavrul unui „ghiaur" și nu voise ca oștenii Profetului să-și spurce sufletul bînd apă dintr-o asemenea fîntînă. Acum, fiind deja curățată, o pune cu plăcere la dispoziția lor. Comentînd, mai tîrziu, această mică viclenie, Cantemir arăta că astfel a reușit nu numai să scape nevătămat, dar a mai și obținut mulțumirile musulmanilor.

Peste trei zile s-a arătat, în sfîrșit, și sultanul, care și-a regrupat cu chiu și vai oștile rămase și a pornit spre Belgrad, străbătînd Banatul spre sud-vest, pe lîngă cula Vîrșețului și mlaștinile de la Alibunar.

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1980.

Cartea — o avuţie de preţ a mişcării socialiste

500 TITLURI ÎN 12 ANI

EMILIA CARABA

„Domnilor, în cîte exemplare credeţi dvoastră că s-au vîndut lucrările acestea? Tot în calendarul acesta (Calendarul muncii pe 1909) am aflat că România muncitoare a vîndut anul trecut broşuri în număr de 26 730 şi eu cred că nici o carte, cu toată impunerea de guvern, de ministerii nici o carte scrisă în româneşte n-a putut să aibă răspîndirea aceasta de 26 730 de exemplare. Se laudă şi au dreptate".

Cuvintele acestea fac parte din cuvîntarea rostită de Nicolae Iorga, în şedinţa din 16 decembrie 1909 a Camerei Deputaţilor, care dezbătea un proiect de lege privind asociaţiile muncitoreşti. Le-am reprodus pentru că ele reflectă într-un mod deosebit de pregnant amplul ecou pe care activitatea mişcării socialiste, inclusiv pe plan editorial, o avea în rîndul maselor populare.

La fel de semnificative în această privinţă sînt şi alte sublinieri cuprinse în cuvîntarea amintită. Adresîndu-se deputaţilor, Iorga întreba, referindu-se la forţa de penetraţie a ideilor socialiste: „Domnilor, la această stare de spirit nu avem de propus decît legea de astăzi?... Este o înţelepciune politică aceasta: vezi că fierbe înăuntru şi capacul se mişcă, iar d-ta vii ca un foarte cuminte bărbat de stat şi apeşi deasupra capacului; nu te gîndeşti că trebuie, ori să împiedici de a fierbe, ori, dacă apa tot fierbe, zbori cu capac cu tot".

Preocupare statornică

Încă de la apariţia sa, mişcarea muncitorească şi socialistă din România a înscris ca una din principalele sale preocupări difuzarea pe scară largă în rîndul oamenilor muncii a literaturii socialiste. Răspunzînd interesului crescînd pe care masele muncitoare îl arătau faţă de socialismul ştiinţific, militanţii de frunte ai mişcării s-au ocupat de traducerea, editarea şi difuzarea unor lucrări de bază ale clasicilor marxismului, ca şi de elaborarea de lucrări proprii, consacrate aplicării socialismului ştiinţific la realităţile româneşti. Alături de presă şi celelalte forme ale propagandei scrise, cartea a devenit în mişcarea revoluţionară din ţara noastră unul din importantele instrumente de afirmare a ideilor înnoitoare. **„Numeroasele cercuri socialiste, presa şi literatura socialistă din ultimele decenii ale secolului trecut — subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu — au răspîndit în rîndul maselor populare idealurile nobile ale dreptăţii şi libertăţii şi au pregătit condiţiile pentru formarea primului partid al clasei muncitoare din ţara noastră".** Aceeaşi activitate a continuat şi în deceniile următoare, cartea fiind unul din mijloacele prin care mişcarea muncitorească, socialistă şi comunistă, a continuat să se înscrie cu fermitate în mişcarea de idei a epocii, să militeze neobosit pentru pace şi socialism, să-şi exprime concepţiile şi poziţia faţă de marile probleme ale dezvoltării ţării.

În procesul de elaborare şi răspîndire a cărţii revoluţionare, un rol cu totul deosebit a revenit Cercului de editură socialistă, de la înfiinţarea căruia se împlinesc, în august, anul acesta, 75 ani. Cercul a luat fiinţă printr-o hotărîre a Conferinţei sindicatelor şi a cercurilor socialiste din 13-15 august 1906. Scopul acestei prime „edituri politice" puse în slujba clasei muncitoare, era, cum se arată în hotărîrea amintită, să editeze — alături de *Calendarul muncii* — o gamă largă de lucrări, începînd cu „broşuri de propagandă elementară şi momentană, lucrări beletristice cu un caracter social ori socialist" şi pînă la „scrieri de economie politică, sociologie, socialism ştiinţific, toate scrise în spiritul concepţiei

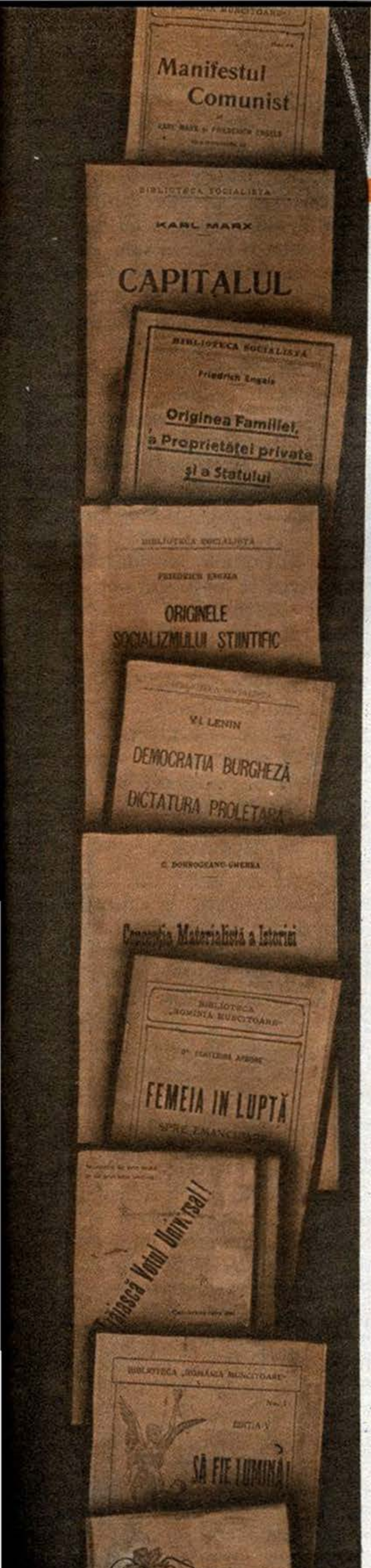

Cîteva din lucrările editate de socialiștii români de-a lungul anilor

materialiste a istoriei". Toate acestea pentru a aduce „cît mai multă claritate și conștiință" în mișcarea muncitorească, pentru a transforma „revolta instinctivă și momentană" în „revoltă conștientă și trainică, îndreptată în acord cu ideile noastre împotriva regimului capitalist".

De remarcat că, în aceeași hotărîre, se prevedea, în spiritul concepției pe care clasa muncitoare a avut-o întotdeauna despre relațiile frățești ce trebuie să domnească între toți oamenii muncii din țara noastră, indiferent de naționalitate, că „tovarășii care duc propagandă printre pături de muncitori ce nu cunosc limba română, pentru mai marele succes al activității lor, sînt autorizați a scrie și tipări în limba accesibilă acestor muncitori". Cercul urma, de asemenea, ca „în toate evenimentele sociale care privesc clasa muncitoare" să editeze și să răspîndească manifeste și foi volante.

În raportul asupra activității sale pe perioada iulie 1907-decembrie 1908 se sublinia, de asemenea, preocuparea editurii de a tipări și lucrări destinate țărănimii, prin care să se facă cunoscute locuitorilor de la sate „idealurile noastre de eliberare pentru întregul popor".

Activitatea cercului și în general munca de editare și răspîndire a cărții s-au bucurat de o deosebită atenție din partea conducerii mișcării socialiste și sindicale, a fost analizată în cadrul congreselor, stabilindu-se de fiecare dată măsurile cuvenite. La Congresul Partidului Social-Democrat și al sindicatelor, de exemplu, care a avut loc în zilele de 31 ianuarie-2 februarie 1910, la București, a fost prezentat și raportul *Presa și editura mișcării*. În Statutul general al P.S.D., votat la congres, a fost inclus un articol special referitor la Cercul de editură, în care se preciza, între altele, că această activitate va fi condusă de „trei tovarăși aleși de congres și puși sub controlul Comitetului Executiv și al C.G.S.R.". Referindu-se, în cuvîntul său, la activitatea editorială, M. Gh. Bujor scotea în evidență rolul cărții în munca politică și în „misiunea de civilizare și cultură a socialismului". În același timp, Gh. Cristescu, în raportul *Organizarea și propaganda sindicală*, subliniind că știința, cultura reprezintă „averea cea mai bună" a mișcării, cerea ca în ansamblul propagandei socialiste să se acorde o deosebită atenție cărții.

În anii următori, în cadrul forurilor de conducere ale mișcării socialiste a fost, de asemenea, analizată pe larg activitatea desfășurată în domeniul editării și difuzării cărții, pentru a da posibilitate muncitorimii de a cunoaște, cum se menționa în raportul Comitetului Executiv al Partidului Social-Democrat prezentat la Congresul partidului, care a avut loc la 6-8 aprilie 1914, — „prin crearea unei literaturi socialiste originale sau traduse" —, „teoria și practica partidului socialist și a mișcării muncitoare".

„Ca și partidul,

ca și sindicatele,

ca și ziarul"

Într-o notă adresată cititorilor și aflată pe o copertă a celei de-a doua ediții a lucrării lui C. Dobrogeanu-Gherea, *Ce vor socialiștii români?*, reeditată în anul 1918, există următoarea apreciere cu privire la activitatea editurii: „Format de către partidul so-

cialist şi funcţionînd sub controlul său, Cercul de editură socialistă are menirea să împrăştie în valuri mari lumina socialismului ştiinţific şi a culturii intelectuale în general, în masele largi ale poporului. Editînd broşuri mici, pe înţelesul tuturor, abecedare ale primelor învăţături socialiste, manuale de popularizare sau lucrări mai cuprinzătoare, de studii, C.E.S. îşi are aceeaşi importanţă covîrşitoare ca şi partidul, ca şi sindicatele, ca şi ziarul".

O apreciere care-şi găseşte deplina acoperire în rezultatele dobîndite. Analizînd, volum cu volum, cărţile cu conţinut socialist apărute în primele două decenii ale veacului nostru, culegînd informaţii despre munca editorială desfăşurată în acest domeniu, se conturează un tablou deosebit de semnificativ. În cei 12 ani de existenţă (editura şi-a continuat activitatea pînă în anul 1920, între 1916-1918, din cauza războiului, munca a fost întreruptă) au fost tipărite, de către Cercul amintit şi de alte edituri ale mişcării socialiste, lucrări ce însumează aproximativ *500 titluri*, cu o arie tematică extrem de cuprinzătoare.

Firesc, în aceste preocupări, un loc de prim plan l-au ocupat traducerea, tipărirea şi răspîndirea lucrărilor menite să facă cunoscute tezele fundamentale ale socialismului ştiinţific. Au apărut astfel, în traduceri, 30 ediţii din lucrări principale ale lui Marx, Engels, Lenin. Printre acestea se află *Manifestul Partidului Comunist*, în mai multe ediţii, alte lucrări ale lui Marx şi Engels, ca *Muncă salariată şi capital*, rezumate şi capitole din *Capitalul*, *Originea familiei, a proprietăţii private şi a statului*, capitole din *Anti-Dühring*, lucrări ale lui Lenin, ca *„Stîngismul" — boala copilăriei comunismului*, *Democraţia burgheză şi dictatura proletară* etc., etc. Lor li s-au adăugat numeroase alte lucrări — traduse sau originale — de explicare a învăţăturii marxiste, schiţe biografice ale întemeietorilor socialismului ştiinţific.

În ansamblul lucrărilor tipărite, un loc important — aproape 300 ediţii — l-au ocupat, firesc, cele consacrate direct ţării noastre, ceea ce ilustrează în mod convingător efortul necontenit al socialiştilor români de a aborda teoria marxistă în strînsă corelaţie cu realităţile ţării. Este vorba despre analize — unele de mare originalitate şi profunzime ştiinţifică — privind temeiurile istorice şi perspectivele mişcării socialiste în ţara noastră, rolul mişcării şi al partidului, în organizarea şi mobilizarea clasei muncitoare, în activitatea sindicatelor, în lupta ţărănimii pentru pămînt şi o viaţă mai bună, în acţiunile de emancipare a femeii. O serie de lucrări au expus poziţia mişcării socialiste în mari probleme ale ţării, ca lupta pentru unirea românilor, pentru apărarea independenţei şi suveranităţii statului, demonstrînd că, prin activitatea şi ţelurile sale, mişcarea socialistă, partidul clasei muncitoare nu se puteau plasa decît în fruntea forţelor care promovau şi apărau statornic interesele fundamentale ale poporului român. Prin intermediul cărţii, mişcarea socialistă, partidul şi-au spus, de asemenea, cuvîntul în problemele păcii şi războiului, au abordat, în lumina principiilor clare şi juste, problema naţională, au desfăşurat o largă şi susţinută acţiune pentru drepturi şi libertăţi democratice.

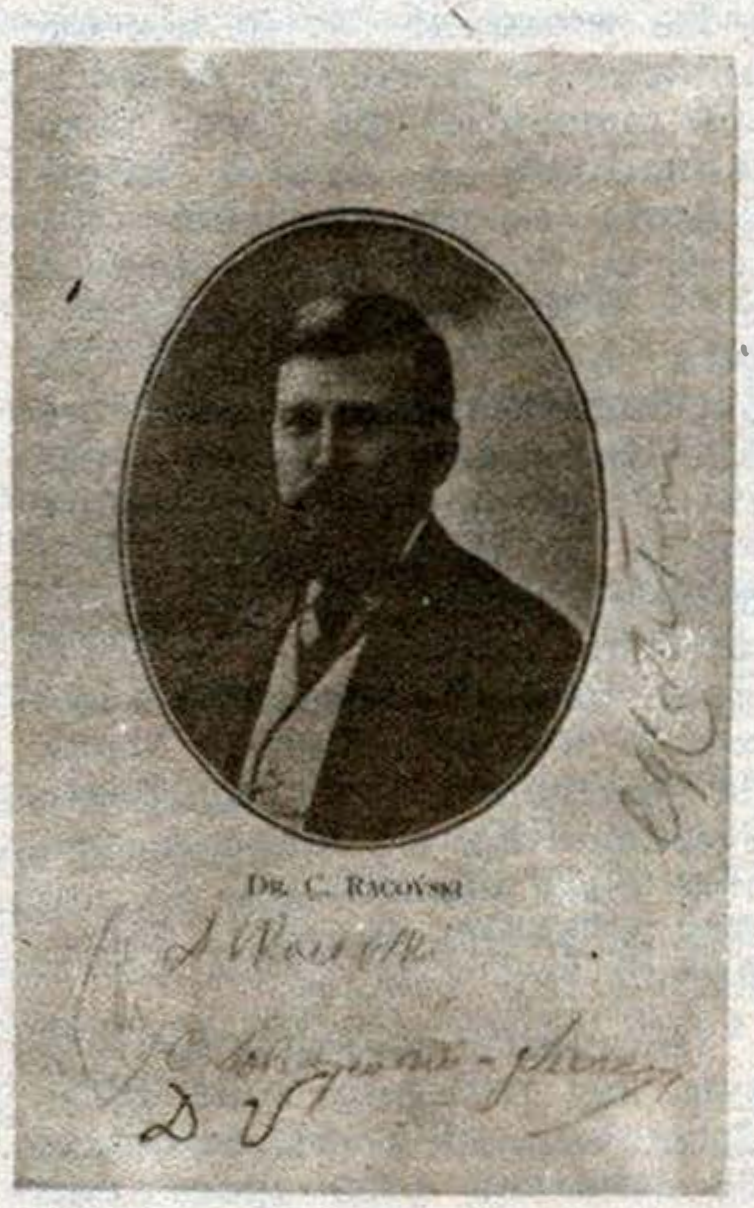

Una dintre modalităţile publicistice folosite de Cercul de editură socialistă din Bucureşti a fost tipărirea cărţilor poştale ilustrate, cu portrete de fruntaşi ai mişcării muncitoreşti din România şi din alte ţări. Iată un asemenea exemplu (din colecţia profesorului doctor docent Marin Voiculescu), reprezentîndu-l pe Cristian Racovski; cartea poştală poartă semnăturile autografe ale lui Cristian Racovski, Constantin Dobrogeanu-Gherea, Dimitrie Voinov şi C.G. Costa-Foru

Pe lista editărilor din această perioadă se găsesc şi cărţi cu conţinut filozofic şi militant, ateist, lucrări literare, povestiri, romane şi volume de poezii cu caracter progresist, educativ, piese de teatru, cu conţinut muncitoresc, aparţinînd celor care au plătit cu ani de închisoare lupta pentru libertate şi progres, culegeri de imnuri şi marşuri muncitoreşti, biografii ale unor mari scriitori şi ale altor mari cărturari ai lumii, broşuri de explicare a unor noţiuni ştiinţifice şi de combatere a ignoranţei şi superstiţiilor, sfaturi cu privire la apărarea sănătăţii etc. Continuînd tradiţiile progresiste ale culturii româneşti, mişcarea socialistă a desfăşurat, prin intermediul cărţii şi o largă acţiune de luminare a maselor. Din acest punct de vedere este interesant de remarcat şi străduinţa depusă de autorii multora din aceste lucrări de a le redacta într-o formă cît mai accesibilă maselor de cititori.

Roadele acestei intense activităţi „de cultură şi adevăr", cum se exprima M. Gh. Bujor, desfăşurate cu „multă voinţă, energie şi convingere", la care şi-au adus contribuţia militanţi de seamă ai mişcării, editori

și tipografi s-au concretizat și în tirajele mari în care au apărut și s-au difuzat cărțile și broșurile respective. De regulă, aceste tiraje s-au înscris între 1500-15 000 exemplare, cifre remarcabile pentru perioada respectivă. Broșura *Trăiască votul universal*, de exemplu, s-a tipărit în 15 000 exemplare. În decurs de numai un an și jumătate, în perioada iulie 1912-decembrie 1913, cum rezultă dintr-o dare de seamă a Cercului de editură socialistă — au fost distribuite peste 100 000 cărți și broșuri cu conținut socialist, din care 76 000 tipărite de cercul respectiv, iar restul de alte edituri în colecțiile „Lumen" și „Biblioteca pentru toți".

Intensa activitate editorială desfășurată în primele două decenii ale veacului nostru, alături de alte forme de promovare a ideilor înaintate ale gînditorilor și militanților socialiști, în slujba idealurilor de eliberare socială și națională, a fost o expresie elocventă a continuității mișcării socialiste, a activității politice și ideologice desfășurată de clasa muncitoare, de partidul ei. Cartea a continuat astfel să contribuie din plin la răspîndirea ideilor socialiste în rîndul maselor largi populare, la pregătirea teoretică a cadrelor, a membrilor de partid, ca și a celor din rîndul sindicatelor. Ea a contribuit la atragerea și mobilizarea muncitorilor în rîndurile partidului și sindicatelor, explicînd, lămurind, arătînd rosturile și idealurile mișcării revoluționare, calea spre dezrobirea de exploatare a întregului popor. Cartea socialistă și-a adus astfel o remarcabilă contribuție la pregătirea condițiilor politice, ideologice și organizatorice care au făcut posibilă transformarea partidului socialist în partid comunist — moment istoric de importanță capitală în mișcarea revoluționară din țara noastră.

AMINTIRI: PETRU PONI

(Urmare din p. 17)

lot[1] asupra sintezei în chimia organică și pe acelea ale lui Regnault[2] asupra metodelor de măsură în fizică; la Grădina plan elor, lecțiunile lui Daubrée[3] asupra sintezei mineralelor și a rocilor.

Una din marile lipsuri în învățămîntul superior al științelor în Franța era aceea a laboratoarelor, în care studenții să poată face lucrări practice.

Programul de licență cerea candidaților să știe să facă vreo zece, cincisprezece [experiențe] de fizică, cam tot atîtea de mineralogie, și ceva mai multe de chimie. Aceste operații le învățam într-un număr restrîns de ședințe. Aparatele erau aranjate mai dinainte. Un preparator ne explica modul de a opera. Unul din studenți făcea operațiunea.

Este evident că, cu asemenea lucrări practice, nu puteam deveni nici fizician, nici chimist, nici mineralog. Trebuia să caut aiurea învățămîntul care lipsea la Sorbona.

Fizica am lucrat-o în cabinetul de fizică al Liceului „Saint-Loius", sub conducerea unui tînăr agregat al învățămîntului secundar.

Mineralogia am făcut-o cu un preparator de la Grădina plantelor. La chimie, unde aveam intenția să mă specializez, am lucrat doi ani în laboratorul privat al lui F. Pisani, unul din cei mai însemnați analiști din Franța. Acest învățămînt privat trebuia să-l plătesc din mica mea bursă.

---

[1] Marcelin Berthelot (1827-1907), chimist și om politic francez; autor de lucrări asupra sintezei organice și a termochimiei.

[2] Victor Regnault (1810-1878), fizician francez, autor de remarcabile lucrări asupra fluidelor și a densității și căldurii specifice a gazelor.

[3] Auguste Daubrée (1814-1896), geolog și mineralog.

LEGĂMÎNTUL DE LA GRÜTLI

(Urmare din p. 35)

pare la luptele dintre guelfi și ghibelini, comunitățile prevedeau excluderea cu desăvîrșire a arbitrajelor străine și măsuri contra oricăror forme de imixtiune din afară. Eventualele dispute dintre confederați trebuiau rezolvate de ei înșiși. Orice delict armat, crimă, jaf sau incendiere se pedepseau în urma unei judecăți comune. Este de menționat că, prevăzînd toate aceste reguli de natură să asigure mai bine desfășurarea tihnită a rînduielilor din interior, confederații aveau totodată grijă să nu modifice vechile datini ale fiecăreia dintre comunități. Față de „Antiqua Confoederatio", legămîntul din 1291 conținea doar o singură prevedere în plus. Acest unic dar remarcabil adaos se referea la jurisdicție. „Antiqua Confoederatio" stipulase deja că judele fiecărei văi trebuie recunoscut de localnici. Noua prevedere stabilea în mod expres că orice jude străin sau care și-ar fi cumpărat funcția nu va fi acceptat de către confederați. Semnificația acestei prevederi este deosebită. În 1274, împăratul Rudolf rezervase exclusiv trimișilor imperiali exercitarea justiției în instanțe. Uri avusese a se apăra împotriva unui jude străin; Schwyz contra unuia care, cumpărîndu-și funcția, nu se bucura de încrederea locuitorilor. Revolta puternică împotriva jurisdicției seniorale este, dealtfel, ilustrată deosebit de plastic de legenda lui Wilhelm Tell, popularul erou din Uri[1]. Această legendă sintetizează starea de spirit a demnilor locuitori din văile Alpilor într-o epocă în care numai trimisul stăpînirii putea judeca principalele pricini. Dar luînd poziție, prin clauza înscrisă în legămîntul de la Grütli, împotriva acestei situații, confederații își manifestau, de fapt, opoziția contra oricărei dominații străine.

Introducerea, versiunea românească și notele de Leon SĂRĂȚEANU

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1977.

RĂZBOIUL „MINŢILOR ISTEŢE" ÎMPOTRIVA NAZISMULUI (II)

NICOLAE MINEI

În primăvara anului 1942, R.V. Jones şi colaboratorii săi au izbutit să dejoace[1], într-un răstimp relativ foarte scurt, o nouă invenţie germană în materie de radar, care folosea o modulaţie de frecvenţă supersonică. Ca urmare, seria de bombardamente întreprinsă de Luftwaffe în aprilie 1942 asupra Londrei şi altor centre ale Angliei, serie cunoscută de britanici sub numele *Baedecker*, a fost curmată repede din cauza gravelor pierderi pe care le sufereau avioanele germane.

Tot în primăvara şi vara lui 1942, Jones, a prins de veste despre un sistem de detectare cu raze infraroşii, pe care Abwehrul proiecta să-l folosească, de pe teritoriul spaniol, pentru a urmări traficul navelor britanice, comerciale şi militare, prin strîmtoarea Gibraltar, pentru a le da apoi pradă U-Booturilor. Cînd dosarul cu probe despre intenţiile spionajului german a fost complet, Anglia a făcut demersuri diplomatice pe lîngă guvernul de la Madrid şi a reuşit să-l convingă să refuze germanilor permisiunea de a monta instalaţiile respective.

În aceeaşi perioadă, echipa lui Jones anihilează efectele diferitelor noi sisteme de radar introduse de hitlerişti: *Anna*, în nordul Franţei (unde un rol important îl joacă patriotul francez Yves Rocard, profesor la Sorbona, tatăl actualului fruntaş socialist Marcel Rocard) şi aşa-numita *linie Kammhuber*. Aceasta era formată dintr-o vastă reţea de proiectoare dirijate prin radar şi instalate pe litoralul de nord-vest al Europei, în calea bombardierelor britanice. Graţie promptei intervenţii a lui Jones, întregul sistem de apărare nocturnă al hitleriştilor se prăbuşeşte.

În paralel, echipa de cercetători de sub conducerea autorului elaborează *Oboe*, un nou procedeu de radio-navigaţie pentru bombardierele britanice, care funcţionează prin modulaţiile de secvenţă emise de două staţii radio-terestre. După obişnuitele întîrzieri, provocate de rutina comandamentelor militare, sistemul este aplicat cu mare succes, mai ales în cadrul unui raid efectuat în decembrie 1942, cînd sînt distruse numeroase staţii de control germane ale vînătorii de noapte, aflate pe teritoriul Belgiei.

În general, vara anului 1942 se dovedeşte deosebit de fructuoasă. Grupul de savanţi în frunte cu Jones intră în posesia unui detector radar aeropurtat de tip *Lichtenstein*, capturat ca urmare a eroismului echipajului unui bombardier Wellington. Tot atunci începe marea luptă pentru introducerea în practică a procedeului de derutare a radarului inamic, denumit în limbaj de cod *Window* („Fereastra"): era vorba de lansarea unor şpanuri metalice în cantitate mare, destinate să reverbereze ecouri radio identice cu cele produse de avioane. Inovaţia întîmpină opoziţia înverşunată a diferitelor foruri şi personalităţi britanice, care se temeau că germanii vor folosi aceeaşi metodă pentru a reduce sau suprima cu desăvîrşire eficacitatea staţiilor de radar de pe cuprinsul Angliei. Temerea era cu atît mai absurdă cu cît riscurile unor raiduri de bombardament hitleriste deveniseră aproape inexistente, ca urmare a angajării întregii Luftwaffe pe frontul antisovietic.

Totuşi, abia după o nouă întîlnire cu Winston Churchill, în iulie 1943, şi datorită intervenţiei personale a primului ministru, se hotărăşte introducerea în practică a sistemului *Window*. Prima sa aplicare, în vara anului 1943, în cadrul unor bombardamente asupra oraşelor Hamburg şi Essen, este încununată de un foarte mare succes. Pierderile britanice se reduc considerabil iar la Hamburg are loc faimoasa „furtună de foc", care a produs pagube imense, un mare număr de victime şi o serioasă panică în rîndul clicii hitleriste de la conducerea celui de-al treilea Reich.

Între timp, problemele ridicate de apa grea din Norvegia s-au accentuat. Distrugerea fabricii de la Rjukan, operaţie în care R.V. Jones a avut cuvîntul hotărîtor, s-a desăvîrşit la cel de-al doilea raid întreprins acolo de aviaţia britanică. Simultan, Anglia iniţiază cele dintîi cercetări în vederea construirii unei bombe atomice, în cadrul proiectului denumit *Tube Alloys*[2], şi încep pregătirile pentru aducerea la Londra a fizicianului danez Niels Bohr,

1-2 *Magazin istoric*, nr. 7/1981; 8-9/1975.

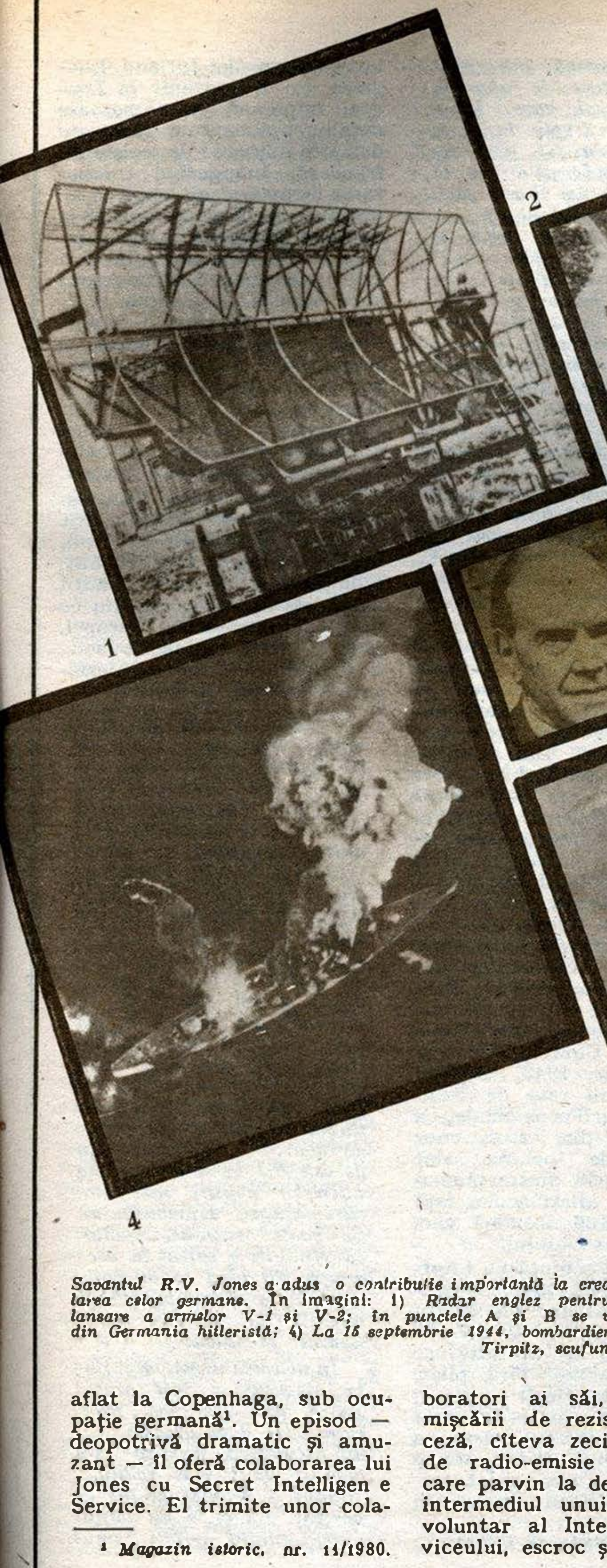

Savantul R.V. Jones a adus o contribuție importantă la crearea sistemelor de radio-navigație britanice și la anihilarea celor germane. În imagini: 1) *Radar englez pentru combaterea raidurilor aviației naziste;* 2) *Baza de lansare a armelor V-1 și V-2; în punctele A și B se văd două V-2;* 3) *Avioane britanice atacă obiective din Germania hitleristă;* 4) *La 15 septembrie 1944, bombardierele engleze dau lovitura de grație cuirasatului german Tirpitz, scufundîndu-l*

aflat la Copenhaga, sub ocupație germană[1]. Un episod — deopotrivă dramatic și amuzant — îl oferă colaborarea lui Jones cu Secret Intelligen e Service. El trimite unor colaboratori ai săi, din rîndul mișcării de rezistență franceză, cîteva zeci de aparate de radio-emisie și recepție, care parvin la destinație prin intermediul unui colaborator voluntar al Intelligence Serviceului, escroc și asasin lon-donez cu un bogat cazier judiciar. Acesta reușește să păcălească pe comandantul unei garnizoane germane, dar continuă prin a trăda Gestapoului pe cîțiva luptători antifasciști și sfîrșește sub gloanțele poliției franceze.

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1980.

R.V. Jones a confecționat, el însuși, în cea de-a doua jumătate a anului 1942, un radar centimetric, cu lungime de undă sub 10 cm, pe care aviația britanică avea să-l folosească cu succes în bombardamentele sale terestre și împotriva submarinelor germane ridicate la suprafață, începînd din martie 1943. În lupta împotriva submarinelor, dealtfel, una dintre sarcinile sale a fost de a ascunde cît mai mult cu putință hitleriștilor faptul că deplasările lor erau urmărite prin interceptarea și decriptarea mesajelor transmise de mașina de codat *Enigma*. În îndeplinirea acestei misiuni, echipa lui Jones a dobîndit un deplin succes. Dealtfel, decriptarea mesajelor transmise prin *Enigma* a contribuit și ea, în mod masiv, la distrugerea submarinelor germane, lui Jones revenindu-i misiunea de a împiedica statul major al marinei militare hitleriste să afle despre această decriptare.

Tot în toamna anului 1942, Jones a colaborat îndeaproape cu comandantul-șef adjunct al aviației de bombardament britanice, vicemareșalul aerului Robert H.M. Saundby, căruia îi face un portret plin de haz:

Saundby avea un delicios simț al umorului, așa cum mi-a dovedit, de exemplu, cu faimoasa lui teoremă conform căreia orice pisică are trei cozi. Pentru a ajunge la această concluzie, el pornea de la două premise: 1) o pisică are mai multe cozi decît nici o pisică; 2) nici o pisică nu are două cozi.

În plus, era un admirabil pescar amator, fiind înainte de război președintele Asociației pescarilor cu undița din Marea Britanie. Dar preocupările lui nu se reduceau la atît. Un coleg al său mi-a povestit că într-o seară, comandantul-șef al aviației de bombardament îl convocase de urgență pe Saundby, dar că acesta era de negăsit. Nu se afla nici în camera sa și nici la popotă, dar santinelele de la poartă afirmau sus și tare că el nu părăsise cantonamentul. S-a întreprins o căutare frenetică, întreruptă pe neașteptate de apariția unui caporal care, luînd poziție de drepți în fața comandantului-șef, i-a declarat gîfîind: „Vă rog să mă iertați, dar l-am găsit pe dl. comandant-șef adjunct. E într-un copac și nu putem să-l dăm jos!"

Ce se întîmplase? Pe Saundby îl pasionau fluturii de noapte și zărise unul care se cocoțase pe ramura unui copac. Se urcase după el, dar, ajuns aproape de vîrf, constatase, pe de o parte, că arborele se clătina în mod primejdios sub considerabila lui greutate și că, pe de altă parte, nu vedea unde să pună piciorul și nu se mai putea da jos. Au fost necesare două ore de eforturi susținute pentru a-l recupera pe temerarul entomolog.

La Londra au început să sosească pe atunci primele vești despre Peenemünde și despre rachetele pe care naziștii le pregăteau acolo împotriva Angliei. Dar numirea lui Duncan Sandys[1] ca „unic anchetator", care patronează pe toți consilierii științifici din domeniul informațiilor, se dovedește un factor negativ, deoarece cabinetul lui capătă prioritate asupra laboratorului lui Jones. Acesta iese însă învingător dintr-o înfruntare cu Sandys privitoare la interpretarea unor fotografii luate de aviația de observație britanică la Peenemiinde. După o ședință la Churchill, în ziua de 29 iunie 1943, englezii întreprind un raid de bombardament în Peenemünde, cu care prilej, din cauza unor deficiențe de ochire, sînt uciși peste 600 dintre muncitorii străini aflați acolo, față de numai 130 membri germani ai personalului.

La o nouă ședință cu Churchill, în august 1943, se dezbate problema unei noi invenții germane, intitulată F.Z.G.-76. Sub acest apelativ se ascundea avionul fără pilot, pe care Luftwaffe îl pregătea, în vreme ce armata de uscat nazistă se ocupa cu elaborarea rachetei. Unul dintre aceste avioane a fost găsit și fotografiat de patrioții danezi în largul Peninsulei Jutland. Imaginea lui a parvenit la Londra, împreună cu numeroase detalii suplimentare furnizate de către mișcarea de rezistență franceză. Inaugurînd colaborarea cu americanii, englezii au obținut ca Flota aeriană 8 a Statelor Unite să atace rampele de lansare a avionului fără pilot, care avea să fie cunoscut sub numele de arma V-1. Americanii au adus o importantă contribuție tehnică și industrială la munca desfășurată de Jones, după ce o inspecție ordonată de Washington s-a declarat de acord cu modul cum lucrează el și cei cinci colaboratori ai săi.

În toamna anului 1943, sistemul *Window* mergea atît de bine încît, într-un rînd, însuși Göring a fost păcălit, trimițîndu-și în mod inutil avioanele de vînătoare din ce în ce mai la răsăritul Europei, pînă la Plzen, în Cehoslovacia, deși raidul britanic se desfășura deasupra Ruhrului.

Prima aplicare a sistemului Window *a avut loc în noaptea de 24 spre 25 iulie 1943. Obiectivul era Hamburg. Am urmărit clipă de clipă desfășurarea raidului, ascultînd la cîteva posturi de recepție radioemisiunile germane. Din cauza depărtării prea mari, nu am auzit mare lucru, dar a fost suficient pentru a ne da seama că atacul mergea bine. M-am culcat pe la 4 dimineața pentru a mă trezi imediat după înapoierea bombardierelor. Din cele 791 avioane participante la raid pierdusem numai 12, adică o proporție de doar 1,5 la sută, față de cele 6,1 la sută — media ultimelor noastre șase atacuri asupra Hamburgului. Se poate conchide, așadar, că* Window *a salvat în acea noapte 70 pînă la 80 bombardiere și că cel puțin 300 oameni își datorau viața noului procedeu.*

În noaptea următoare, ținta atacului a fost orașul Essen din regiunea Ruhrului. De data aceasta, radio-ascultarea noastră s-a dovedit mult mai rodnică. Raidul a debutat destul de normal. Exact la un minut după miezul nopții, unul

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1980.

dintre bombardierele britanice a fost doborît: ca totdeauna, primul avion nu era protejat de Window *şi devenea astfel mult mai vulnerabil. Curînd însă, am interceptat transmisiile staţiilor de control terestre ale naziştilor, copleşite de o perplexitate din ce în ce mai mare. Unul dintre controlori a pierdut contactul cu avionul său vreme de 18 minute, cerîndu-i mereu, dar zadarnic, să-şi semnaleze identitatea (denumită în cod Rolf-lise) prin balansarea aripilor de la stînga la dreapta, ceea ce trebuia să ducă la o întrerupere a ecoului de radar. M-am delectat ascultîndu-l pe controlor cum devenea din ce în ce mai exasperat. Nici măcar atunci cînd a strigat, cu o voce de stentor, „Sofort Rolf-lise machen"* [Execută imediat Rolf-lise*], nu a obţinut nici un rezultat. Pe un alt controlor l-am auzit strigînd: „Rupe contactul, bombardierele sînt mult prea multe!".*

Unul dintre piloţi se plîngea că staţia sa de control nu-i poate spune nici măcar dacă britanicii vin dinspre nord sau dinspre sud. Toate acestea demonstrau că Window *izbutise să deruteze complet inamicul, lucru care s-a reflectat şi în pierderile noastre: deşi sensibil mai mari decît cele din ajun, ele se cifrau la numai 23 din 705 avioane, adică la 3,3 la sută.*

Echipa a consacrat acum mult timp şi multe eforturi pentru a combate avioanele de vînătoare germane care atacau bombardierele britanice şi americane. Capturarea întîmplătoare a documentelor de zbor ale unui pilot nazist le-a permis englezilor să-şi trimită, printr-un subterfugiu, propriile avioane de vînătoare printre cele germane, semănînd confuzie în rîndurile lor şi determinîndu-le să tragă unele în altele. În aceste ultime luni ale anului 1943, englezii continuau să bombardeze noaptea, printr-un covor de bombe care acoperea întreaga zonă vizată, în timp ce americanii atacau ziua, încercînd să se limiteze la obiective precise, cu caracter industrial sau militar, dar suferind pierderi mari. Nici britanicii nu o duceau mult mai bine: după calculele autorului, şansele echipajelor de a supravieţui unui ciclu de 30 ieşiri erau de aproximativ 20 la sută. Primejdia creştea în raport direct proporţional cu distanţa la care era situat obiectivul, aviatorii britanici trebuind adesea să străbată nu mai puţin de 800 mile în spaţiul aerian german.

Pentru a cruţa cît mai multe dintre vieţile compatrioţilor săi, Jones recurge la tot felul de stratageme: contrafăce vocile controlorilor de zbor germani, inclusiv pe cele ale femeilor, recrutate în disperare de cauză de Luftwaffe, ordonă suprimarea oricăror convorbiri radio dintre participanţii la raiduri, obţine anularea unui vechi ordin al comandamentului britanic, punînd astfel capăt emiterii continue a semnalului de identificare a fiecărui avion etc., etc. Din documentele intrate în posesia Aliaţilor după război, reiese că Göring însuşi a adus un omagiu fizicienilor britanici, deci implicit lui Jones, pentru tururile de forţă realizate în această perioadă. Un aport de seamă în reuşita bombardamentelor aliate îl aduce intrarea în uz a avionului de vînătoare american Mustang. Ceea ce nu împiedică totuşi ca, la 30 martie 1944, englezii să sufere, în cursul unui raid asupra oraşului Nürnberg, cele mai grave pierderi din tot timpul războiului — 96 aparate din cele 795 trimise în raid.

Pentru a compensa întîrzierea cu care avea să intre în funcţiune arma secretă V-1 (avionul fără pilot), naziştii au declanşat, la 21 ianuarie 1944, o nouă serie de bombardamente asupra Londrei şi a altor localităţi din Anglia, serie pe care britanicii au supranumit-o *Baby Blitz*, folosind un nou sistem pentru ghidarea bombardierelor lor — Funck Gerat 25. A. Jones a reuşit să-l contracareze foarte repede, astfel încît apărarea britanică a putut doborî numeroase avioane inamice şi seria de bombardamente a luat sfîrşit în aprilie 1944.

O deosebit de importantă sarcină a revenit echipei conduse de Jones în vederea pregătirii debarcării aliate în Normandia. Împreună cu colaboratorii săi a întocmit un veritabil catalog al staţiilor de radar germane de pe coastele Franţei şi Belgiei. În martie 1944, în urma unei precise localizări realizată de acest colectiv, bombardierele britanice au putut nimici staţia de radar *Wassermann 3*, de lîngă Ostende. Multe alte asemenea posturi de detecţie au fost nimicite, dar, pentru a camufla zona debarcării, Aliaţii au trebuit să atace pentru fiecare staţie din fîşia de litoral prevăzută pentru desant cîte două staţii din afara ei. Pentru a da impresia că debarcarea va avea loc la est de Normandia, englezii au folosit din plin procedeul *Window*, precum şi simulatoarele *Moonshine*, au distrus staţiile inamice de bruiaj şi au scos din funcţiune 40 din cele 47 staţii radar germane.

Primele „bombe zburătoare" V-1 care au căzut asupra Londrei în noaptea de 12 spre 13 iunie 1944, adică exact la data prezisă de Jones, i-au impus acestuia şi colaboratorilor săi noi eforturi de contracarare a armei naziştilor. La 15 iunie, în decursul a 24 ore, naziştii au trimis 200 bombe, dintre care 11 au căzut în cartierele cele mai aglomerate din ondra. Jones a recomandat folosirea agenţilor nazişti din Anglia — pe care Berlinul îi credea liberi, dar care se aflau în realitate în mîinile Intelligence Serviceului — pentru furnizarea de informaţii false, care să ducă la dereglarea tirului inamic. Herbert Morrison, membru laburist al guvernului britanic, s-a opus acestei sugestii, pe motiv că „ar contraveni planurilor providenţei". Jones a trecut însă peste această obiecţie şi a reuşit să-şi impună punctul de vedere. Aşa cum avea să se dovedească ulterior, naziştii au dat prioritate rapoartelor agenţilor lor, în dauna elementelor furnizate de aparatele de radioemisie instalate la bordul „bombelor zburătoare" şi au scurtat tirul, cruţînd astfel ondra de mari pagube şi numeroase victime. Înşelătoria a prins cu atît mai uşor, cu cît recunoaşterile aeriene germane, care fuseseră întrerupte încă de la 10 ianuarie 1941, au interpretat drept efecte ale „bom-

bei zburătoare" urmele bombardamentelor din 1940.

În aceeaşi vară a anului 1944, Winston Churchill a format Comitetul Crossbow, menit să studieze şi să preîntîmpine atacurile cu V-1 şi V-2, comitet în cadrul căruia Jones răspundea de toată munca de informaţii în legătură cu cele două arme. În această calitate, el a fost factorul principal al declanşării unei serii de bombardamente asupra rampelor de lansare şi depozitelor de „bombe zburătoare". Şi tot lui i se datorează faptul că artileria antiaeriană britanică a fost mutată din interior pe litoral, devenind astfel capabilă să lovească avioanele fără pilot înainte ca vînătoarea britanică să intre în acţiune. Rezultatul a fost o creştere sensibilă a eficienţei, trecîndu-se de la doborîrea a 50 de V-1 pe săptămînă la 170 pe săptămînă. Demn de remarcat este însă bilanţul pe care-l face autorul asupra ansamblului operaţiunii cu „bombe zburătoare": concluzia lui este că, pe plan economic, germanii au ieşit avantajaţi faţă de englezi, care au cheltuit mult mai mult pentru apărare decît cheltuiseră inamicii lor pentru atac.

După raidurile de la Peenemünde, naziştii au deplasat halele de fabricare a armei V-2 (pe care ei o numeau racheta A-4) la Blizna, într-un lagăr S.S. situat la 170 mile sud de Varşovia . Mişcarea de rezistenţă poloneză a aflat despre acest lucru în vara anului 1944 şi a început să studieze traiectoria noilor proiectile, trimiţînd Londrei informaţiile corespunzătoare. O asemenea rachetă a căzut întîmplător în Suedia şi englezii au dobîndit acest eşantion, pe baza unui schimb cu guvernul de la Stockholm. Între timp, Jones descoperise că germanii foloseau combustibili lichizi, intrînd în contradicţie cu mai toţi experţii britanici, care erau de părere că un asemenea lucru nu este cu putinţă. Ferm convins de dreptatea lui, fizicianul a avut curajul să-i ţină piept şi lui Churchill cu ocazia unei şedinţe convocată de primul ministru la 18 iulie 1944. O îndrăzneaţă operaţiune de recuperare a unei asemenea rachete în Polonia, cu ajutorul unui avion decolat de la Brindisi şi cu larga colaborare a patrioţilor polonezi, a permis specialiştilor englezi să analizeze cu de-amănuntul mecanismul rachetei, în iulie 1944.

În ciuda abundenţei de date de care dispunea acum, Jones s-a lovit de o puternică barieră de neîncredere la colegii şi superiorii săi atunci cînd a recomandat măsuri de preîntîmpinare a bombardamentelor cu V-2. Lucrurile au mers atît de departe, încît, la un moment dat, el a fost pe punctul să-şi înainteze demisia. Ceea ce l-a reţinut la post pînă la urmă a fost însă căderea primei rachete explozive, la 7 septembrie 1944, exact în ziua cînd Duncan Sandys anunţase, la o conferinţă de presă, că Londra se afla la adăpost de orice pericol. Făcînd un sumar al ravagiilor provocate în capitala britanică de bombele V-2, Jones nu uită să sublinieze că două oraşe belgiene — Liège şi Anvers — au avut mult mai mult de suferit decît Londra.

Autorul relevă că germanii mai pregătiseră şi ceea ce el numeşte o armă V-3, care putea să fie ori o bombă planor cu rază lungă de acţiune, ori un avion fără pilot, reprezentînd o perfecţionare a lui V-1, ori un avion-sinucigaş, de tip Kamikadze, ori o rachetă cu două etaje menită să bombardeze Statele Unite, ori un fel de tun multiplu, capabil să tragă la mare distanţă.

Mulţumită activităţii lui Jones şi colaboratorilor săi, în epînd din iunie 1944 bombardamentele aliate asupra Germaniei au devenit mult mai eficiente şi au înregistrat incomparabil mai puţine pierderi. Un exemplu frapant l-a oferit ziua de 6 octombrie, cînd, din 949 avioane trimise în raiduri, numai 13 au fost lovite de vînătoarea şi artileria antiaeriană a germanilor. Apogeul triumfal al sistemelor de radio-navigaţie puse la punct de către fizicienii britanici l-a reprezentat scufundarea cuirasatului Tirpitz[1], la 12 noiembrie 1944, într-un fiord norvegian. Mulţumit, pe bună dreptate, de roadele activităţii sale, autorul nu uită să atragă atenţia însă că omenirea în general şi Aliaţii în special au avut mare şansă că sfîrşitul războiului a survenit înainte ca hitleriştii să pună la punct avionul cu reacţie Junkers-288 şi proiectilele teleghidate.

În perioada imediat postbelică, Jones a interogat, printre prizonierii de război germani, pe cei care îi fuseseră adversari direcţi în domeniul radio-comunicaţiilor, al aviaţiei, al serviciului secret etc. Acest lucru i-a permis să-şi clarifice unele nelămuriri pe care le mai avea şi să-şi dea seama de profundul respect pe care i-l purtau foştii inamici.

Dintre generalii germani, scrie Jones, *Wolfgang Martini, care condusese serviciul de transmisiuni din Luftwaffe, era persoana cu care voiam cel mai mult să discut, deoarece, încă din 1933, se ocupase de tot ceea ce privea radarul şi semnalizările în cadrul aviaţiei militare germane. Mă întrebam cum aveam să interoghez un general, dar am constatat că era o treabă foarte uşoară, întrucît şi el voia să mă chestioneze pe mine. Avea o memorie excelentă şi îşi amintea de diferite incidente care îl nedumeriseră. De exemplu, m-a întrebat imediat de ce eşuase în încercarea de a bruia, în 1942, radarurile noastre de pe insula Malta. I-am furnizat explicaţia: germanii aveau obiceiul să urmărească emisiunile britanice pe care le bruiau şi să considere bruiajul eficient atunci cînd emisiunile încetau; ideea mea fusese de a continua să emitem o bucată de vreme, în ciuda bruiajului, convingîndu-l astfel pe inamic că nu reuşise în intenţiile sale. Explicaţia mea l-a umplut pe Martini de un amuzament amestecat cu ciudă.*

Un alt incident care, după spusele lui, îl mirase, avusese loc în toamna anului 1944. Atunci intrase în funcţiune o staţie foarte puternică de bruiaj a naziştilor, pe colina Feldberg de lîngă Frankfurt. Peste numai cîteva zile noi reuşisem să bombardăm turnul staţiei respective. Cum de ne

[1] *Magazin istoric*, nr. 11-12/1974.

descurcasem atît de bine şi atît de repede? Nu i-am putut oferi pe moment o lămurire completă, fiind vorba de un secret militar. Poziţia exactă a staţiei de bruiaj fusese determinată prin conjugarea datelor obţinute de două posturi de radio-goniometrie britanice. Deîndată ce aflasem situarea geografică a turnului, îmi dădusem seama că era vorba de colina Feldberg şi ordonasem raidul de bombardament. Martini mi-a mărturisit că promptitudinea noastră îl uluise în aşa măsură, încît ceruse o anchetă din partea Curţii marţiale, temîndu-se să nu aibă de-a face cu o trădare.

Pe generalii germani îi surprinsese corectitudinea informaţiilor noastre şi Martini, aşa cum era şi firesc, dorea să ştie cum ajunsesem la acest înalt grad de precizie. Din cele spuse de el reieşea că, ori de cîte ori se loviseră de vreo nouă problemă creată din partea noastră, naziştii înfiinţaseră cîte un comitet cu sarcina de a duce investigaţiile şi de a decide asupra măsurilor ce trebuiau luate. Exact aşa se întîmplase şi la noi în 1943, cînd se iscase o panică în legătură cu perspectiva unor bombardamente cu rachete germane. Din experienţa noastră constatasem că activitatea comitetelor se desfăşura mult mai lent şi mai puţin rodnic decît cea a indivizilor care primeau sarcinile corespunzătoare, mai ales cînd era vorba de oameni cu experienţă şi cărora li se acorda libertate de mişcare.

Deşi în toamna anului 1944 fusese promovat director al secţiei de informaţii din Ministerul aerului, purtînd răspunderea tuturor investigaţiilor ştiinţifice şi tehnice, Jones a solicitat şi obţinut în 1946 postul de profesor de filozofie a naturii la Universitatea din Aberdeen (Scoţia). Numirea lui s-a făcut cu sprijinul lui Churchill. Invitat în cîteva rînduri să-şi reia vechea muncă, el a refuzat. Abia în septembrie 1952, a acceptat să revină temporar la Ministerul apărării, pentru o reorganizare generală a serviciilor secrete ştiinţifice. Nemulţumit însă de faptul că problemele militare legate de energia atomică nu fuseseră incluse în sfera acestor servicii, s-a înapoiat, în 1953, la Aberdeen, unde trăieşte şi în prezent.

Cercetările sale după instaurarea păcii şi-au avut adesea originea în probleme ivite în timpul războiului: influenţa radiaţiilor solare asupra emisiunilor de radio, criteriile şi mecanismul biologic de orientare în spaţiu a porumbeilor călători, detectarea navelor după mirosul de motorină arsă pe care ele îl degajă, descifrarea codului genetic etc.

CLIO ANUNŢĂ • CLIO ANUNŢĂ • CLIO ANUNŢĂ

„Cu slove latineşti"

S-a mai amintit, nu o dată, despre grija unor voievozi pentru ducerea la bun sfîrşit a unor lucruri de mică însemnătate, ce lesne ar fi putut fi încredinţate unor slujitori. Este şi în această grijă dovada spiritului de buni gospodari pe care au avut-o mulţi dintre domnitorii noştri. Iată un exemplu din multele cîte se pot povesti.

În 1699, Constantin vodă Brîncoveanu trimitea un răvaş către „Erimia pecetariul", un apreciat meşter braşovean, adevărat artist în făurirea sigiliilor.

Din scrisoarea — redactată chiar de voievod într-o savuroasă limbă română — aflăm că domnul îi expediase acestui Erimia un „izvod" (desen-machetă), precum şi descrierea detaliată a modului în care urma să fie făcută pecetea (ceea ce în zilele noastre s-ar numi „documentaţia tehnică"). Voievodul cerea, ca meşterul braşovean să execute „o pecete la un zamfir [safir]", sigiliu pe care „să-l lucreze şi să-l sape, că este foarte bunişoară piatră..." Vodă îşi exprima „ruga" ca lucrarea să fie făcută „foarte bine şi curat", convins că artistul braşovean are, pentru asemenea osteneală, „învăţătură" — adică iscusinţa şi experienţa necesare.

Lucrarea era urgentă, căci domnul insista pe lîngă „jupînul Erimia... să lase alte lucruri înnapoi [de o parte] şi să se apuce de acest puţin lucru al nostru [mărunt ca dimensiuni], că doară ni l-ar isprăvi pînă în zece-cinsprezece zile". Se vede, totodată, cît de migăloasă şi dificilă era o asemenea lucrare, de vreme ce pentru isprăvirea ei erau necesare două săptămîni de osteneală!

Voievodul mai recomanda meşterului „să nevoiască să-l sape adîncu, să nu fie săpături pe faţă", cu alte cuvinte să realizeze o motrice sigilară ale cărei impresiuni să fie clare şi durabile. Anul — mai preciza domnul Ţării Româneşti — să fie săpat „cu slove latineşti: 1699" — adică cu cifre arabe, nu slavone, astfel ca pecetea să poată fi înţeleasă pe tot întinsul continentului.

Aparent mărunţă, această grijă pentru calităţile pe care trebuia să le aibă un sigiliu al ţării reflectă dragostea voievodului pentru lucrul bine făcut şi cu chibzuinţă. Şi dacă astăzi avem atîtea sigilii preţioase — comori artistice şi documente inestimabile — acest lucru se datoreşte şi grijii cu care oamenii de frunte ai ţării s-au preocupat de buna lor realizare.

Nestor VORNICESCU

ŞAMPANIE POMMERY
ŞI CUVINTE OTRĂVITE

GEORGE G. POTRA

Apare incredibil ca o misiune diplomatică să acţioneze, prin multitudinea mijloacelor pe care i le conferă statutul şi posibilităţile, împotriva ministrului de externe. Şi totuşi, comportarea şefului misiunii diplomatice a României la Paris, în anii 1934-1936, împotriva ministrului de externe român Nicolae Titulescu, reprezintă un exemplu care infirmă acest principiu.

Legaţia României la Paris avea în fruntea sa pe Constantin Cesianu, numit în acest post, de trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar, la 1 iulie 1931, pe care l-a deţinut pînă la 20 decembrie 1938. Om şters, în ciuda diplomelor pretenţioase pe care le deţinea, Constantin Cesianu avea însă şansa de a fi prietenul regelui Carol II, cunoscînd prea bine resentimentele monarhului faţă de Nicolae Titulescu. Ministrului de externe român îi era reproşată, violent, atitudinea sa de fond anticarlistă. Adversitatea faţă de Nicolae Titulescu i-a legat, deci — pe Carol II şi Constantin Cesianu — cu forţa care uneşte pe intriganţii de profesie, incapabili să recunoască valoarea şi să promoveze interesele autentic naţionale. La adăpostul imunităţii, imediat după numire, Constantin Cesianu îşi începe cariera, nu de diplomat, ci de intrigant. Se prinde vîrtos în hora funestă ce caută noi şi noi parteneri, caută să se dovedească nu un simplu receptacul pasiv, ci un braţ autentic activ. Îşi foloseşte mijloacele pe care postul ce-l avea i le dădea pentru a denigra poziţii, pentru a deprecia persoane, fapte şi idei. Simte pulsul Palatului Regal, resimte că „opera" sa capătă notaţii pozitive în sferele înalte şi hotărăşte ad-hoc să-şi spună şi să se iscălească, în misivele private către rege. Dinu sau pur şi simplu D. Nu, nu e puţin lucru să te bucuri de o asemenea intimitate. Dinu, D., alias Constantin Cesianu nu uită însă că este un „prea plecat şi supus servitor" şi, dacă uită, uneori, se manifestă totuşi ca atare totdeauna. Nepreţuitul D., o literă într-un alfabet de intriganţi, se transformă într-un real comisionar al ramurii bucureştene a casei de Hohenzollern, expediindu-şi plocoanele odată cu intrigile.

În imagine: C. Cesianu (primul din stînga) şi Nicolae Titulescu la Paris.

La 2 decembrie 1934, Constantin Cesianu expediază[1] pe adresa regală „un coș cu 12 sticle Pommery (nature milesimul 1921)" și o scrisoare personală — conținînd o acerbă defăimare la adresa lui Nicolae Titulescu — care ne servește comentariului și aprecierilor. „La Atena am aflat de misiunea lui Titulescu și, din știrile ce mi s-au dat acolo, telefonic, de la București, am tras concluzia că abcesul va crăpa în fine. Dar groaznicul atentat de la Marsilia[2]... incontestabil a ușurat delicata situație în care se vîrîse Titulescu"[3].

Criza de guvern declanșată prin demisia lui Nicolae Titulescu, trimisă de la Geneva, la 28 septembrie 1934, și păstrată secretă pînă la 2 octombrie 1934, nu a evoluat așa cum au scontat inamicii din țară și din străinătate ai ministrului de externe român. Cabinetul format de Gheorghe Tătărăscu la 2 octombrie 1934 s-a constituit fără a avea un titular la Ministerul Afacerilor Străine. Se lăsa lui Nicolae Titulescu posibilitatea de a se explica asupra motivelor demisiei și de a-și formula exigențele. La 10 octombrie 1934, deci numai o zi după atentatul de la Marsilia, căruia i-au căzut victime regele Alexandru I al Iugoslaviei și Louis Barthou, ministrul de externe al Franței (fapt foarte alarmant și care reclama o continuitate de atitudine a Micii Înțelegeri și a Înțelegerii Balcanice), Carol II — obligat să ia în considerare reacțiile îngrijorate provocate în cercurile politice și diplomatice din străinătate, mai ales în cele franceze, de știrea demisiei ministrului de externe român — hotărăște, după acceptarea cererilor acestuia, reintrarea lui Nicolae Titulescu în noul guvern. Sîntem tentați să credem că Nicolae Titulescu nu a scăpat prilejul de a marca public, într-o formă totuși prudentă, satisfacția sa pentru rămînerea în funcție. Dușmanii ministrului de externe român nu au pierdut prilejul de a face și din această satisfacție un nou și nu mai puțin important punct al atacului lor, de a încerca, prin orice mijloace, să stimuleze adversitatea regelui și a altor factori responsabili de la București împotriva șefului diplomației românești. „Azi, însă — scria Cesianu — el afișează pretutindeni, — aci ca și la Geneva — trufia sa insolentă. Devotații săi, care deveniseră umili și temători, au scos cu ifos iarăși capul la iveală: «*Titulescu for ever!*» [Trăiască Titulescu!]".

Animozitatea dintre ministrul de externe și ministrul României la Paris nu era de dată recentă. Relațiile dintre cei doi cunoscuseră o deo ebită încordare în lunile ianuarie-aprilie 1934, perioadă în care între ei nu existase nici un contact, nici măcar oficial.

Nicolae Titulescu încercase la sfîrșitul lunii aprilie 1934 o atenuare a conflictului, nereușită dealtfel. Dovada o avem în aceeași relatare a lui Constantin Cesianu care afirma: „Maiestatea Ta știe că la finele lui aprilie, cînd Titulescu a venit oficial la Paris, îi am pretins o explicațiune, dat fiind o serie de acte și fapte pe care nu le puteam tolera nici ca funcționar, nici ca om. După trei ore de aprigă și vehementă discuție, el a crezut că îmbrățișîndu-mă «*tout était pour le mieux dans le meilleur des mondes*» [corect: Tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes posibles — Totul e cît se poate de bine în cea mai bună lume cu putință], — nepricepînd sau făcîndu-se că nu pricepe că pentru mine procesul avea și un alt substrat decît resentimente personale". Și el continuă: „Emisari de ai lui Titulescu au început după un timp de boicot să lucreze pentru o apropiere, pentru o împăcare, adăugînd că o «conlucrare între el și mine, *neștirbită de nimeni și nimic*», e absolut necesară. [Alexandru] Zeuceanu, Elena Văcărescu, [Constantin] Vișoianu etc. au fost dintre aceștia. Toți îmi susțineau: «Titulescu e un geniu. Trebuie luat cum e și să i se ierte totul. Regele și țara *au nevoie* de el și *nu pot* fără el. Singur d-ta îi stai de-a curmezișul cînd de fapt ar trebui să fii puntea de legătură între rege și Titulescu, om al regelui. Regele poate fi liniștit pe toată domnia sa etc. etc.»".

Evoluția raporturilor dintre cei doi în cursul celei de-a doua părți a anului 1934, departe de a cunoaște o normalizare — și scrisoarea pe care Constantin Cesianu o adresează regelui la începutul lui decembrie 1934 este o confirmare — relevă caracterul ireconciliabil pe care îl dobîndise și avea să-l prezerve conflictul dintre ei. Intrigant experimentat, Cesianu căuta să identifice punctele nevralgice ale ministrului de externe român, încerca să formuleze noi capete de acuzare împotriva lui Titulescu. Reale sau imaginare, ele erau sortite să aibă efect, dat fiind fondul profundei și nedezmințitei antipatii regale pe care ele e brodau. Cesianu acționa astfel pentru a-și justifica și perpetua privilegiile pe care le dobîndise din partea regelui. În paralel, Cesianu acționa fervent împotriva ministrului de externe român, inventariind cu grijă tot ceea ce i se părea o piesă compromițătoare, susceptibilă să fie introdusă în dosarul anti-Titulescu.

Pentru Cesianu, prestigiul lui Titulescu în interior și pe plan internațional, departe de a fi o realitate, se reducea „la crearea legendei: Titulescu, tehnician indispensabil".

Prezentîndu-și devotamentul față de rege drept motiv al antipatiei profunde pe care Titulescu i-ar fi manifestat-o, Cesianu scria: „Atitudinea pe care sub forme diverse el o ia cînd direct, cînd indirect față de mine, în fond, Sire, nu e decît lupta dusă de el de ani și neîncetat contra Maiestății Tale pe care mă o iubește și în care vede și un adumbritor".

În consonanță cu părerile exprimate de alți politicieni din România anilor 1934-36, Cesianu reproșa, de asemenea, lui Titulescu că ar fi pus în slujba acțiunii sale personale (inclusiv anticarliste) majoritatea reprezentanțelor noastre diplomatice. „Restul legațiunilor sînt oficine iremediabil cîștigate «cauzei Titulescu», iar una, două (Bruxelles,

[1] Surprinde și nedumerește cum unii cercetători pun scrisoarea trimisă de C. Cesianu pe numele unui agent?!
[2] *Magazin istoric*, nr. 6/1975.
[3] Atunci cînd citățm, preluăm întocmai textul documentului original.

Varşovia), care păreau cîndva puţin entuziaste, *el le-a matat* [le-a înfrînt rezistenţa] prin teroarea sabiei lui Damocles. Ataşaţii de presă, ca şi ataşaţii comerciali, cît şi Direcţia Presei şi mai tot Ministerul afacerilor străine, în cap cu Savel Rădulescu şi veninosul Mişa Arion, sînt uneltele exclusive ale lui Titulescu, ba adeseori duşmanii Maiestăţii Tale".

Nu erau uitate relaţiile lui Nicolae Titulescu cu diverşi ziarişti români şi străini care atacaseră în mai multe rînduri pe Carol II. „Nu e inutil a spune Maiestăţii Tale că Titulescu subvenţionează aci pe Schachman (omul lui Maniu) şi de un rînd de vreme pe Tolu (omul lui Vaida). Asemeni că a văzut mulţi ziarişti, iar lui Pertinax — acel care a atacat mereu pe Maiestatea Ta — îi a spus, eu fiind prezent, cînd acesta intra în odaie: «*N'est ce pas, nous ne dirons plus du mal de Sa Majesté?*» [Nu-i aşa, nu vom mai spune nimic rău despre Maiestatea Sa?] şi mi-a adăugat: «hai, Dinule, împacă-te cu el, e un prieten şi om de treabă»".

E locul aci a spune că nu toate reproşurile de acest gen erau gratuite. Nu de puţine ori Titulescu a atacat direct persoana, ideile, gesturile lui Carol II, faptul găsindu-şi explicaţia, deopotrivă, în diferenţele existente atît la nivelul opticii, cît şi la acela al acţiunii politice, pe de o parte, în intenţia de a contrabalansa acţiunea regală îndreptată împotriva sa, pe de altă parte. Dacă recunoaştem în persoana lui Titulescu sursa directă sau numai de inspiraţie a unora din judecăţile negative din presa română şi străină faţă de Carol II, sîntem obligaţi a constata că nu tot ceea ce constituia, fie chiar şi în aceşti ani, campanie anticarlistă poate fi pus pe seama ministrului de externe român.

Seria largă a învinuirilor era continuată cu reproşul pentru intoleranţa lui Nicolae Titulescu faţă de punctele de vedere şi atitudinile contrare viziunii sale şi pentru lipsa sa de acţiune faţă de atacurile la adresa lui Carol II. „Orice reflecţiune de ordin general chiar şi în o convorbire particulară, e trecută de «oamenii lui Titulescu» prin ciurul cenzurii şi interpretată ca «Lèse titulescianism». La fel şi nemanifestarea de entuziasm. De exemplu conversaţiunea lui [Ion] Luculescu cu Elena Văcărescu (la care a asistat şi avocatul C. Sipsom), cînd Luculescu a vorbit de [Edward] Beneš şi despre care conversaţiune mi-a vorbit Titulescu acum trei-patru zile ca fiind o aluzie otrăvită la adresa sa. Am ripostat: «Ai fost tendenţios informat. Dar ce măsuri ai luat contra acelor diplomaţi cari nu apără pe Maiestatea Sa în contra străinilor?»".

Părerilor exprimate regelui în legătură cu persoana lui Titulescu, Cesianu le-a asociat mereu subversiunea directă împotriva ministrului de externe român, pe care-l denunţa în speranţa eliminării sale. „Şi ca să termin cu Titulescu — capitol care ar cere nenumărate pagini — conchid *fără pasiune, nici ură:* nu Te iubeşte; se va alia cu orişicine cînd îi va veni bine şi pentru orişice".

Acţiuni politice din relaţiile româno-franceze au fost folosite de Constantin Cesianu pentru a încerca plasarea lui Nicolae Titulescu într-un con de penumbră. „Venirea în ţară a sărmanului Barthou [în iunie 1934] a fost contrar credinţei şi lucrăturilor lui Titulescu, triumful cu rezonanţe formidabile, la Paris şi aiurea, al politicei şi felului de a fi al Maiestăţii Tale şi prin *ricochet* punerea în evidenţă a lui Tătărăscu. A urmat apoi, în iulie, vizita lui Tătărăscu la Paris. Succesul — operă a mea şi cu concursul doar al lui Luculescu — a fost atît de mare încît Titulescu şi-a dat seama «qu'il y a pêril en la demeure» [că pericolul este iminent] (numai o dată am mai lucrat aşa, şi din *aceleaşi motive*, şi anume, pentru Argetoianu, în calitatea-i de membru de prim plan al unui guvern zis personal)".

Plin de ură, ministrul României la Paris a căutat să influenţeze în spiritul vederilor sale şi ale monarhului numeroase şi influente personalităţi ale vieţii politice franceze. „Reamintesc că Daladier, Boncour, Tardieu, Doumergue, Laval, Léger, Mändel, Herriot, Chautemps, Sarraut, Piétri, Gouraud, Weygand etc. sînt fixaţi asupra lui Titulescu şi şi-au verificat prin mine unele păreri proprii şi sînt convins că nici unul nu mă a trădat. Titulescu îşi dă însă seama că oricît caută el a îi încînta şi a-şi oferi serviciile (îndeosebi la Geneva), el simte că ceva scîrţîie aci şi că acel ceva nu poate avea altă sursă decît pe ministrul României la Paris. Neîndrăznind să mi-o spună, el aruncă vina în spinarea lui Luculescu, ca şi cum acesta ar lucra peste capul meu". Afirmaţiile tendenţioase ale lui Cesianu nu au reuşit să schimbe relaţiile lui Titulescu cu personalităţile vieţii politice franceze, acestea avînd să conserve, în general, un caracter normal, iar cu unele dintre ele chiar foarte amical. Faptul că Titulescu era reprezentantul liniei politice care făcea din prietenia cu Franţa una din coordonatele principale ale politicii externe româneşti era de natură să-i asigure, evident, o poziţie privilegiată în conversaţiile, relaţiile şi chiar diferendele eventuale cu reprezentanţii cercurilor politice franceze.

Deplin avizat supra mobilurilor, conţinutului şi sensului activităţii lui Cesianu şi a acoliţilor săi, Titulescu a întreprins o suită de acţiuni (vizite, convorbiri, o serie de articole), menite a contrabalansa efectele campaniei denigratorii şi subversive ce se desfăşura împotriva sa. „Venirea lui Titulescu, astă-vară la Paris — scria Cesianu — a avut drept scop să micşoreze răsunetul vizitei lui Tătărăscu şi a spuselor lui Barthou; venirea de acum, ca să convingă lumea de aci că situaţiunea sa e de neclintit. «Eu, numai eu. Nimeni altul» — aceasta e deviza lui Titulescu, aceasta este «*le mot d'ordre*» [Cuvîntul de ordine] pentru ai săi".

În mod firesc, ministrul de externe român a încercat să neutralizeze şi să curme activitatea desfăşurată în acest sens de către Legaţia României la Paris.

Lipsa unei reacţii prompte şi vehemente a Palatului faţă de Titulescu ar fi constituit după Cesianu „un început de dărămare a cetăţii pe care am clădit-o aci". Aşa fiind, ministrul României la Paris cerea lui Carol II să intervină, să-şi exprime clar atitudinea şi, mai ales, să facă acele gesturi care să demonstreze, fără echivoc, sprijinul pe care îl acorda acţiunii ce se desfăşura în interiorul Legaţiei României din Franţa. „Rog pe Maiestatea Ta, şi din sentiment şi îndeosebi din calcul politic, a nu tolera o atare pretenţiune care ar fi imediat speculată. Capul de acuzare este: critici la adresa lui Titulescu (în fond, faptul de a fi întrebuinţat pe Luculescu ca emisar pe lîngă Maiestatea Ta şi *aceasta chiar din spusa lui Titulescu*). Îndrăznesc a crede că pentru a astupa gura lui Titulescu şi a îl face să priceapă să nu mai aibe a se lega de *oamenii Maiestăţii Tale*, că arfi bine şi *oportun* a decora pe Luculescu, care a slujit *fidel şi cu inimă ani în şir*... Rog pentru decorare. A suferit mult. E singurul ataşat de presă înjurat de Titulescu şi ziarele de la noi — la fel ca şi mine, singurul ministru înjurat la fel, *deci dovada* că nu am înţeles a fi pe placul *nici măcar al lui Titulescu* sau mai bine zis *tocmai al lui Titulescu* ... Am îndrăznit rar a sugera decorări. O fac azi din un înalt sentiment şi din raţiune politică".

Bineînţeles, mereu şi mereu aceleaşi înalte considerente?!

Scrisoarea lui Constantin Cesianu are un final consecvent cu tonul şi conţinutul întregului text. Marile scriitoare Elena Văcărescu şi Martha Bibescu sînt ultimele încriminate. Fiecare din alte motive. Elena Văcărescu — pentru ataşamentul nelimitat faţă de şeful diplomaţiei române, Martha Bibescu — pentru faptul de a se fi „compromis" în asemenea măsură încît prestigiul intelectual nu-i permitea să se încadreze eficient în campania împotriva lui Nicolae Titulescu.

De la Paris spre Bucureşti vor fi trimise în continuare coşuri cu sticle de şampanie Pommery şi alte scrisori, avînd ca autor pe Constantin Cesianu, vizîndu-l pe Nicolae Titulescu. Adversitatea continuă. Îl vom regăsi pe Cesianu, în august 1936, în ţară, omniprezent în complicatele ţesături de intrigi care se alcătuiau în scopul înlăturării lui Nicolae Titulescu din guvern. În întrevederile şi discuţiile avute în acele zile cu Gheorghe Tătărăscu, ca dealtfel şi cu alţi lideri politici, Cesianu va căuta să fructifice relaţiile sale mai vechi cu toţi aceştia, aducînd noi argumente atît pentru eliminarea ministrului de externe, cît şi sugestii pentru punerea la punct a formulei în care ea să se realizeze.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **Mircea Muşat, Ion Ardeleanu — UNITATE, CONTINUITATE ŞI ASCENSIUNE ÎN MIŞCAREA MUNCITOREASCĂ DIN ROMÂNIA. 1821-1948.**

Editura Academiei, Bucureşti, 1981, 344 pp., 30 lei: *monografie dedicată aniversării a 60 ani de la făurirea Partidului Comunist Român.*

● **PROBLEME FUNDAMENTALE ALE ISTORIEI PATRIEI ŞI PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN** *(volum întocmit de un colectiv alcătuit din* **Constantin Mocanu-coordonator, Ion Ardeleanu, Augustin Deac, Ştefan Lache, Mircea Muşat, Nicolae Petreanu).**

Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1981, 592 pp., 26.60 lei: *tematică, bibliografie şi crestomoţie folositoare studenţilor şi maselor largi de cititori.*

● **I.I. Russu — ETNOGENEZA ROMÂNILOR.**

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1981, 468 pp., 32 lei: *vastă cercetare consacrată fondului autohton traco-dacic şi componentei latinoromanice în evoluţia poporului nostru.*

● **Maria Dogaru — ASPIRAŢIA POPORULUI ROMÂN SPRE UNITATE ŞI INDEPENDENŢĂ OGLINDITĂ ÎN SIMBOL HERALDIC** *(sub egida Direcţiei generale a Arhivelor statului).*

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1981, 282 pp., 84 lei: *album heraldic cu 266 ilustraţii.*

● **Maria Holban — DIN CRONICA RELAŢIILOR ROMÂNO-UNGARE ÎN SECOLELE XIII-XIV.**

Editura Academiei, Bucureşti, 1981, 312 pp., 21.50 lei: *opt studii, rezultat a două decenii de cercetări.*

● **Emil Răcilă — CONTRIBUŢII PRIVIND LUPTA ROMÂNILOR PENTRU APĂRAREA PATRIEI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. 1916-1918.**

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1981, 424 pp., 23 lei: *situaţia administrativă, economică, politică şi socială a teritoriului românesc vremelnic ocupat.*

● **DIN ISTORIA MIŞCĂRII MUNCITOREŞTI. DOCUMENTE ARĂDENE** *(volum realizat de* **Eugen Glück şi Alexandru Roz).**

Editura Facla, Timişoara, 1981, 284 pp., 7,75 lei: *304 materiale de arhivă din perioada 1821-1918.*

La întrebarea conchistadorului spaniol Francisco Pizarro[1]: ce răsplată ar fi dispus să ofere pentru a se răscumpăra, regele incas Atahualipa a răspuns că va umple cu obiecte din aur o încăpere de 6 m lungime pe 5 m lățime și 2,5 m înălțime, precum și două camere similare cu obiecte din argint. Informația este absolut sigură, fiind furnizată de un martor ocular, Francisco de Jerez, cronicar și secretar al lui Pizarro. Deși edificator, episodul nu ilustrează decît în parte imensitatea comorilor jefuite de conchistadori din Peru[2].

În 1524, nobilul Francisco Pizarro, aflat în slujba guvernatorului coloniei spaniole Castilia de Aur din America Centrală, a obținut licența pentru descoperirea și cucerirea unei țări foarte bogate în aur, imperiul incas. Neavînd destui bani, Pizarro s-a asociat cu un alt conchistador, Diego de Almagro, și cu preotul Hernando de Luque. Prima expediție a pornit din orașul Panama la 14 noiembrie 1524, în frunte cu Pizarro, și s-a dovedit infructuoasă. Almagro, care i-a urmat, a fost mai norocos, descoperind două regiuni foarte bogate în aur.

Reîntorși în Panama, cei doi au inițiat o a doua expediție formată din două corăbii. Navigînd pînă aproape de ecuator, ei au descoperit bogate mine de smaralde, dar au fost puși pe

INCAȘII SE RĂSCOALĂ

ALBERT GARCIA

fugă, în august 1527, de o armată de indieni. După aproape un an, conchistadorii au primit ajutoare în soldați, arme și hrană. Continuîndu-și drumul spre sud, au acostat în portul indian Tumbez, la granița de nord a Imperiului Incas, pe care l-au numit Peru. De aici, soiii trimiși pe țărm s-au înapoiat povestind despre bogățiile văzute în oraș.

Plecat în Spania, Pizarro a obținut din partea lui Carol Quintul licența de a descoperi și coloniza, pentru Coroana spaniolă, un teritoriu care trebuia să se întindă, de la limita de nord a Imperiului Incas, pe o lungime de peste 800 km, de-a lungul coastei Pacificului. Din Spania, Pizarro s-a întors, împreună cu cei patru frați ai săi, la Panama.

Cea de-a treia expediție a pornit din Panama în primele zile ale anului 1531. Din cel dintîi oraș indian cucerit cu armele, Coaque, au fost capturate obiecte din aur și argint evaluate la 15 mii pesos aur (un pesos aur = 5 franci aur), precum și o mare cantitate de perle și smaralde. Debarcînd în insula Puna, la 25 iulie 1531, conchistadorii au aflat despre războiul civil care măcina, de cîțiva ani, Imperiul Incas. După moartea împăratului Huaina Capac, Huascar, fiul său legitim — care își avea capi-

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 6/1973 și 7/1971.

tala la Cuzco — fusese atacat de Atahuallpa, un urmaş nelegitim al împăratului decedat, care pusese stăpînire pe partea de nord a statului. Pizarro a speculat acest conflict şi, prezentîndu-se rînd pe rînd ca aliat al fiecărula dintre cei doi rivali, a cucerit insula Puna şi apoi oraşul Tumbez. Succesele sale s-au datorat atît vicleniei, luîndu-şi inamicii prin surprindere, cît şi spaimei pe care o provocau armele de foc şi caii, aceştia din urmă, netrăind în partea locului, erau consideraţi fiinţe supranaturale.

Pînă în noiembrie 1532, conchistadorii au înaintat pe coasta Pacificului vreo 800 km, creîndu-şi aşezări întărite. La începutul lui noiembrie, lîngă oraşul indian Cajamarca, pe Pizarro îl aştepta Atahuallpa cu o oaste numeroasă. Pizarro l-a atras prin viclenie pe incas în oraş şi cei 8 000 ostaşi care îl însoţeau pe suveranul indian au fost în parte decimaţi, iar restul luaţi prizonieri împreună cu Atahuallpa. Instigat de conchistador, suveranul nelegitim, care se bucura de o oarecare libertate din partea invadatorilor, i-a condamnat la moarte şi l-a executat pe Huascar.

Între timp, la 14 aprilie 1533, la Cajamarca a sosit şi Almagro. El şi Pizarro şi-au împărţit prada jefuită pînă atunci din provinciile cucerite: fantastica sumă de trei milioane pesos de aur.

Temîndu-se că Atahuallpa va răscula poporul, Pizarro l-a înscenat un proces, după care captivul a fost executat. Pizarro şi-a asigurat apoi alegerea ca împărat — vasal regelui Spaniei — a unui alt frate al lui Huascar, Tupac Huallpa, care a pornit, alături de spanioli, spre Cuzco. Între timp, el a murit şi, în locul său, nobilii incaşi au ales ca suveran un alt frate, mai mic, Manco Tupac, în vîrstă de 16 ani. În noiembrie 1533, Pizarro alături de Manco au intrat în Cuzco, după ce au înfrînt împotrivirea unui fost general al lui Atahuallpa, Quizquiz. Cea mai mare parte a Imperiului incaş fusese pusă sub suzeranitatea lui Carol Quintul. Colonia a fost denumită Noua Castilie, avînd ca guvernator pe Francisco Pizarro.

În anii următori, conflictul dintre fraţii Pizarro şi Almagro, iscat încă de la întoarcerea lui Francisco din Spania, a devenit făţiş. Pizarro a reuşit să-i convingă totuşi pe Almagro să părăsească Cuzco, să se îndrepte spre sudul imperiului şi, de acolo, către Chile, promiţîndu-i că noile cuceriri îi vor aparţine. Oraşul a rămas sub conducerea lui Juan şi Gonzales, fraţii mai mici ai lui Francisco, acesta plecînd la Lima.

Asasinarea celor doi suverani incaşi, Huascar şi Atahuallpa, prădarea şi profanarea templelor din capitala imperiului au stîrnit mînia băştinaşilor. Pe fundalul conflictului latent dintre conchistadori s-a produs, în 1536, prima răscoală generală a indienilor, care au asediat timp de aproape un an Cuzco, punînd în pericol dominaţia spaniolă. Represiunea a fost drastică, iar soarta băştinaşilor a devenit şi mai grea. Autorii contemporani estimează că, 50 ani după debarcarea conchistadorilor, jumătate din populaţia indiană a pierit din pricina foamei, deportărilor şi bolilor. Dar flacăra luptei pentru libertate nu s-a stins. Ea a izbucnit cu vigoare în 1571, cînd indienii s-au răsculat din nou. Luptele s au reluat în 1780, cînd Tupac Amàru[1] a condus cea mai mare răscoală ţărănească din perioada dominaţiei spaniole în America Latină. Trei decenii mai tîrziu, în iulie 1821, Peru şi-a proclamat independenţa. Nenumăratelor lucrări despre descoperirea şi cucerirea imperiului incas, li s-a adăugat în anii din urmă teza de doctorat a istoricului Albert Garcia, La Découverte et la conquête du Pérou, prezentată la Universitatea din Paris, din care publicăm şi noi un fragment, cu titlul şi subtitlurile redacţiei Magazin istoric.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1971.

Manco Tupac se pregăteşte de luptă

Hernando Pizarro a revenit din Spania cu promisiunea ca Francisco să fie numit conte de Atabillos — regiunea din împrejurimile oraşului Lima. Guvernatorul îşi vedea mărit teritoriul provinciei Noua Castilie cu 70 leghe mai la sud de vechiul hotar.

În timpul şederii sale la Lima, Hernando, fără a pierde vremea, a vrut să se achite de promisiunea făcută regelui Spaniei de a-i oferi, ca dar, o mare sumă de bani, peste obligaţiile legale. De aceea s-a adresat colonilor din oraş, cerîndu-le să-şi ajute suveranul în lupta dusă împotriva duşmanilor din Europa, explicîndu-le că cel mai bun mijloc era acela de a dărui regelui o mare sumă de bani. Hernando a fost însă refuzat categoric. Atunci, el a reţinut o cotă parte din metalul preţios, în momentul în care coloniii s-au prezentat pentru a topi obiectele de aur, primite ca recompensă pentru participarea la luptele împotriva indienilor. Hernando însă nu s-a mulţumit doar cu atit. El se gîndea să-i someze şi pe Manco Tupac să-i dea noi cantităţi de aur şi obiecte preţioase.

Dar să vedem ce se întîmplase cu suveranul indian după ce începuse să colaboreze cu conchistadorii în luptele împotriva băştinaşilor, care mai rezistau sub comanda generalului Quizquiz. De bună credinţă şi cu o candoare tinerească, Manco Tupac crezuse că, după alegerea sa ca rege de către nobilii indieni, Francisco Pizarro îl va repune în drepturi. Ca majoritatea fruntaşilor indieni „legitimişti", Manco credea, fără nici un fel de rezervă, că spaniolii, sosiţi pe aceste meleaguri la timp oportun pentru a învinge şi pedepsi pe tiranul Atahuallpa, erau nişte trimişi ai zeului indian Viracocha, însărcinaţi de acesta să restabilească dreptatea şi ordinea. Noul suveran a ordonat tuturor supuşilor lui să asculte de spanioli şi să le pună la dispoziţie tot ce le trebuia. Totuşi, nu este exclus să credem

că suveranul indian a manifestat, încă de la început, mai multă simpatie pentru Almagro decît pentru Francisco Pizarro. Aceasta datorită amabilităţii şi bunăvoinţei de care dădea dovadă primul; răceala şi caracterul închis al celui de-al doilea îi inspirau indianului mai degrabă teamă.

Dar schimbarea atitudinii suveranului indian faţă de fraţii Pizarro, ca şi faţă de spanioli în general, a avut motive mult mai numeroase. Manco rămăsese foarte şocat de jaful sistematic şi pîngărirea capitalei religioase a Imperiului incas — Cuzco — de către soldaţii străini. Mai tîrziu, în timpul absenţei lui Almagro, care îndeplinea o misiune delicată la Quito[1], cei trei fraţi ai lui Francisco Pizarro, rămaşi să conducă Cuzco, l-au presat pe prinţ să le dea comorile ascunse de indieni după capturarea lui Huascar şi condamnarea lui Atahuallpa. Fraţii Pizarro l-au aruncat pe rege în închisoare, sub pretext că şi-ar fi îndemnat supuşii la revoltă. şi pentru a-l elibera l-au obligat să le dea o mare cantitate de aur.

Cîteva zile după plecarea lui Almagro spre Chile, în iulie 1535, Manco a încercat să iasă din oraş pentru a-l urma pe conchistador. Suveranul a părăsit pe furiş cetatea, în timpul nopţii, însoţit de cîţiva nobili din suita sa, dar a fost ajuns din urmă de Juan Pizarro şi arestat. Profitînd de absenţa lui Manco, spaniolii i-au jefuit încă o dată palatul, apoi l-au întemniţat din nou, în fortăreaţa oraşului, numită Sacsahuaman, legat în lanţuri de mîini şi de picioare. Călăii s-au dedat la acte de mare cruzime, arzîndu-l cu lumînări aprinse, violîndu-i soţiile etc. Asemenea infamii nu puteau fi iertate.

Fratele său, marele preot Villac Umu, ca şi cei mai bravi comandanţi ai săi îi reproşaseră mai înainte suveranului, în mai multe rînduri, de a-i fi tolerat vreme îndelungată pe străini şi de a-i fi tratat cu atîta generozitate. Chiar în momentul plecării lui Almagro spre Collao, către hotarele de vest ale fostului Imperiu incas, Manco a convocat din nou, la el, pe rudele şi pe foştii săi căpitani, pentru a le expune nemulţumirile faţă de spanioli. În esenţă, el le-a arătat necesitatea de a se debarasa de tutela insuportabilă la care erau supuşi de acei oameni veniţi dintr-o ţară îndepărtată, şi ale căror vorbe frumoase erau contrazise de acţiunile lor perfide, de acei conchistadori care nu-şi mai potoleau setea de bogăţii, profanau templele şi mormintele strămoşilor, jefuiau palatele, le dezonorau soţiile şi fiicele. Aceiaşi invadatori, a continuat regele, îi ţineau pe indieni în sclavie şi îi obligau să exploateze minele de aur şi argint pentru a se îmbogăţi din munca lor. Aşadar, a conchis Manco, răul izvora, în primul rînd, din tolerarea conchistadorilor la Cuzco şi din tratarea lor, în mod greşit, cu bunăvoinţă. Invadatorii nu erau, nicidecum, zei, mesageri ai lui Viracocha, aşa cum se crezuse, din naivitate, la început, ci nişte adevăraţi diavoli.

Această întîlnire a regelui cu cei mai apropiaţi dintre oamenii săi n-a făcut decît să adîncească şi mai mult conflictul cu Juan şi Gonzales Pizarro, aflaţi la conducerea oraşului Cuzco. Manco aştepta cu nerăbdare ocazia de a fugi din oraş şi de a-şi ralia toate forţele disponibile din provinciile fostului imperiu, credincioase conducătorului lor legitim, pentru a alunga din ţară pe invadatori. Ocazie care i s-a prezentat la scurtă vreme.

Furtuna se dezlănţuie

Manco era încă încarcerat în momentul sosirii lui Hernando Pizarro la Cuzco. Spaniolul se gîndea să tragă cît mai mult profit de pe urma prizonierului regal, pentru a-şi mări avuţiile personale, ca şi pentru a completa darurile importante pe care i le promisese lui Carol Quintul. Presupunem că, încă de la sosirea sa, Hernando a încercat să stabilească chipurile, relaţii prieteneşti cu Manco. Fără întîrziere l-a scos din lanţuri şi, probabil, i-a certat — de faţă cu suveranul indian — pe temnicerii săi, pentru tratamentul pe care i-l aplicaseră. După un timp, cînd a crezut că Manco se îmbunase, i-a destăinuit nevoia de bani pe care o avea pentru a-i trimite darul promis regelui Spaniei.

Ca şi fraţii săi, Hernando îşi închipuia că comorile incaşilor erau inepuizabile şi că Manco trebuia să cunoască ascunzătorile lor. Pînă la sosirea lui, fraţii săi, Juan şi Gonzales, îl siliseră pe rege, în două rînduri, să le procure aur şi obiecte preţioase. De data aceasta Manco era somat de Hernando, pe care îl simţea şi mai nesăţios decît fraţii săi mai tineri. Încet, încet, printr-o atitudine prietenoasă — însoţită de daruri destul de mari — regele a obţinut să circule liber prin fortăreaţa Sacsahuaman (unde era deţinut). Pentru a-şi arăta recunoştinţa pentru această favoare, şi după ce i-a mai dăruit un idol făcut din aur, i-a promis lui Hernando o statuie din acelaşi metal preţios, care îl reprezenta pe tatăl lui Manco în mărime naturală. Spre a nu atrage bănuielile conchistadorului, indianul a insistat cu foarte multă abilitate în propunerea sa. El a fost autorizat să meargă să aducă statuia, ascunsă — după spusele sale — în localitatea Callca, la patru leghe nord de Cuzco, spre care a pornit însoţit de doi spanioli, puşi să-l supravegheze, precum şi de un tînăr interpret indian.

Curînd Hernando şi-a dat seama că a fost tras pe sfoară. L-a mai aşteptat totuşi cîteva zile, după care, înnebunit de furie, a pornit spre Callca, hotărît să-l prindă cu orice preţ pe indian, dar a trebuit să înfrunte o rezistenţă neaşteptată, fiind hărţuit toată noaptea de detaşamente de războinici indieni. A doua zi dimineaţa, a trebuit să facă, în cea mai mare grabă, cale întoarsă. El şi oamenii lui au

[1] În mai 1534, Almagro a fost trimis de Francisco Pizarro să-l izgonească din regiunea Quito (în nordul Imperiului incas) pe Pedro de Alvarado, guvernatorul coloniei spaniole Guatemala, care voia să alipească această zonă la posesiunile sale. Conflictul s-a încheiat prin semnarea, la Lima, la 1 ianuarie 1535, a unui act între Francisco Pizarro şi Almagro, pe de o parte, şi Alvarado, pe de altă parte, prin care ultimul renunţa la planul de cucerire a regiunii Quito.

fost urmăriţi pînă la Cuzco de mii de răzvrătiţi. Insurecţia generală a indienilor izbucnise.

Ideea răscoalei trebuie să fi încolţit în mintea principalilor nobili din Cuzco încă din clipa cînd şi-au dat seama de adevăratele scopuri ale spaniolilor. Sufletul răscoalei a fost marele preot, Villa Umu. Acesta împreună cu fratele său, Paullu Inca, au părăsit oraşul, chipurile, în calitate de cercetaşi ai unui detaşament de avangardă spaniol, odată cu plecarea lui Almagro spre Chile. De fapt, pe unde a trecut, Villac Umu a semănat revolta. Misiunea marelui pontif a fost uşurată de comportarea sălbatică a conchistadorilor lui Almagro, care jefuiau şi terorizau pe indieni pretutindeni.

Aceştia i-au atacat pe conchistadori în cîteva rînduri, pricinuindu-le pierderi serioase. În cele din urmă, marele pontif s-a înapoiat la Cuzco.

În scurt timp, graţie unor trimişi care au cutreierat ţara în lung şi în lat, toate centrele principale unde locuiau spaniolii, inclusiv latifundiile şi minele exploatate de aceştia cu mînă de lucru autohtonă, au fost chemate să se revolte. De pretutindeni au început să sosească detaşamente înarmate care au încercuit capitala incasă. Nobilii indieni din Cuzco aleseseră momentul cel mai propice pentru declanşarea insurecţiei. Toate forţele spaniolilor se dispersaseră. Almagro era undeva departe în ţinuturile sudice, căpitanul Alonso de Alvarado pătrundea într-o zonă îndepărtată denumită Chachapoyas, un alt comandant, Sebastian de Belalcazar, se afla în împrejurimile oraşului Quito etc.

Împotriva miilor şi miilor de insurgenţi, hotărîţi să-i distrugă pe invadatori, Hernando Pizarro nu dispunea decît de 100 infanterişti şi 80 cavalerişti. Manco n-a lansat ordinul de atac decît după încercuirea completă a oraşului. După cum mărturiseşte Titu Cussi Yupanqui, fiul lui Manco, pentru a nu lăsa nici o posibilitate de scăpare conchistadorilor, indienii au desăvîrşit, într-o noapte şi în ziua următoare, încercuirea oraşului.

Oraşul în flăcări

Pentru a rezista asalturilor indienilor, care erau hotărîţi să obţină o victorie rapidă, spaniolii şi-au instalat corturile în mijlocul pieţii principale din Cuzco, numită Haucaipata; curînd însă ei au fost obligaţi să se retragă în clădirile învecinate. Hernando Pizarro a încercat, chiar a doua zi după încercuirea oraşului, printr-un atac fulgerător, să-şi croiască drum prin mulţimea asediatorilor, dar a trebuit să se retragă în cea mai mare grabă.

Vrînd să profite de succesul reprezentat prin respingerea atacului duşman, Manco Inca, sfătuit de fratele său, marele preot Villac Umu, s-a decis să dea lovituri nimicitoare garnizoanei spaniole. El a lansat un puternic atac împotriva fortăreţei Sacsahuaman (ocupată de conchistadori), care, dominînd oraşul din nord, constituia o poziţie strategică de mare importanţă. Cetăţuia a fost cucerită fără prea multă greutate. Străzile învecinate cu cartierele care constituiau partea oraşului denumită Hanan-Cuzco au fost şi ele ocupate şi blocate de insurgenţi, pentru a împiedica eventualele atacuri ale cavaleriei spaniole. În acea seară, majoritatea locuinţelor conchistadorilor ardeau ca nişte torţe. Indienilor le-a fost uşor să le incendieze trăgînd asupra acoperişurilor de şindrilă cu săgeţi, avînd în vîrf şomoioage de bumbac aprins. Cu excepţia cîtorva edificii religioase, printre care Templul soarelui, Templul zeului Viracocha şi o mănăstire indiană, tot oraşul era în flăcări.

În această situaţie, spaniolii s-au refugiat în cele două temple. Hărţuiţi timp de mai multe zile în aşa hal încît nu puteau să se odihnească măcar o clipă, cei mai mulţi dintre asediaţi se gîndeau în mod serios să abandoneze oraşul şi, croindu-şi drum pe şoseaua care ducea spre localitatea Arequipa, să ajungă, pe litoral, la Lima.

Hernando Pizarro şi-a dat seama că trebuia să facă totul pentru a recuceri fortăreaţa Sacsahuaman, ceea ce a izbutit abia după o săptămînă de atacuri neîncetate. În aceste lupte, într-o noapte cu lună plină, după ce spaniolii străbătuseră prima din cele două incinte, Juan Pizarro, care-şi scosese coiful, a fost lovit în cap, de o piatră aruncată de un indian. Suferind o fra tură craniană, Juan Pizarro nu şi-a mai recăpătat cunoştinţa şi, după cîteva zile, a murit.

Moartea lui i-a îndîrjit pe ceilalţi doi fraţi, Hernando şi Gonzales. Deci, spre deosebire de luptele de la Cajamarca, unde, luaţi prin surprindere, au fugit în panică, permiţînd victoria uşoară a lui Francisco Pizarro, aici, soldaţii lui Manco Inca s-au bătut cu vitejie. Hernando a încercat să iasă din oraş, în fruntea a 70 cavalerişti, vrînd să-şi croiască drum prin valea Yukay, spre Tambo, unde să-l captureze pe Manco Inca. Dar, ca şi prima dată, spaniolii au trebuit să se retragă în grabă: lîngă Tambo, ei au fost înconjuraţi de indieni şi, de abia cu multă greutate, au putut să se strecoare din încercuire. Caii li se împotmoleau în noroiul gros ivit prin inundarea văii de către incaşi.

În cursul acestei lupte, spaniolii au constatat cu uimire că unii dintre comandanţii inamici uzau de muschete capturate. Suveranul incas îi silise pe unii dintre prizonieri să fabrice pulbere şi să-i înveţe pe oamenii săi să folosească armele de foc.

O ultimă încercare, a treia, a lui Hernando de despresurare a oraşului s-a soldat printr-un nou eşec. Indienii, care transformaseră Tambo într-o adevărată citadelă, n-au putut fi luaţi prin surprindere, posturile de pază dînd imediat alarma. În scurt timp, ata ul cavaleriştilor spanioli a fost respins.

În aceeaşi zi în care a început asediul oraşului Cuzco, indienii au atacat toate localităţile locuite de spanioli, situate în provinciile controlate de Manco Inca. Luaţi prin surprindere, colonii au fost în mare parte masacraţi. La Jauja, n-au fost lăsaţi în viaţă, decît doi spanioli şi un negru, aflat în slujba lor.

La Lima, lupta indienilor răsculaţi sub conducerea nobilului incas Quajo Yupan-

qui n-a avut amploarea de la Cuzco, deşi cîţiva spanioli s-au predat insurgenţilor. Pe de altă parte, în sprijinul celor din Lima, au venit în ajutor cavalerişti trimişi de Francisco Pizarro şi întăriri pe calea mării. Asediul Limei nu a durat decît vreo zece zile, atacatorii trebuind apoi să se retragă pe înălţimile de la nord de această localitate.

Insurecţia generală a indienilor din Peru a durat vreme îndelungată. Spaniolii încercuiţi în Cuzco — unde întăririle trimise de Francisco Pizarro nu au ajuns niciodată — au trecut prin cele mai grele încercări în primele săptămîni ale asediului. După aceea, au slăbit atacurile, deoarece, nemaiavînd mijloace de subzistenţă pentru ei şi familiile lor, o parte din războinici au trebuit să meargă să-şi cultive ogoarele. Numărul spanioliilor căzuţi în încercarea de a veni în ajutorul oraşului Cuzco s-a ridicat la 470. Pînă la urmă, neliniştit că n-a primit nici o veste din oraşul asediat, nici de la căpitanii pe care îi trimisese cu întăriri într-acolo, Francisco Pizarro a trimis în recunoaştere încă 40 cavalerişti, comandaţi de Francisco de Godoy. După multe căutări, acesta a revenit cu doi supravieţuitori, care l-au informat pe Francisco Pizarro despre soarta întăririlor trimise oraşului asediat.

„Pacificare" cu fierul roşu

De cum a aflat despre declanşarea răscoalei, Francisco Pizarro şi-a dat seama că nu va putea face faţă numai cu forţele pe care le avea la îndemînă. De aceea, a trimis mesageri la toţi căpitanii săi, aflaţi în diferitele regiuni ale fostului Imperiu incas. De asemenea, a expediat cele cîteva corăbii aflate la dispoziţie în portul Collao spre coloniile spaniole din Panama, Nicaragua, Guatemala şi Noua Spanie cerînd ajutor guvernatorilor respectivi. De pretutindeni i-au sosit întăriri. Dar mulţi dintre soldaţii veniţi pe uscat au fost ucişi de indienii care păzeau defileurile Anzilor. Deşi s-a adresat pînă şi lui Hernando Cortes, cuceritorul Mexicului, Francisco Pizarro n-a apelat la Diego de Almagro, asociatul său, care se găsea mult mai aproape de Cuzco, în Chile. Ceea ce dovedeşte că Pizarro nu dorea ca Almagro să intervină în teritoriile pe care le considera ca

În p. 54: *Războinici incaşi*

Oamenii lui Pizarro îl capturează pe Atahuallpa (gravură)

aparţinîndu-i de drept, şi, în special, în Cuzco.

Primul venit în ajutorul lui Francisco a fost unul din căpitanii săi, Alonso de Alvarado, care, spre surprinderea tuturor, a primit ordinul nu de a se îndrepta direct spre Cuzco, unde ar fi putut ajunge destul de repede, ci de a se opri, mai întîi, la Jauja şi de a reprima pe indienii care decimaseră întăririle trimise anterior spre Cuzco. La Jauja el s-a oprit cinci luni, pentru a „pacifica" exploatările agricole aparţinînd prietenului său Antonio Picado, secretarul lui Francisco Pizarro. „Pacificarea" a constat în prădarea şi arderea satelor indiene şi în marcarea cu fierul roşu, ca sclavi, a băştinaşilor.

După ce traversase deşertul Atacama împreună cu 500 soldaţi, îndurînd mari lipsuri, Almagro ajunsese în localitatea Arequipa din Peru. Informaţiile primite aici păreau foarte alarmante. Din cele spuse de fratele lui Manco Inca, Paullu Inca (prinţul indian îl însoţise pe Almagro în Chile), Francisco Pizarro ar fi fost ucis, iar capul său, împreună cu cele ale încă o sută de spanioli omorîţi la Lima, ar fi fost trimise ca trofee lui Manco Inca, la Tambo, de unde suveranul indian continua să asedieze Cuzco. Oraşul, care încă rezista, nu mai era apărat decît de 80 oameni; Hernando Pizarro, împreună cu alţi spanioli, ar fi fost luaţi prizonieri de răsculaţi.

Din Arequipa, Almagro i-a trimis două mesaje lui Manco Inca, în care îi împărtăşea surpriza în legătură cu răscoala. Tonul scrisorilor era familiar, iar Almagro pomenea, în cîteva rînduri, despre vechile sale legături prieteneşti cu Manco. El îi mai spunea că cunoaşte fărădelegile comise la Cuzco şi se angaja să-i restituie tot ceea ce i se furase şi să-i pedepsească pe vinovaţi. În sfîrşit, lucrul cel mai important, conchistadorul îi cerea lui Manco să ridice asediul asupra oraşului Cuzco. Pentru a-l intimida, Almagro anunţa că dispune de un număr dublu de efective faţă de cel real.

Cîtva timp după aceea, conchistadorul a ajuns în teritoriul pe care îl socotea ca aparţinîndu-i de drept, după actul semnat de Carol Quintul, şi pe care dorea să-l guverneze în pace şi linişte. În localitatea Canes, la 25 leghe (cca. 100 km) de Cuzco, Almagro a fost întîmpinat cu bunăvoinţă de notabilităţile indiene. Manco Inca i-a trimis un mesaj, spunîndu-i că nu voia să se răzbune pe toţi spaniolii din Cuzco, ci numai pe cei vinovaţi. Dacă dorea să menţină alianţa cu el, adăuga Manco Inca, Almagro trebuia să-i predea sau să-i ucidă cu propria mînă. Conchistadorul, dornic să-l liniştească pe şeful răsculaţilor — cu ajutorul căruia spera să-i aducă la ascultare pe indieni — i-a promis, în scrisoarea de răspuns, că îi va îndeplini dorinţele. În continuare i-a cerut să se întîlnească cu el la Urcos, localitate situată la şase leghe (circa 25 km) de Cuzco. Înainte de a accepta întîlnirea, regele incas, care devenise neîncrezător în promisiunile spaniolilor, i-a comunicat că, în vederea confirmării şi semnării unei eventuale alianţe, Almagro trebuia să-i trimită doi reprezentanţi, care să-l însoţească la Urcos.

Ce urmărea Diego de Almagro

Celor doi mesageri li s-a rezervat o primire dintre cele mai călduroase, oferindu-li-se daruri bogate. Dar în clipa cînd se pregătea să plece la Urcos, Manco Inca a primit un mesaj de la Hernando Pizarro. În scrisoare se preciza că Almagro n-avea nici un drept de a guverna Cuzco şi împrejurimile acestui oraş; aşadar, Manco Inca nu trebuia să dea crezare pretenţiilor lui mincinoase. Manco a hotărît să amîne întîlnirea cu Almagro şi i-a fixat o altă întîlnire în localitatea Yucay.

Suspicios şi el, Almagro a plecat doar cu 200 soldaţi, restul rămînînd la Urcos, sub comanda locţiitorului său, Juan de Saavedra. În felul acesta, cele două detaşamente erau destul de puternice pentru a se apăra atît de eventualele atacuri ale indienilor, cît şi de cele ale spaniolilor aflaţi la Cuzco. Aflînd de cele întîmplate, Hernando Pizarro a pornit spre Urcos, pentru a încerca să-l atragă de partea sa pe Saavedra. Dar, dacă nici Almagro, nici Saavedra n-au fost atacaţi de indieni, în schimb aceştia au hărţuit detaşamentul lui Hernando. Pînă la urmă, Hernando a ajuns în tabăra lui Saavedra, unde, spre stupefacţia indienilor prezenţi, cei doi s-au îmbrăţişat cu căldură. Totuşi, încercările lui Pizarro de a-l atrage de partea sa pe Saavedra au dat greş. Dîndu-şi seama că îşi pierduse vremea, degeaba, Hernando s-a grăbit să revină la Cuzco, de teamă că Almagro va ocupa fosta capitală.

Între timp, Manco Inca a aflat despre întîlnirea amicală dintre Hernando şi Saavedra, ceea ce l-a făcut şi mai circumspect.

În plus, în localitatea Calica, soldaţii lui Almagro au întîlnit vreo 6 000 războinici, conduşi de un tînăr nobil, Hanan-Cuzco. Vrînd să se distreze pe seama băştinaşilor, un grup de cavalerişti spanioli şi-au lansat caii spre ei rănind pe cîţiva. Hanan-Cuzco s-a înfuriat, declarînd că „almagriştii" nu se deosebeau cu nimic de spaniolii aflaţi la Cuzco şi că, dacă n-ar fi trebuit să se supună ordinelor lui Manco, i-ar fi ucis pînă la unu.

Prevenit de bănuielile lui Manco Inca, Almagro a trimis la Tambo pe Rui Diaz, unul dintre căpitanii săi, pentru a-l linişti pe suveranul incas şi a-l face să vină la întîlnire. După o aşteptare de cîteva zile la Yucay, nu s-au arătat nici Manco Inca, nici vreun mesager al acestuia. Mai mult, Almagro a aflat că Rui Diaz fusese maltratat şi batjocorit de indieni.

Încă mai înainte, din informaţiile primite de la spionii săi asupra comportării oamenilor lui Almagro, Manco Inca îşi pierduse iluziile despre cel

(Continuare în p. 61)

1815. MAŞINA LUI CARAGEA

Prof. dr. ing. NICOLAE P. LEONĂCHESCU
Institutul de construcţii, Bucureşti

Cercetînd condicile Divanului domnesc al Ţării Româneşti, aflate la Arhivele statului din Bucureşti, am depistat, printre altele, trei documente de importanţă deosebită pentru istoria maşinismului în România. Ele se află în manuscrisele nr. 74 şi 84, datînd din luna iulie 1815 şi se referă la o „mihani" sau „mehani" (maşină) de săpat şi curăţat albia rîului Dîmboviţa.

Într-un prim act din 3 iulie 1815, domnitorul Ţării Româneşti, Ioan Gheorghe Caragea, poruncea marilor boieri ai Divanului ca, împreună cu egumenul mănăstirii „Radu Vodă" din Bucureşti, să chibzuiască în ce mod s-ar putea executa această maşină pe care el o văzuse la Ţarigrad (Istanbul). La 27 iulie 1815, boierii raportau domnitorului, printr-o anafora, că au discutat cu egumenul Teodosie, care avea „deplină ştiinţă a închipuirii aceştii mihani" şi s-au lămurit că maşina poate săpa şi curăţa matca rîului Dîmboviţa. Ei propuneau domnitorului să poruncească marelui vornic al Vorniciei obştirilor să acţioneze pentru construirea acelei maşini.

La 28 iulie 1815, Ioan Gheorghe Caragea cerea marelui vornic să strîngă de la bucureştenii aflaţi pe malurile Dîmboviţei banii necesari construirii maşinii, „cu toate cele trebuincioase ale ei". Conducerea lucrărilor o încredinţa egumenului mănăstirii „Radu Vodă", care cunoştea cum se face şi cum se utilizează acea maşină.

Cercetările de pînă acum nu au stabilit dacă maşina s-a construit sau nu.

Tot în vremea lui Ioan Gheorghe Caragea, în 1818, au avut loc în Bucureşti, pe dealul Spirii şi primele experienţe de ascensiune cu un balon[1]. Balonul avea un diame-

Vodă Ioan Gheorghe Caragea (jos) şi mănăstirea „Mihai Vodă" la începutul secolului trecut (sus)

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1968.

tru de 8 m şi a fost umplut cu aer cald, încălzit prin arderea spirtului. Transcriind documentele, am dat explicaţiile noastre în paranteze drepte.

1

Io Ioan Gheorghe Caragea voievod şi domn al Ţării Româneşti

Cinstiţilor şi credincioşilor, dumneavoastră veliţilor [mari] boieri ai Divanului Domnii mele! Fiindcă s-au găsit o mihani ca să sape şi să cureţe totdeauna matca Dîmboviţii cu înlesnire şi cu preapuţină cheltuială, care şi înşine noao ne este ştiută dă la Ţarigrad prin chiar vederea noastră;

De aceea, poruncim dumneavoastră ca, adunîndu-vă la un loc, să aduceţi faţă pă cuviosul igumen al mănăstirii Radului vodă, carele are dăplină ştiinţă a închipuirii aceştii mihani şi a energhii şi a folosului ce poate face făr'dă discolie [dificultate].

Şi dîndu-vă toată pliroforia [lămurirea] făr'dă zăbavă să o chibzuiţi şi dumneavoastră şi să ne faceţi anafora [raport] ca să poruncim a să pune şi în lucrare.

Aceasta am scris domnia mea.

[Pecetea domniei]

1815, iulie 3,
Vel logofăt

2

[Anaforaua boierilor veliţi]

Preaînălţate doamne,

După luminată porunca Măriii Tale, ce prin pitac [ordin scris] ni s-au dat, cum că s-au găsit o mihani ca să se sape şi să se cureţe totdeauna matca Dîmboviţii cu înlesnire şi cu preapuţină cheltuială, care şi însuţi Măriii Tale este ştiută de la Ţarigrad, prin chiar vederea Înălţimii Tale;

Adunîndu-ne la un loc, unde aducînd faţă pă cuviosul arhimandrit chir Teodosie, igumenu mănăstirii Radului vodă, ce ni se arată că are deplină ştiinţă a închipuirii acestii mihani, după pliroforia ce ne dete, luarăm înţelegere că cu această mihani să poată săpa şi a să curăţi matca Dîmboviţii.

Ci, să fie luminată porunca Măriii Tale către dumnealui vel vornic al obştirilor ca, împreună cu numitu arhimandrit să epistasească [să supravegheze] a să face acea mihani cu toate cele trebuincioase şi a să pune în lucrare, dîndu-să cheltuiala cea trebuincioasă de la Cutie [casierie].

De care, va arăta Măriii Tale, dumnealui vornic, socotează de cîtă cheltuială va merge.

Iar hotărîrea rămîne la Măriia Ta.

1815, iulie 27

Dumitraşco Racoviţă vel vornic, Codin Bălăceanu vel vornic, vel logofăt, Scarlat Grădişteanu vel logofăt, Fotache Ştirbei vel logofăt.

3

[Rezoluţia domnitorului]

Io Ioan Gheorghe Caragea voievod şi domn al Ţării Româneşti

Fiincă această mihani să face pentru izbăvirea politii [oraşului] de înecăciune şi fiind că tot pentru acest sfîrşit să cisluiesc [socotesc] o sumă de bani pe mahalagii politiii, după lunca Dîmboviţii, prin osebită poruncă a domnii mele, pentru izbăvirea caselor lor de înecăciune;

Poruncim dumitale, vel dvornice al politiii, ca dintr-acei bani ce se împlinesc de dumneata să să cheltuiască şi pentru facerea aceştii mehani cu toate cele trebuincioase ale ei.

La a căriia facere, de la început pînă la isprăvit să epistasească napristan [imediat] cuviosul igumen al mănăstirii Radului vodă, ca unul ce are deplină ştiinţă în ce chip să să facă şi cum să să metahirisească [utilizeze] în urmă.

[Pecetea domniei]

1815, iulie 28

INCAŞII SE RĂSCOALĂ

(Urmare din p. 59)

pe care altădată îl denumise „prietenul şi părintele său". Ruperea definitivă a legăturilor dintre cei doi, deja şubrezite după întîmplările petrecute la Urcos şi Calica, s-a produs la Yucay. Hernando Pizarro a trimis acolo şase cavalerişti, dintre care patru au fost arestaţi de un căpitan „almagrist", Francisco de Chaves, şi expediaţi în tabăra şefului său. Pentru a-i linişti, Almagro i-a îmbrăţişat, după care i-a întrebat ce se întîmplase la Cuzco după plecarea sa în Chile. Sosiţi de mai de mult în tabăra conchistadorului, cîţiva soli ai regelui incas i-au cerut lui Almagro să le predea pe cei patru captivi, pentru a-i duce la Manco Inca. Spaniolul a răspuns că îi va preda personal regelui incas cînd acesta va veni la Yucay. În faţa acestui refuz, solii indieni au părăsit tabăra, înapoindu-se la Tambo, unde au relatat regelui lor cele întîmplate.

Manco Inca a hotărît să contramandeze întrevederea cu Almagro şi să-l atace prin surprindere. El a trimis cîteva mii de războinici împotriva celor 200 spanioli care au fost împinşi pe malul rîului Yucay, de unde numai cu greu au putut să se retragă spre Cuzco, pe care l-au ocupat, în noaptea de 19 spre 20 aprilie 1537, cu toată împotrivirea lui Hernando şi Gonzales Pizarro. În lunile următoare, Almagro i-a scris lui Manco Inca încercînd să-l atragă, din nou, de partea sa, dar suveranul indian îşi pierduse orice încredere într-însul.

Conchistadorul a decis atunci să întreprindă o expediţie împotriva regelui indian. După o primă luptă, cînd detaşamentul condus de căpitanul Rodrigo Orgonez a fost respins, spaniolii l-au hărţuit necontenit pe Manco Inca, acesta fiind obligat să se retragă în munţi, care erau inaccesibili pentru urmăritori. El nu a mai revenit niciodată la Cuzco, capitala strămoşilor săi.

Indroducere şi traducere de
I. DRAGOMIRESCU

POSTA MAGAZIN ISTORIC

O NECESARĂ LECTURĂ EXACTĂ

Dr. SILVIU ANUICHI ne scrie pe marginea articolului Români într-un manuscris sîrbesc din sec. XVI, semnat de Mite Măneanu, (nr.5/1981): Pe lîngă precizările corecte făcute cu referire la familiile voievozilor menționați, în articol au apărut o seamă de regretabile erori de lectură, traducere și interpretare a documentului respectiv, care îi mutilează înțelegerea și necesită restabilirea adevărului istoric. Pomelnicul este realmente un manuscris original și nu o copie, care a fost alcătuit la sfîrșitul sec. XVI și a aparținut mănăstirii Kruședol (cu hramul Bunei Vestiri și nu al Înălțării) din Srem — R.S.F. Iugoslavia (păstrat azi în colecția de manuscrise a Arhivelor statului, filiala Drobeta-Turnu Severin), fiind similar altor pomelnice de aceeași structură și mărime, create în aceeași vreme la alte mănăstiri sîrbești (Deleani, Sococlani, Hopovo etc.), dintre care unele se păstrează pînă în zilele noastre. Toate aceste pomelnice mari reprezintă, în fapt, transcrierea în cîte un singur volum a foilor volante mai vechi, existente în mănăstiri și utilizate în cadrul cultului, din motive de oportunitate și economie de timp în oficierea acestui serviciu ritual. Însuși sumarul și structura tuturor acestor pomelnice se repetă într-o izbitoare similitudine: pomelnicul arhiepiscopilor de Pecl (în cazul mănăstirii Kruședol și al arhiepiscopului Maxim al Țării Românești, ctitorul așezămîntului, intitulat și al Sf. Maxim cel Nou), este urmat de pomelnicul țarilor și despoților sîrbi, de cel al voievozilor valahi și moldavi și al familiilor lor (care au contribuit fie la ridicarea, fie la restaurarea și întreținerea lăcașului respectiv), apoi de pomelnicul unor ierarhi din cuprinsul Patriarhiei de Pecl (în cadrul cărora apar și unii din Țara Românească și Moldova, dar cu mențiunea respectivă), de pomelnicul clerului monastic supraordonat și subordonat (cu prioritate din mănăstirea respectivă, dar și din alte asemenea lăcașuri), și, în sfîrșit, de cel al clerului de mir și al laicilor de ambe sexe din diferite orașe și localități mai mari, care s-au adresat mănăstirii în scopuri religioase.

Acest procedeu explică nu numai filele rămase goale (dintre diferitele grupări menționate), în toate pomelnicele, care trebuiau completate pe par curs și de la caz la caz, ci și realitatea, pe cît de simplă, pe atît de firească, a apartenenței lor la o largă întîndere temporală, (sec. XVI-XIX), pe care o cuprind toate aceste manuscrise, lăsate deschise unor permanente adăugiri. Așa se explică și repetarea unor localități din cuprinsul documentului, la diferite intervale de timp, firește cu numele altor persoane, uneori însoțite de laconice date, dar în care intervenția grafică aparține întotdeauna unei alte mîini.

Pomelnicul mînăstirii Kruședol nu face nici el excepție de la această regulă întîlnată, păstrînd firesc și anume particularități proprii. Astfel, dacă în alte asemenea manuscrise, categoriile celor pomeniți se disting mai ușor, pomelnicul de la Kruședol nu rezolvă întotdeauna file speciale fiecărei grupări, mulțumindu-se uneori să facă mențiunea necesară pe marginea paginii respective, imediat după încheierea grupării anterioare. Astfel, pomelnicul voievozilor români, de la fila 6, se deschide simplu prin notița marginală **Gospoda Vlaška** (Domnitorii Valahi), făcută în dreptul lui Radu cel Mare. Lectura cronată (**Gospodar Vlaška**) a mențiunii lasă impresia că titlul respectiv a fost acordat doar lui Radu cel Mare și nu și celorlalte persoane amintite (Neagoe Basarab, Despina, Teodosie). În urma lui Teodosie, se face precizarea **ceda ih** (familiile lor), semn că ceilalți nu mai fuseseră investiți cu însemnele puterii voievodale, cu excepția lui Ștefăniță Vodă al Moldovei, notat separat, tocmai pentru a se evita confuziile.

În șirul înalților demnitari ecleziastici figurează într-adevăr un mitropolit Zaharia ca **retras la Cenad**, dar nu și **Varlaam Caln al Timișoarei**, pentru simplul motiv că pomelnicele nu înscrează niciodată numele de familie. În realitate, este vorba de trei mitropoliți ai Timișoarei — Varlaam, Isaia și Mihail—consingenii ultimului dintre aceștia fiind și ei notați la fila 10.

Este deosebit de semnificativ faptul că în pomelnicul laicilor, unele dintre centrele menționate — ca **orașul Lipova, orașul Timișoara, orașul Cenad** — sînt însoțite de precizarea **zemlia Vlaška** sau numai **Vlaška**, situîndu-le în mod firesc pe teritoriul românesc. În document nu este însă vorba despre satul Cănicea și nici despre Remetea, **menționată și ca mănăstire**, ci despre orașul Kanîza și, respectiv, mănăstirea Velika Remeta din Srem (ambele în R.S.F. Iugoslavia). În sfîrșit, ultimele pagini ale manuscrisului cuprind și o interesantă consemnare slavonă pe care o redăm în întregime în traducere: **Aici, în Țara Valahiei, în anul 7196 (1688), în tîrgul Cerneț. Să se știe cînd au venit sîrbii din Țara Sîrbească și în acel an au adus pe [moaștele] sfinții despoți [Maxim Brancovici, Anghelina, Ioan, — n.n.], în Țara Ungro-Vlahiei.**

MONUMENTUL DE LA MĂGURA

ARTHUR PASCU, inspector personal la Întreprinderea Integrata din Adjud, jud. Vrancea, **ne relatează** despre unul din monumentele înălțate în memoria eroilor din războiul din 1916-1918; este vorba despre Mausoleul Măgura, din jud. Bacău (cinstind amintirea ostașilor căzuți în eroicele lupte desfășurate aici la sfîrșitul lunii iulie 1917 și în prima decadă a lui august): Mausoleul a fost ridicat între 1925 și 1928, după planurile arhitectului Constantin Clocirica și a fost renovat în 1973-1974. La cele două etaje ale construcției se află un mic, dar impresionant muzeu militar. În prima sală sînt expuse arme, uniforme, hărți și documente ale ostașilor care au luptat la Măgura, Cosna și Cireșoaia (nr. 7-8/1980); la etajul al doilea, printre altele, sînt prezentate fotografii și documente ilustrînd dezvoltarea învățămîntului militar din țara noastră.

TREI RADU?

Radu de la Afumați, Radu cel Mare și Radu cel Frumos au fost unul și același domn? — **ne întreabă NICOLAE GHITULETE, din București.** Dar Matei Basarab unde a fost înmormîntat?

În istoria țării noastre, mai mulți voievozi au purtat numele Radu. Domnitorii menționați sînt, de bună seamă, persoane diferite, cognomenele „cel Mare", „cel Frumos" și „de la Afumați" le-au fost atribuite tocmai spre a-i deosebi. În ordine cronologică ei au domnit astfel: Radu III cel Frumos, fratele lui Vlad Țepeș, domn al Țării Românești între 1469 și 1474; Radu cel Mare între 1495 și 1508, fiind cunoscut pentru marile sale realizări în domeniul cultural (sub domnia sa, între altele, a fost introdus tiparul în țările române). În sfîrșit, Radu de la Afumați (1522-1529) s-a distins prin vitejia cu care a apărat independența Țării Românești în confruntările (20 la număr) cu otomanii.

Matei Basarab a fost înmormîntat mai întîi la Biserica domnească din Tîrgoviște, după care oasemintele i-au fost strămutate la mănăstirea Arnota, ctitoria sa din județul Vîlcea.

VOT-1918

NICOLAE JUREBIȚĂ, din Brașov, veteran din cele două războaie mondiale, în vîrstă de 83 ani, ne scrie că a participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, ca delegat ales din partea fostului județ Trei Scaune. Am întărit, cu modestul meu vot — scrie corespondentul nostru brașovean — unirea tuturor daco-ro mînilor, împlinind astfel visul milenar al neamului.

NU CUMNAT, CI GINERE

Baronul Adolphe d'Avril era ginerele Caterinei Odobescu și nu cumnatul ei, așa cum se arată în articolul Unirea — un rezultat definitiv (nr. 2/1981), ori în alte articole, ca de exemplu, înființarea agenției Principatelor Unite la Paris (revista Studii, nr. 6/1960). El s-a căsătorit la 9/21 mai 1857 cu Maria Odobescu, sora lui Constantin Odobescu și a scriitorului Alexandru Odobescu. Prețioasa informație genealogică ne-a fost furnizată de ELISABETA GOGA, din București, fiica lui Constantin Odobescu, căreia îi aducem cuvenitele mulțumiri.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

PE FRONTUL MĂRĂȘEȘTILOR

DECEBAL GRIGORESCU, din Ploiești, evocă, pe marginea suitei de articole consacrate eroicelor bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz (nr. 7 și 8/1980) figura generalului Eremia Grigorescu, cel care — arată cititorul nostru — a condus bătălia de la Mărășești de la începutul ei, prin intervențiile prompte, dispuse de el, ale Diviziilor 5 și 9 care, prin marile și eroicele lor sacrificii, au zădărnicit ofensiva germană în primele zile.

Înlocuirea generalului Cristescu cu Eremia Grigorescu la comanda Armatei 1 a fost, pentru generalul Prezan, un act de mare răspundere în fața istoriei. Generalul Eremia Grigorescu a trebuit să adopte-continuu soluții rapide, de moment, așa cum le impuneau aspectele bătăliei, care se schimbau de la o zi la alta.

Dintre fotografiile, inedite, trimise de corespondentul ploieștean, reproducem două, din 1917, reprezentîndu-l pe generalul Eremia Grigorescu în inspecție pe front (a) și festivitatea decorării generalului român cu Legiunea de onoare, în gradul de comandor, de către guvernul francez, solemnitate la care a participat generalul Berthelot, șeful Misiunii militare franceze în România (b).

(b)

PE DEALUL FILARETULUI

Câteva pagini din istoria unui cunoscut loc bucureștean ne trimite cititorul VELICU V. DUDU, din București, din care reținem: Pînă la sfîrșitul sec. XIX, actualul deal al Filaretului era cunoscut cu numele de Dealul Bărbătescului, după numele unui mare boierias a cărui moșie se întindea de la actualul Parc al Libertății, pînă dincolo de Calea Rahovei. Dealul Filaretului începea de la actuala autogară Filaret, continuînd spre cimitirul Bellu în stînga, iar în dreapta, dincolo de Calea Rahovei, pînă departe, în cîmpie.

A fost numit astfel după numele mitropolitului Filaret II al Ungro-Vlahiei (1792-1793) și care a ridicat o cișmea — a Filaretului — în actualul Parc al Libertății.

Pînă în prima jumătate a sec. XIX, Dealul Filaretului era puțin populat. El era acoperit cu vii și grădini — în care străjuiau căsuțe modeste. Pe acest deal se mai aflau proprietăți ale Mitropoliei din București sau ale diferitelor mănăstiri din țară.

În 1810, mahalaua Filaret avea 129 case cu 240 suflete. Pe la 1830, Dealul Filaretului începe să se populeze, și astfel, în locul sălbăticiunii — din care cauză mahalaua se numea și mahalaua Dracului — se așază aici muncitorimea Capitalei în număr mai mare.

CETATEA DE LA MOȘNA

Pe marginea suitei de articole consacrate davelor getodacice (nr. 9/1970-6/1981), ȘT. ANDRIESCU, din București, ne trimite cîteva informații referitoare la cetatea traco-getică de la Moșna (jud. Iași), din care reținem: într-un hrisov de la Alexandru cel Bun (11 februarie 1400) este pomenită Movila găunoasa. Dimitrie Cantemir o amintește și el, în Descriptio Moldaviae, sub numele de Cetatea taifalilor.

După opiniile specialiștilor, cetatea a fost construită în sec. III-II î.e.n.

PE SCURT

ȘTEFAN POPESCU, din Iași, participant la demonstrația împotriva Diktatului de la Viena, care a avut loc în 1 septembrie 1940 la Sibiu (nr. 2/1981), relevă semnificația ei pentru atitudinea demnă a poporului român în acele împrejurări tragice.

ELENA OLTEANU, din Măcin; DUMITRU PANAITESCU, din Timișoara; IOAN LUNGULESCU, din Brașov: Pentru procurarea lucrărilor prezentate în cadrul rubricii Cărți sosite la redacție, adresați-vă librăriei Cartea prin poștă, str. Pitar Moș, nr. 5, București.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

DUCU GH. FLORIAN, com. Brastovățu, jud. Olt, solicită: nr. 8, 9, 12/1980; oferă: nr. 4/1969; 10/1973; 4/1975; 2, 6/1976; 9/1977; 3, 6/1978; 4/1979; 1/1980.

IACOB ȘOMFELEAN, com. Galații, jud. Bistrița-Năsăud, solicită: nr. 4, 5/1980.

DORINEL SAVA, sat Cîndești, com. Dumbrăveni, jud. Vrancea, solicită: nr. 8/1968; 1/1969; 7/1972; 8/1975; oferă: nr. 2/1979.

ION HÂNDOREAN, intr. Iuliu Valaori, nr. 8, București, solicită: nr. 4, 5, 6/1980; oferă: nr. 2, 4/1975; 7, 10-12/1976; 8/1977, 2, 4, 5/1978; 7/1979; 7/1980.

GH. N. POPESCU-DRĂGOI, sat Vîlsănești-Mușcetești, jud. Argeș, solicită: nr. 8/1979; oferă: nr. 1, 3, 7/1968; 12/1969; 2/1970; 2, 5/1973; 4, 6, 12/1974; 6/1977; 9,11/1978; 1, 5, 7, 9/1979; 2, 3, 6, 10/1980.

ION LĂZUREANU, str. Bucegi, nr. 6, bl. K-3, sc. B, et. 8, ap. 87, Hunedoara, solicită: nr. 4, 8/1975; 2/1976; oferă: nr. 1/1977, 5, 6, 7/1978.

VASILE CAMNIȚĂ, str. Joan Bart, nr. 3, Suceava solicită: nr. 1, 3/1967; oferă: nr. 1/1969, 7, 8/1977.

FILIP GHEORGHE, str. Tudor Vladimirescu, nr. 63, Alba Iulia, solicită: nr. 7-8, 11/1968; 8/1972; 7/1979.

TEOFAN FERARU, Aleea Dealul Măcinului, nr. 8, bl. D-38, sc. H, ap. 113, București, oferă colecția 1972-1980.

CONTENTS (Romanian History) I. CEAUŞESCU, M.E. IONESCU, M. MUŞAT Great Consequences of August 1944 Insurrection ● Acad. GH. MIHOC on the XVI-th International Congress of Scienee History ● P. PONI Memoirs (1859-1922) ● G. CARETONNI The Dacians in Rome ● T. PINTEAN Scinteia is 50 Years Old ● *** In Bucarest, 50 Years Ago (II) ● THE XV-th ICHS: The Woman in Society ● C. REZACHEVICI, I. HAŢEGAN New Data on Cantemir ● E. CARABA 75 Years Since the Creation of the Socialist Publishing Circle ● G. G. POTRA 1934-1936. Intrigues Against Titulescu

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. CEAUŞESCU, M. E. IONESCU, M. MUŞAT Les grandes implications de l'insurrection d'août 1944 ● Acad. GH. MIHOC sur le XVI-e Congrès international d histoire de la science ● P. PONI Souvenirs (1859-1922) ● G. CARETONNI Les Daces à Rome ● T. PINTEAN 50-e anniversaire de Scinteia ● A Bucarest, il y a 50 ans (II) ● Le XV-e CISH: La Femme dans la société ● C. REZACHEVICI, I. HAŢEGAN Nouveaux témoignages sur Cantemir ● E. CARABA 75 ans depuis la création du Cercle socialiste d'éditions ● G.G. POTRA 1934-1936. Cabale contre Titulesco

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. ЧАУШЕСКУ, М. Е. ИОНЕСКУ, М. МУШАТ Большие последствия вооружённого восстания в августе 1944 ● XVI-ый Международный конгресс истории науки. Разговор с академиком Г. МИХОКОМ ● П. ПОНИ Воспоминания (1859-1922) ● Т. КАРЕТОННИ Даки в Риме ● Т. ПИНТЯН 50 лет от появления газеты Скынтея ● *** В Бухаресте, 50 лет тому назад (II) ● XV-ый МКИН: Женщина в обществе ● К. РЕЗАКЕВИЧ, И. ХАЦЕГАН Новые свидетельства о Кантемире ● Э. КАРАБА Кружку социалистического издательства — 75 лет ● Г. Г. ПОТРА 1934-1936. Интриги против Титулеску

INHALT (Rumänische Geschichte) I. CEAUŞESCU, M. E. IONESCU, M. MUŞAT Grosse Konsequenzen der Insurrection vom August 1944 ● Der XVI. internationale Kongress für Geschichte der Wissenschaft. Gespräch mit Akad. GH. MIHOC ● P. PONI Erinnerungen (1859-1922) ● G. CARETONNI Daker in Rom ● T. PINTEAN 50 Jahre seit Erscheinung der Zeitung Scinteia ● *** In Bukarest vor 50 Jahre (II) ● Der XV. IKH.: Die Frau in der Gesellschaft ● C. REZACHEVICI, I. HAŢEGAN Neue Daten über Cantemir ● E. CARABA 75 Jahre seit der Schaffung des Kreises für sozialistischen Verlag ● G.G. POTRA 1934-1936. Intriguen gegen Titulescu

SUMARIO (Historia rumana) I. CEAUŞESCU, M. E. IONESCU, M. MUŞAT Las grandes implicaciones de la insurrección de Agosto de 1944 ● El XVI° Congreso internacional de historia de las ciencias. Entrevista con el acad. GH. MIHOC ● P. PONI Recuerdos (1859-1922) ● G. CARETONNI Los dacios en Roma ● T. PINTEAN 50 anos desde la aparición del dirio Scinteia ● *** En Bucarest, hace 50 años (II) ● El XV° CICH: La mujer en la sociedad ● C. REZACHEVICI, I. HAŢEGAN Nuevos testimonios sobre Cantemir ● E. CARABA 75 años desde la creación del Círculo de editorial socialista ● G.G. POTRA 1934-1936. Intrigas contra Titulescu

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăsel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

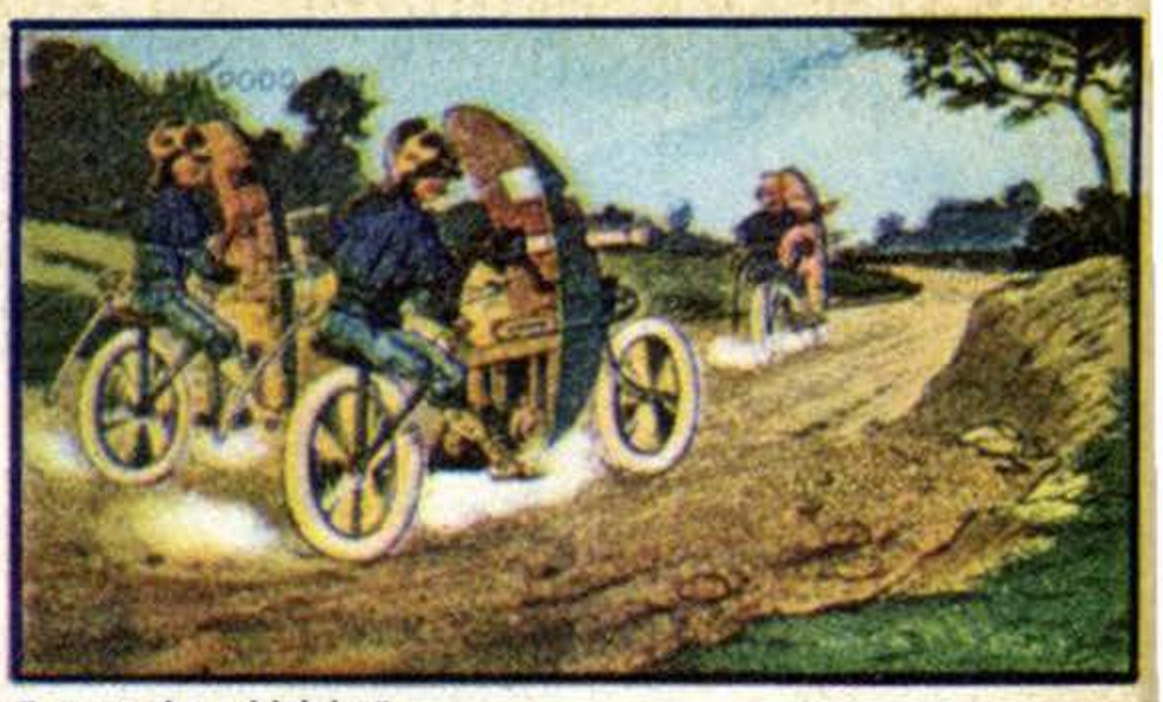

Cercetaşi pe bicicletă

Casă mişcătoare de vacanţă

Pescuit subacvatic

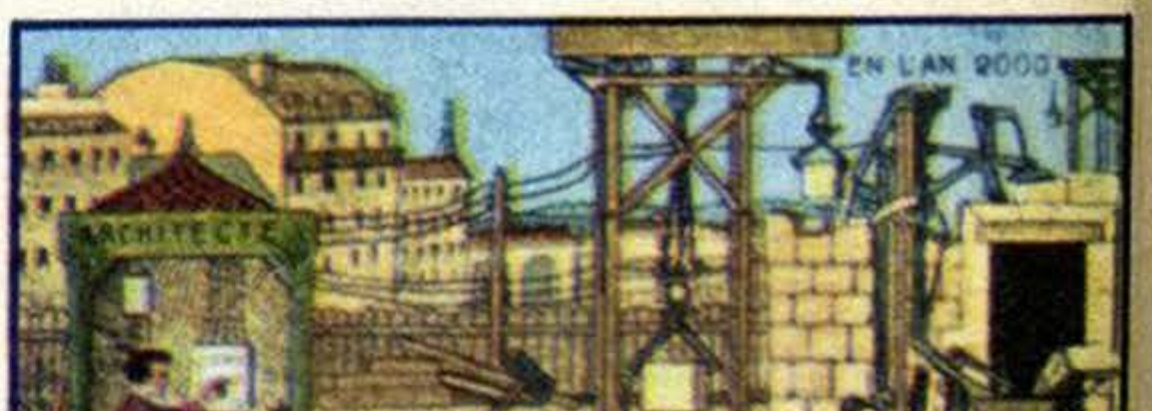

Sectie electrică de construcţii

LE XVIe CONGRÈS INTERNATIONAL D'HISTOIRE DE LA SCIENCE

BUCAREST 26 août – 3 septembre 1981

ROUMANIE